

הישיבה השלוש-מאות-ושלושים-וחמש של הכנסת השישית

יום שלישי, כ"א חשוון תשכ"ט (12 נובמבר 1968)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.01

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר י. נבון:

היום על שולחן הכנסת לקריאה ראשונה, מטעם הממש-
לה: חוק להארכת תוקף של תקנות-שעת-חירום (החוקת
תעודת זהות והצגתה), תשכ"ט-1968.

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה
נשמע הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת ח. ליאור:

ברשות הישב-ראש, הנני מתכבד להודיע כי הונח

ב. שאילתות ותשובות

היו"ר י. נבון:

נשמע עתה שאילתות ותשובות.

2. הלוואה ממשלתית להקמת בית-מלון

חברי-הכנסת א. אבנרי שאל את שר התיירות ביום י"ט
באב תשכ"ח (13 באוגוסט 1968):

אבקש לדעת:

1. האם קיבלו האדונים מאיר סימון ויעקב מיבר,
במשרדן או באמצעות חברה כלשהי, הלוואה ממשלתית
להקמת בית-מלון? ואם קיבלו הלוואה כנ"ל - בכמה
הסתכמה?

2. האם הגישו הנ"ל בקשה לקבלת הלוואה, ומה
היה הסכום שביקשו?

3. האם קיבלו הנ"ל המלצות ממשרד התיירות
או מטעמו לרכישת הבית ברחוב בן-יהודה 4, תל-אביב,
במטרה לבנות או להקים במקום הנ"ל בית-מלון?

שר-התיירות מ. קול:

1. מר יעקב מיבר קיבל מן "החברה לפיתוח
מפעלי תיירות בע"מ" הלוואות כלהלן:

א. להקמת מלון "פאר" בטבריה (באמצעות חב-
רת "ישפיע בע"מ") - סך 420,000 ל"י, בחודש יולי
1966. סך כל ההשקעה במלון זה - למעלה ממיליון
ל"י. המלון הוא מדרגה ב' ובו 56 חדרים.

ב. למסעדת "צ'ין-צ'ין" ברחוב בן-יהודה 4 בתל-
אביב (באמצעות חברת "בן-יהודה/אויגן הירש בע"מ")
- סך 150,000 ל"י על השקעה של קרוב למיליון ל"י,
בחדש מאי 1967.

2. במקרים המפורטים לעיל היה שיעור ההלוו-
אות שאושרו בערך כשיעור הסכומים המבוקשים.

3. מר י. מיבר או מישהו אחר לא קיבלו ממשרד
התיירות או מטעמו המלצה כלשהי לרכישת הבית
ברחוב בן-יהודה 4 בתל-אביב במטרה לבנות או להקים
שם בית-מלון. מר מיבר או מישהו אחר אף לא ביקשו
ממשרד התיירות או מטעמו המלצה כזו. יתר על כן,
בקשתה של חברת "חידקל בע"מ" (שמר מיבר הוא אחד
מבעלי מניותיה) לקבל הלוואה לצורך הקמת שתי
קומות חדרים נוספות מעל לקומת המסעדה ושתי
קומות המלון הקיימות באותו בניין - נדחתה על-ידי
משרד התיירות.

1. מענקים לעובדים בשירות המדינה

חברי-הכנסת ש. מיקוניס שאל את שר הפיתוח ביום י"ב
באב תשכ"ח (6 באוגוסט 1968):

בתשובה לשאילתה שלי מסר בכנסת שר המסחר
והתעשייה, מר ז. שרף, על סכומים נכבדים ששולמו
כבונוס למנהל הכללי של החברה הממשלתית "אלדא".

אודה לכבודו אם יואיל להשיבני:

1. האם נוהג זה של תשלום בונוס למנהל הכללי
ולפקידים בכירים קיים גם בחברות ממשלתיות אחרות
שבפיקוח משרד?

2. אם כן -

א. באילו חברות?

ב. מה סכום הבונוס ששולם למנהל הכללי בכל
חברה וחברה מאז הקמת החברה?

ג. מה השכר ששולם להם?

ד. מה הן ההטבות הכספיות או האחרות - אם
ישנן כאלה - שמנהלי החברות או הפקידות הבכירה
נהנים מהן?

שר-הפיתוח מ. קול:

לשאלות 1, 2: אין נוהג של תשלום בונוס למנהל
כללי ולפקידים בכירים בחברות שבפיקוח משרדנו.

הדבר היחידי, שנעשה לאחרונה במתן מענק עידוד,
היה ב"מכרות הנחושת תמנע". 650 עובדים של חברת
"מכרות הנחושת תמנע", המועסקים לפחות שנה אחת,
מתוך סך-הכל 965 עובדי החברה, קיבלו מענק עידוד
בסכום של 300,000 ל"י, על יסוד הגדלת התפוקה, העלאת
הרמה המקצועית והשגת חסכון כתוצאה מהקטנת הוצ-
אות הייצור.

החלטה בדבר המענק, על-פי המלצת המנהל הכללי,
נתקבלה על-ידי מועצת המנהלים של החברה, לאור הדיו-
נים המוקדמים שהתנהלו בין הנהלת החברה, ועדי העוב-
דים, מועצת פועלי אילת והמחלקה לאיגוד מקצועי
בנועד הפועל, ונוכח ניתוח הנתונים הסטטיסטיים, אשר
הוכיחו הגברת היעילות בכל שטחי העבודה של החברה.

חינם בתחנת הרכבת, בשדה התעופה, וגם על-ידי כל בית-מלון שבו הוא מתאכסן. במפה משורטטים לא רק הרחובות, אלא מצויינים גם המקומות החשובים והמעניינים הן מבחינת היותם אתר היסטורי והן מבחינת יפיים וחשיבותם לעיר.

רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם נוהג זה קיים גם בישראל?
2. אם כן — אילו מפות ערים מוגשות לתיירים?
3. האם הן מוגשות חינם או תמורת כסף?
4. אם לא — האם ינהיג משרד התיירות הסדר כזה בישראל?

שר-התיירות מ. קול:

1. הגשת מפות הארץ ומפות עירוניות לתיירים נהוגה גם בישראל, בכל לשכות המודיעין של משרד התיירות.
2. המפות המוגשות לתיירים הן: ירושלים, תל-אביב, חיפה, נצרת, בית-לחם, עכו. נוסף על כך מתפרסמות המפות המתאימות בכל החוברות של ערי הקיט, כגון אשקלון, נהריה, טבריה, נתניה, באר-שבע, צפת, אילת.
- 3-4. המפות מוגשות לתיירים חינם.

5. בקשה לחבר את כפר ערערה לרשת החשמל הארצית

חבר-הכנסת ו. שם-טוב שאל את שר הפיתוח ביום ל' בתשרי תשכ"ט (22 באוקטובר 1968):

בעתון "מעריב" פורסם מכתבו של מר עאטף מסעוד ובו תלונה על כך שכפר ערערה, השוכן במשלוש הצפון-ני ליד הכביש חדרה — עפולה ובו למעלה מ-3000 תושבים, לא חובר עד היום לרשת החשמל הארצית.

לאור העובדה שמרבית הכפרים הערביים במדינה, ובתוכם כפרים מדווחקים ממרכזי הארץ, מחוברים לרשת החשמל — הנני מבקש לדעת:

1. האם העובדה הנ"ל נכונה?
2. האם הוגשה על-ידי תושבי הכפר בקשה לחברת החשמל לחבר את הכפר לרשת החשמל הארצית?
3. מה הסיבה שעד כה נאלץ כפר זה לחיות את חייו לאור מנורות נפט?

שר-הפיתוח מ. קול:

לשאלה 1 — כפר ערערה אינו מחובר לרשת החשמל הארצית.

לשאלה 2 — בשנת 1963 הוגשה בקשה. מגישי הבקשה נתבקשו להמציא נתונים, אך עד היום לא נשלחו.

לשאלה 3 — הסיבה היא חוסר קיום מועצה מקומית, אתה אפשר לתתם על חוזה התקשרות. פעלנו בכיוון זה ונמסר לנו שהמועצה עומדת לקום, ואנו ניגש לסיים כום אתה מיד לאחר הקמתה.

הי"ד י. נבון:

אני מודה לשר על תשובותיו לשאילתות.

3. פיקוח על פעילות סוכנויות הנסיעות

חברת-הכנסת ש. ארבלי-אלמוזלינו שאלה את שר התיירות ביום ל' בתשרי תשכ"ט (22 באוקטובר 1968):

בהיותי השנה בהחלמה בעיר הקיט באדגאסטיין שבאוסטרליה נפגשתי עם עשרות ישראלים (לפי הערכות לשכת התיירות באדגאסטיין ביקרו השנה בעיר זו כ-1200 ישראלים). נוכחתי לדעת שמספר חברות תיירות בישראל הולכי שולל את לקוחותיהן על-ידי כך שפרסמו פרספקטים שבהם צוינו המחירים שיש לשלם בבתי-המלון השונים בסכומים יותר נמוכים מאשר נתבעו המבריאים מישראל לשלם בפועל. דבר זה גרם לא פעם חיכוכים עם בתי-המלון והעמיד מספר לא מועט של מבריאים במצב קשה מבחינה כספית.

למען מנוע אי-נעימויות למבריאים לעתיד לבוא וכן פגיעה בשם הטוב של התיירים מישראל — רצוני לשאול את כבוד השר:

1. האם קיים פיקוח מטעם משרד התיירות על פעולות סוכנויות התיירות לחוץ-לארץ?
2. האם מוכן כבוד השר לבדוק מה היו הסיבות שגרמו לאי-ההתאמה בין הפרספקטים שפורסמו לבין המציאות?
3. באילו אמצעים ינקוט כבוד השר כדי למנוע תופעות כאלה בעתיד?

שר-התיירות מ. קול:

1. משרד התיירות מפקח על פעולותיהן של סוכנויות הנסיעות, בכללן אלו העוסקות בהסעת ישראלים לחוץ-לארץ. פיקוח זה מופעל מכוח צו סוכני נסיעות וסוכנויות להסעת תיירים, תשכ"ז—1967 (קובץ התקנות 2060).

2. המדובר, כנראה, בסוכנים שלא עידכנו את טבלות המחירים והשירותים הניתנים בחוץ-לארץ.

3. למרות שהשאלתה אינה נוקבת בשמן של סוכנויות הנסיעות שבהן מדובר — עובדה המקשה על בירור התלונה — פתח משרד התיירות בחקירת העניין, באמצעות עזת יחידת הביקורת שלו והתאחדות סוכני הנסיעות בישראל, על מנת לאתר את הסוכנויות העוסקות בהסעת ישראלים לאזור הקיט הנדון. אם תוכל חברת הכנסת הנכבדה להמציא לי שמות הסוכנויות שבהן מדובר, יקל הדבר על בירור התלונה ועל מתן הוראות לתיקון הפגם בעתיד. עלי לציין, כי עד היום לא נתקבלו במשרד התיירות תלונות מתיירים ישראלים בעניין זה. סוכני הנסיעות בארץ משתדלים לעדכן עצמם ביחס לשירותים הניתנים בחוץ-לארץ ולמחיריהם, וסוכן שאינו מסוגל לתת לתייר ישראלי מידע מדויק, אינו כשיר לשמש במקצו זה.

4. מתן מפות לתיירים

חברת-הכנסת ש. ארבלי-אלמוזלינו שאלה את שר התיירות ביום ל' בתשרי תשכ"ט (22 באוקטובר 1968):

בסיוור במספר ארצות באירופה השנה נוכחתי לדעת, כי אחד הדברים המקילים על התייר בבואו לכל עיר ועיר הוא מפת העיר, המוגשת לו על-ידי לשכת התיירות

ג. הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני

1. דיון (המשך)

לא לעקירה, אלא לבנייה, צריך להימצא בכל מקום אשר אין ספיקות לדינו בקשר לעתידו. נוכחנו לדעת כבר לא פעם, כי דיבורים לבד, ואף בכיבושים לבד, אין רוכשים שטחים.

השגתי השנייה היא, כאמור, לא למדיניות שנקטה הממשלה, אלא להשתקפותה. מאז פתיחת המושב הנוכחי של הכנסת נמשך הדיווח המדיני כלפיה כרומן בהמשכים. התבטאויות של שרים שלא מעל במה זו יכולים להיחשב כחוויות-דעת פרטיות, אך דברים הנאמרים מעל במה זאת הם הקובעים והם בעצם ביטוי רשמי לעמדת הממשלה כל עוד אין הסתייגות מהדברים שנאמרו, הסתייגות אשר פירושה דאי נזיפה.

אני מצטער שהודעה חשובה ויסודית, כאותה הודעה שנמסרה על-ידי ראש הממשלה בשבוע שעבר מעל במה זו, בה הסביר מונח יסודי כגבול בטחוני, אשר ממנו אין לזוז, מול גבול מדיני, נמסרה מעל במה זו רק כתשובה לשאלתה ורק כהסבר להתבטאויות בשידור ב"קול ישראל". זכאית הכנסת לשמוע דברים אלה בהצגה מדינית ברורה.

אך עוד יותר יש להצטער, שהתבטאויות שרים מעל במה זו מוכתבות מרגשים והתרגשויות. אין אני חלילה נגד רגשים. יודע אני מה רב חלקם בעיצוב החלטות והערכות. אבל מוכרח להיות כאן כור-ההיתוך של התבונה הקרה, והיא צריכה לבוא לידי ביטוי בהחלטות כלפי חוץ. לדוגמה, אינני סבור שיש רבים בינינו, אשר אינם מעוניינים בחברון ומוכנים לוותר עליה, וגם בעבר לא מתוך רצון ויתרנו על חברון, ואף-על-פי-כן לא אימצנו לנו סיסמאות של הרחבת גבולות. פירושו של דבר, שההחלטות נציינן ויונים כאחד צריכות להיות מלוות בעיון מקיף, לפי הכלל האומר: חכמים, היהורו בדבריהם, ומוטב שלא ייאמר דבר משייאר ללא ביסוס מעשי מספיק.

בכלל, דממה לי כי כל הוויכוח שהוחרף לאחרונה בקשר לעתיד השטחים בא ללא עת, מתוך כך שמבצע מדיניות החוץ שלנו רצו לקצור כבר קציר התקדמות במגע עם עם שכן, התקדמות אשר מתוך שהיתה פרי מאוויהם נראתה להם כאילו היא כבר קיימת, ולאמיתו של דבר הרי היתה עדיין רחוקה מאתנו. אני מבין היטב את הרצון שיוחל במשא-ומתן רציני, אבל אסור שרצוננו אנו במשא-ומתן זה ייצור אצלנו את האשליה כאילו גם הצד השני מוכן לו, ואנו אף ניתן ביטוי כלפי חוץ לכך ונעורר ויכוח טרם זמנו, ויכוח בציבור על תוכן השלום הזה.

אולי דווקא עובדה זו החרפה ללא כל צורך ויכוח בין נציגים ליונים, ויכוח אשר אין לו כל בסיס וכל ערך מעשי עד עתה, כל עוד המדיניות הערבית המוצהרת היא שלא ייתכן מצדם שלום אתנו, והמסתתר מאחוריה הוא רצון השמדת המדינה, חלילה. ואף אם בעתות של מצב רוח מסויים מדבר נשיא מצרים על הסדר — עדיין לא על שלום — הרי הוא קושר את הדבר בתביעה של נסיגה מכל השטחים, ושוב אין זה ברור עדיין אם הוא מוכן להסתפק בגבולות שלפני מלחמת ששת הימים, או שהוא תובע למען ההסדר שלו יותר מזה. והרי אין

הי"ר י. נבון:

נעבור לסעיף ב' לסדר-היום — הודעת הממשלה, המשך הדיון. רשות הדיבור לחברי-הכנסת קלמן כהנא, ואחריו — לחברי-הכנסת אורי אבנרי.

קלמן כהנא (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. במשך התקופה האחרונה וגם בוויכוח של היום הושמעו השגות, וביניהן גם מרחיקות לכת, כלפי הממשלה בקשר למדיניות החוץ שלה. היו כאלה שתבעו ממנה שתראה יותר את רצונה לשלום ותודיע על הסכמתה לווייתורים או הנקוט יומה להקמת ישות פלשתינאית. אך לרוב המבקרים נדמה היה כאילו הממשלה מרחיקה לכת בידה הרכה ובווי-תוריה כלפי ממשלות ערב, איננה מסבירה די צרכה למדינות הידידותיות, ובעיקר לארצות-הברית, עד כמה כל נסיגה מהעקרונות שהונחו לפני זמן במדיניות החוץ שלנו אינה מובילה למטרה, אלא להיפך, עלולה להטעות את הערבים בקשר לעמדתנו ולהביא לידי תביעות גוספות מצדם.

מול ביקורת זו ברצוני לומר: לסיעתנו אין הסתייגות מהמדיניות המוצהרת של הממשלה ומצעדיו של שר החוץ, עד כמה שהובאו לידעית הציבור. אין אנו מתעלמים מכך שהיתה אמנם נסיגת-מה מהעקרונות, שלא ייתכן אלא משא-ומתן ליד שולחן אחד ואין מקום למשא-ומתן באמצעות מיישהו. בהפקדת שאלות ותשובות בידי יארינג והבהרות, אף אם אינן מגלות סימוני גבולות מדיניים או בטחוניים, יש לפחות משום פירוש מאד מאד ליברלי לעקרון השלל משא-ומתן שלא על-יד שולחן דיונים אחד משותף, ולדעתי יש בכך אף נסיגה מעקרון זה. אבל אינני סבור שאחרי דריכה של שנה וחצי על המקום לא היה מן הנכון לנקוט בצעד זה. ואם יש לי השגות, ויש לי כאלה כלפי הממשלה בשטח שאלות מדיניות החוץ, הרי הן לא בקשר לעקרונות-יסוד אלה.

האחת היא השגה מעשית. כבר דובר מעל במה זו לא מעט על שאלת איכלוסה של מזרח-ירושלים על-ידי יהודים. הייתי מאוד שמח אילו היה נאמר על-ידי כל האחראים לכך, שאכן נעשו כל הצעדים הדרושים למימוש הדבר הזה, וכמובן הייתי עוד יותר שמח אילו הייתי רואה למעשה יהודים, לא לעשרות ואף לא למאות, אלא לאלפים, מתגוררים במזרח של עיר הקודש.

דבר זה אמור לא רק כלפי ירושלים. ישנם עוד שטחים, אשר עם כל חילוקי הדעת בין נציגים ובין יונים במסגרתנו, כולם מודים שעליהם להיכלל בגבולות המדיניים שלנו. נעשה בעניין זה פעולה נאה בסביבות הגולן, ועם כל הביקורת שהוטחה על איטיות הפעולה, הרי המסיר בשטחים האלה רואה שם ישובים יהודיים. ויש, לדוגמה, עוד שטח במרכז של הארץ, אשר גם לגבי לא יכולים להיות כל ספיקות בנוגע לתכניותינו, ואין שם כיום סכנה לטנטיה של הסתננות או פעולות איבה אחרות, אבל הוא דורש את מציאותנו שם כדי למנוע כל ספיקות בקשר לתכניותינו, ובעצם אין שום דבר המונע התיישבותנו שם, מלבד חילוקי דעות שהיו — ושאינם קיימים היום — מי יושב שטח זה. בולדווין,

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (כהנא, נבון, אבנרי, סרלין, בן-מאיר, פרס) —

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לא ברור לי מדוע היינו צריכים לחכות שלושה שבועות לנאומו של ראש הממשלה, נאום ללא תוכן, ללא השראה, ללא מלה חדשה, ללא גילוי האמת לאמיתה. דיון זה מתנהל כולו באווירה של העלמת האמת, של חצי-אמת, שהם גרוי-עים מאי-אמת. את העלמת האמת מנמקים בשיקולים של מדיניות עליונה. את חצי-האמת ואי-האמת מנמקים בשיקולים של מוראל פנימי ותעמולה חיצונית. אולם הכנסת איננה האו"ם. שם המקום לתעמולה. כאן המקום להגיד לציבור את האמת.

חובה היא לנו לקרוע מסך כזבים זה, לחשוף מחדש את עובדות היסוד ולהביאן לידיעת הציבור, כדי שיוכל לשפוט, להחליט ולהכריע. שום שיקולים של מדיניות עליונה, של תעמולה חיצונית, של שלמות הליכוד הלאומי המתעטפת באיצטלה של שלמות המולדת — שום שיקול כזה אינו יכול לעמוד מול השיקול העליון של חיים ומוות, של מלחמה ושלום, של עתיד המדינה פשוטו כמשמעו.

כבוד היושב-ראש, אנו טוענים כי ברגע זה ישנה אפשרות מעשית להשגת שלום לאלתר. יתר על כן, אנו טוענים כי יש אפשרויות שונות להשגת השלום — הן עם המלך חוסיין, הן עם האומה הפלסטינית.

אנחנו קובעים את הדבר תוך ידיעה מלאה של העובדות — עובדות שאינן ידועות לציבור, שלא ניתן לפרסם אותן, אך ידועות היטב לממשלה וגם לחלק מן המשתתפים בוויכוח זה. אנו קובעים: ניתן להשיג שלום אמיתי, רשמי, גלוי ופומבי, שיעניק ערובות ממשיות לבטחון ישראל. ניתן להשיג שלום זה בתנאי אחד: ויתור על כיבושים וספיחה, מלבד איחוד ירושלים ותיקוני גבול מצומצמים.

השר היחיד המתפתה לפעמים לומר את האמת — לפעמים — השר משה דיין, אישר זאת למעשה בכנסת לפני שבועיים כאשר אמר וחזר ואמר באותו נאום כמה פעמים, כי הערבים לא יצליחו להביא אותנו, כמלאו הנגימה, להסכמה לאילו שהם הסדרים שאיננו רוצים בהם. כלומר, הערבים מוכנים להסדרים מסויימים, וממשלת ישראל אינה מסכימה להסדרים אלה. לציבור לא נאמר מה הם ההסדרים ועל מה הוויכוח.

יוסף סרלין (גח"ל):

אתה רוצה לומר את האמת. אתה יודע אותה? בבקשה, תאמר אותה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אני יודע, וגם אתה יודע.

הברירה אינה בין שלום או מלחמה, אלא בין הסדר אחד ובין הסדר שני. זכאי הציבור לדעת: איזה הסדר מציעים הערבים, מה הוא ההסדר שממשלת ישראל אל איננה מסכימה לו. הוא זכאי לדעת זאת, בין שאתם מקבלים את ההצעה ובין לא. הוא זכאי לדעת, ולא אתם תשמשו תחליף לעם ישראל.

סגן שר הפנים י. ש. בן-מאיר:

מדוע אין חוסיין עצמו מודיע למה הוא מסכים?

שמעון פרס (מפלגת העבודה הישראלית):

מדוע הוא מכחיז?

אף בין היונים התמימות ביותר מי שהוא מוכן לכך. אז לשם מה כל החרפת הוויכוח הזה בינינו?

אני מבין יפה את הרצון אשר הכתיב לפני שבועיים הודעה מעל במה זו, אשר הלוואי והיתה ניתנת מעל במת הקונגרס בארצות-הברית, אבל לצערנו לא ניתנה שם. כאן עודדוה רצון והערכות אשר אינם יכולים לשמש בסיס מספיק להצהרות מדיניות בעלות משקל. בהודמנות זו רצוני גם להסתייג מנימת הוויכוח שהושמעה בשבוע שעבר על-ידי יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון של הכנסת. אין לנו כל עניין להתווכח על משטר באיו ארץ שהיא, אם הוויכוח הזה איננו בקשר למצבם של היהודים באותה מדינה. אפשר להתווכח עם דק"ח על הדמוקרטיה שלה, על נאמנותה למדינה, על התנהגותה בכלל: מותר שיהיו לכל אחד מאתנו — ובוודאי גם ליושב-ראש ועדת החוץ והבטחון — דעות משלו על טיב משטרים, אבל לא מעל במה זו צריך הוא להביע הערכתו זו, דווקא הוא בתפקידו.

ולבסוף: מצבנו לא קל. נדמה לי שאומר אני את כל האמת שלנו כשאני אומר שפנינו לשלום. נדמה לי שאין עם כמונו הרוצה למנוע דיכוי של עם אחר, הן בשטח כבוש והן בשטח משוחרר. והרי המציאות גם לא קלה מול עם שהצהיר שמגמתו השמדה, הוכחנו זאת. למרות כל ההתנששויות הקטלניות בנו, ואף בשטח הריבוני שלנו, לא נגזר אף פסק דין מוות אחד על-ידי בית-משפט ישראלי. מהיום הראשון של כניסתנו לשטח חים המוחזקים עשינו את כל המאמצים לשיתוף פעולה עם כל תושבי השטחים האלה, למתן אפשרות לחיים עצמאיים שלהם בכל השטחים. ביד רכה, בגישה הומאנית ביותר ובהבנה התייחסנו לכל המתרחש שם. לא העמדנו אף פעם את זכויותינו מעל לזכויותיהם. להיפך, לפעמים היה נדמה לי שמוותרים אנו על המגיע לנו כדי שלא יחשבו שפוגעים אנו בהם. עדות לכך הגישה להר-הבית ולמערות-המכפלה. למרות הכל, לא קצרנו הצלחה כלפי חוץ. הפרס הגדול ביותר שיוכלו לזכות בו היה, שהתנהגות זו לא התפרשה כתולשה מצדנו. ויהיה עלינו להתמיד בכך, להתמיד ברצון לשלום מתוך עמידה על כך שרק שלום ולא שום פתרונות אחרים ישימו קץ לבעיית המזרח התיכון. וכל עוד לא תחדור הבנה זו גם לשטחים שמחזיקים אנו בהם, וגם מעבר לתחום הזה, יהיה עלינו להמשיך במדיניות קשה זו, בה נקטנו עד היום, מדיניות של "לית ברירה".

רבתי חברי הכנסת, הקשבתי אתמול לדברי המתווכח-חיים בכנסת. קראתי את דברי אלה שלא הספקתי לשמעם. לצערי לא שמעתי מפי שום אדם הצעה האומרת, כי מאמין הוא שבעזרתה נוכל להגיע כעת לפתרון הבעיות. לידי נובעת מכך מסקנה אחת: ודאי שעלינו להמשיך ולעשות למען השלום. ודאי שמתפקידנו להמשיך ולבצר את עמדתנו ומעמדנו הן בשטח הבטחוני והן בשטח הצבאי, אבל הפתרון רק לאלקים הוא. הוא אשר עמד לנו בעת צרה לא פעם. גם במלחמת ששת הימים לא זנח אותנו, ואף בימים שלאחר זה נוכחנו לא פעם לדעת מה רבים חסדיו אתנו. נשים בו מעונו. והשם הטוב יהיה בעני-רנו, שנוכל להחזיק מעמד ולהגיע לעתיד הטוב והמצופה של שלום על ישראל.

הי"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אבנרי.

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (אבנרי, סרלין, כהן-מגורי, נבון, שם-טוב, ירד) —

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

כבוד סגן שר הפנים, חבר-הכנסת פרס : או שאנו רוצים שלום, או שאיננו רוצים שלום. אם איננו רוצים שלום, כדאי לנו להיאחז, כמו ששניכם נאחזים, בעובדה ששום מנהיג ערבי איננו יכול לומר בגלוי בפני עמו את הדברים הללו, אלא אחרי שקיבל הבטחה מישראל שאינה חותרת לסיפוח שטחים. אני מוכרח לדבר על כך, כי אתם טוענים את ההיפך ואינכם אומרים לציבור את האמת. אילו הייתם מגלים את האמת, הייתי מוותר על מה שאני עושה כרגע.

יוסף סרלין (גח"ל) :

גלה את האמת.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אני מגלה את האמת.

יוסף סרלין (גח"ל) :

לפי שעה לא אמרת שום דבר.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אמרת, ואני חוזר ואומר...

חיים כהן-מגורי (גח"ל) :

למה חוסיין עצמו איננו אומר מה הוא רוצה? האם אין לו שליח אחר חוץ ממך? יש לו שר חוץ.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

דברי כתובים בפרוטוקול, ואני יכול לחזור עליהם שנית.

היו"ר י. נבון :

שמענו את הנאום, חבר-הכנסת אבנרי, ואבקשך להמשיך.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

לצערי, ישנם כמה חברי כנסת השומעים רק את עצמם.

מדוע אין אומרים את האמת? התשובה הברורה היא : כל שרי ממשלת ישראל רוצים סיפוח, והקרב נטוש בין השר בגין, הרוצה לספח את הכל, ובין השר דיין, הרוצה לספח כמעט את הכל, ובין השר אלון, הרוצה לספח את עזה ועמק הירדן, ובין חברת-הכנסת גולדה מאיר, שאמרה לנו אתמול מה היא רוצה לספח, ובין השר פנחס ספיר ושרי מפ"ם, המסתפקים בסיפוח רצועת עזה וכמה שטחים נוספים.

שלום בלי סיפוח — השלום היחידי שניתן עתה להשיגו — אין אף שר אחד בממשלה המוכן להסכים לו. לכן הושבו פני חוסיין ריקים.

ויקטור שם-טוב (מפ"ם) :

בתחילת דבריי דיברת על שלום עם סיפוח. ירוש-לים היא סיפוח. תיקוני גבולות — זה שלום בלי סיפוח?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אני מדבר על איחוד ירושלים ועל תיקוני גבולות קלים, כמו באזור לטרון. אמרתי קודם שחוסיין מוכן להסתכן, בתנאים מסויימים, בעשיית שלום בלי סיפוח, שלום הכולל את איחוד ירושלים ותיקוני גבול קלים.

מנחם ירד (גח"ל) :

אתה מייצג אותו כאן?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אני מייצג את האמת. כך אני חושב. אתם יכולים לצחוק, אבל אני לצחוק הזה.

האלטרנטיבה לשלום עם חוסיין הוא השלום שאנחנו דוגלים בו, השלום הישיר עם האומה הפלסטינית.

בשבוע שעבר הצגתי אתגר זה לשר דיין, והוא קם להכחישי מעל דוכן זה את דברי באמרו : הפלסטינים אינם רוצים בשלום נפרד, אינם מוכנים להינתק מירדן, אינם מוכנים לפתוח במשא-ומתן רשמי. והוא הטיח בפני קביעה פסקנית, שהדברים שאמרתי בעניין זה „פשוט אינם אמת“.

אני מחזיר לו את המחמאה וקובע : דבריו של שר הבטחון בעניין זה פשוט אינם אמת, והוא יודע כי אינם אמת.

אם אומר השר דיין כי ההנהגה הפלסטינית בכלל-התה לא הציעה „לפי שעה“ — כך אמר — לממשלת ישראל לעשות שלום כזה, שלום בין מדינה פלסטינית שתקום ובין מדינת ישראל, הרי הוא צודק, כמובן. זוהי דוגמה של חצי-אמת, שהיא גרועה מאי-אמת.

מנהיג פלסטיני צריך להיות בעל העזה בלתי-רגילה כדי לסכן את ראשו ואת עתידו, ולתבוע את הקמתה של מדינה פלסטינית תוך פירוק ירדן — בשעה שאין שום סימן לכך שממשלת ישראל מוכנה לכך, ולהיפך : כאשר יש סימנים למכביר כי המאבקים בממשלה הם בין אותם הרוצים להחזיר חלק מן הגדה למלך חוסיין, ובין אותם הרוצים לספח לישראל את הגדה כולה. במצב זה מה הטעם להיאחז בכך כי שום הצעה רשמית לא באה מפי שום הנהגה פלסטינית רשמית?

אולם אני יודע, והשר דיין יודע אף יודע, כי במגעיים שהתנהלו והממשיכים להתנהל, הביעו רוב המנהיגים הפלסטיניים החשובים ביותר את נכונותם המלאה להקים מדינה פלסטינית, תוך ערובות בטחוניות מוחלטות לישראל, בתנאי שהדבר יוצע להם על-ידי ממשלת ישראל. יתר על כן, הם מאמינים, ויש להם יסוד להא-מין, כי ניתן להשיג זאת תוך הסכמה מסוימת מקהיר. בחלקם פורסמו הדברים רשמית. אישים פלסטיניים מרכזיים ביותר הכריזו על נכונותם זו מעל עמדי המהדורה הערבית של „העולם הזה“, המוקדשת כולה לרעיון זה, ובעתונים אחרים. עתון „לונדוני“, המקורב לשר הבטחון, הירחון החדש „גיו מידל-איסט“, פרסם מאמר של אישיות פלסטינית מרכזית, הקוראת בגלוי ובפה מלא להקמת מדינה פלסטינית כזאת. שרים לשעבר מקרב הפלסטינים הכריזו על כך באוני העתונות הישרא-לית. כדי להיות בטוח, ערכתי בעצמי, בעזרת חברי, בשבוע זה סקר מעודכן, ואני מחזיק בידי דשימה של 15 מבין 25 האישים החשובים ביותר בפלסטיין התומכים ברעיון המדינה הפלסטינית והשלום הפלסטיני.

ואפילו לא היה כל זה נכון, אפילו לא היו בידי הממשלה דיווחים מלאים המוכיחים כי ישנה נכונות זו, גם אז היתה הממשלה חייבת להכריז מצידה, קבל העם הפלסטיני והעולם, כי היא מוכנה לפתרון זה, והיא חייבת לפעול בכיוון זה בשטחים המוחזקים. והרי עצם

תחול גם על מדינת ישראל וגם על המדינה הפלסטינית, אם תקום.

5) מדינת ישראל קוראת לכל ממשלות ערב לפתוח מיד במגעים לפירוז המרחב מזקק גרעיני תוך פיקוח הדדי.

6) ממשלת ישראל תפרסם תכנית שלום מפורטת, אשר תכלול את מפת השלום.

הי"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אלזעבי, ואחריו - לחבר-הכנסת כהן-צידון.

סיפ-אלדין אלזעבי (קידמה ופיתוח):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בכל מעמד ובכל הזדמנות היתה ברורה תשובתנו על אותן הטענות שאינן מבוססות על המציאות, וכן היתה ברורה תשובתנו על הסיסמאות המטעות, המדברות על חוסר האפשרות של דו-קיום בשלום בין היהודים לבין הערבים.

האינטרסנטים מבין המנהיגים הערביים טוענים, בצל סיסמת שלושת הלאוים, כי חתימת ברית שלום עם מדינת ישראל מהווה פשע שאין לו כפרה ובגידה שאין דומה לה.

כלום אין זאת אלא יהירות שאין לה יסוד והתמדה בעקשנות פסיבית עקרה? האם לא די באסונות שהמיטה עלינו השליליות ואשר גרמה לנו כל מיני טרגדיות ואסונות?

אכן, אתם האדונים היושבים על כסאותיכם, ייראו את ה' למען עמיכם וחיי צעיריכם. עוד לפני שנפל הפור הזהרנו אתכם ואמרנו, כי אם תכריזו מלחמה או תגרמו למלחמה, סופה שתמיט אסון עליכם, והיא תתחולל על אדמותיכם ובלב ארצותיכם, בהיותנו מכירים את רוחה של ישראל ואת כוננות כוחותיה המזוינים, וכן את מניע ההקרבה הדוחף את חייליה לחרף את נפשם למות למען הגנת גבולותיה ולמען שמירת אדמותיה. באותו זמן עמדנו בפני ביקורת חריפה אפילו מצד ידידנו המקורבים ביותר, שכן היה זה ערב מלחמת ששת הימים בכנס היודי-ערבי בצרפת, כאשר תוצאות המערכה היו עדיין מעורפלות.

אכן, מה דומה היום לאתמול. זעקות המלחמות נשמעות כפי שנשמעו לפני מלחמת ששת הימים. נדמה כי מאומה לא אירע וכאלו לא נפלו אלפי הרוגים וכי הצבאות לא נכחדו בכמה שעות או בכמה ימים.

אחת משתיים: או שהמנהיגים הערביים מכריזים דברים שאינם מאמינים בהם, או שהם לא למדו לקח משיעורי העבר ומאסונותיו והם ממשיכים לסמוך על מי שאין לצפות ממנו תועלת. מכל מקום, שתי האפשרויות גם יחד מהוות שואה ואסון.

בני-אדם, עד מתי תמשיכו בדרך זו? מי שסבל ועודנו סובל יותר מאחרים הוא העם הפלשתינאי, אשר רומה וגעקד במשך עשרים שנה ואשר האמין לדברי המנהיגים בהתרברבותם, מנהיגים שהריעו למלחמה וקידמו אותה בברכה. הגיע הזמן שמנהיגי העם הפלש-תינאי יקחו את רסן העניינים לידיהם, שכן אחריות היסטורית מוטלת עליהם כלפי עמם, ואין הם יכולים להתחמק ממנה. והיה אם ימצא בקרבם די אומץ לקחת את ענייניהם בידיהם, מה טוב. אך אם יעדיפו את טובתם

העובדה שהסיפוחיסטים למיניהם מתנגדים אף לגסיון כזה מוכיחה שהם משוכנעים כמוני שהיה מצליח אילו נעשה.

מדוע אין הממשלה עושה כך? מדוע היא מכחישה את עצם האפשרות לעשות כן? מפני שכל החלטה כזאת מחייבת הכרעה עקרונית יסודית: הנכונות לוותר על כל סיפוח, תמורת שלום ובטחון.

לכן, כבוד היושב-ראש, אין ממשלת הליכוד הלאומי מוכנה; יהיו הסיבות אשר יהיו, התאווה לסיפוחים ולהתנחלות בשטחים חדשים, המשך השגרה הישנה, ההתח-רות הפרועה בין השרים והמירוץ אל כס ראש הממשלה - אין ממשלה זו מוכנה לשלום בלי סיפוח, והיא מעדי-פה את האלטרנטיבה היחידה שישנה: סיפוח בלי שלום, סיפוח במחיר מלחמת נצח.

אולם אין לממשלה זו אומץ-הלב להודות בכך בגלוי. אין היא רוצה להעמיד את הברירה הפשוטה בפני הציבור, כי היא חוששת - בצדק גמור - שאם תועמד הברירה הפשוטה על שלום מול סיפוח, שלום או סיפוח, יעדיף רוב רובו של העם את השלום. לכן באים חצאי-האמיתות, העלמות האמת ולפעמים אף כז' בים גמורים. ואי-האמת העיקרית היא: שאין טעם לחשוב על שלום, מפני שאין כל אפשרות מעשית שמדינות ערב יסכימו לשלום.

ואני שואל שאלה פשוטה: אם זה נכון, מדוע המתנו שרי החוץ הערביים במשך שבועיים לשובו של אבא אבן מירושלים לניו-יורק? מתי קרה אי-פעם, ששר חוץ מצרי ושר חוץ ירדני ושרי חוץ ערביים אחרים ישבו בניו-יורק והודו בגלוי ובפה מלא כי הם מחכים לבואו של שר חוץ ישראלי, בניגוד חותך לרוח החלטות הארטום - ששקבו בכך חיים לכל חי מבלי שיוכרו על כך.

תחת תשובה ברורה לשאלת שרי החוץ הערביים - אם מוכנה ישראל לוותר על סיפוח תמורת הסדר - חזר אבא אבן עם תשע הנקודות האומללות שלו, תשע נקודות שאינן אומדות דבר, שהן מלאכת מחשבת של התחמקות נטושטוש, כפי שהיה נאומו של ראש הממש-לה אתמול. אף מלה רצינית אחת על יישוב פליטים; אף מלה רצינית אחת על גבולות; אף מלה רצינית אחת על קיום העם הפלסטיני.

כבוד היושב ראש, אנחנו מציעים לגולל את אבן-הגוף הזאת מן הדרך ולהכריז בפומבי על תכנית של שש נקודות:

1) מדינת ישראל חותרת לשלום רשמי והסדרי בטחון ממשיים, ומוכנה לוותר תמורתם על כל סיפוח של שטחים מוחזקים, מלבד איחוד ירושלים.

2) מדינת ישראל מוכנה להגיע להסדר שלום עם כל אומה ערבית על סמך עקרון זה.

3) מדינת ישראל מכירה בזכות האומה הפלסטי-נית למדינה לאומית משלה, והיא מוכנה לנהל משא-ומתן עם הנהגה פלסטינית לאומית, כנציגה של מדי-נה פלסטינית שתקום כתוצאה ממשא-ומתן זה, תוך הסדר בטחוני, כלכלי ומדיני עם ישראל.

4) ברוח זו מוכנה ממשלת ישראל להכריז על נכונותה לקיים את החלטת מועצת הבטחון מיום ה-22 בנובמבר 1967, בתנאי שזכותה המובטחת של כל מדינה במרחב לשלום, לריבונות ולגבולות מוכרים ובטוחים,

אלה הסבורים כי מסכנים אלה, הנשלחים להרג ולאבדון, יכולים להגשים נצחון עצבאות סדירים לא יכלו להשיגו — טועים טעות גדולה. אלה הסבורים כי על-ידי הפעולות שהם מבצעים יכולים להשפיע על מהלך החיים של המדינה, שלותה ויציבותה — טועים טעות גדולה.

המנהיגים, היו בטוחים כי חבלה פה והרס שם אינם יכולים להשפיע על מהלך החיים בישראל, ואלה המבקרים בארץ מבני שתי הגדות יכולים אולי להעמיד אתכם על אמינות הדברים. הנה כי כן, מדוע ולמה זו העקשנות והאחידה בדמיון השווא? מדוע זה תעמידו את הבחורים הפלשתינאים, אוצרו הגנוז של העם הזה, אל מול הרצח, ההרס והאבדון? מדוע זה תוליכו שולל את התלמידים והתלמידות באזורים הכבושים ותביאו את הוריהם למצב שבו הם נושאים בתוצאות המעשים הפחדניים של ילדיהם?

אחי, חברי הכנסת, כאורת ישראל נאמן למולדתו וכחבר כנסת ערבי ראיתי חובה לעצמי למלא תפקידי בדרך של שני התארים, אזור וחבר כנסת, ולהכריז בפניכם, מעל במה נעלה זו, קריאתי זו, אולי תמצא הפעם אוון קשבת. אם לא — די לי בזה שמילאתי את חובתי כבעבר והשקטתי את מצפוני בעניין השלום, שאתם קוראים לו ופועלים למענו, לטובת שני העמים האחים באזורנו החביב.

כמו-כן ראיתי לנכון להצביע על מה שהיינו חוזרים ואומרים בכל הזדמנות, שערביי ישראל יכולים להיות גשר לשלום. וצדק יועץ ראש הממשלה לעניינים ערביים, מר טולדנו, שכתב בעתון „אל-אנבא" מיום 30 באוקטובר 1968, במדור „אמרנו": „אמרנו תמיד שערביי ישראל הם גשר לשלום בינינו לבין ארצות ערב. עד מלחמת ששת הימים היה זה גשר של ניר, מאז נהיה גשר של עץ. ומי יודע, אולי בעתיד יהיה זה גשר של ברזל, שכולנו נצמד לקראת שלום של קבע."

אחי, היו בטוחים כי אנו היינו מוכנים ונכונים למלא חובה זו על הצד הטוב ביותר. אולם, לצערנו, הדעות השונות כאן מנעו בעד שיתופנו בכל מעשה או דעה והורחקנו לחלוטין. ומצד שני, הניחו לאחרים מקרב מנהיגי השטחים הכבושים, והשופיעו בדמות של יועצים מהימנים ונאמנים למדינה, להביע את דעתם. אלא שבאותו זמן רקדו בשתי חתונות כאוות נפשם. ברבת עמון הפתוחה בפניהם, ברעדאן ובבית הנשיאות דיברו בדיוק את ההיפך ממה שדיברו עם האחראים בישראל. אנו סבורים כי עקב זה וכתוצאה מהחסר מתן אפשרות לכמה אישים, יהודים וערבים בישראל, ובמיוחד לאלה שנודעו במומחיותם ובנסיונם בענייני ערבים והיודעים להעריך נכונה את העניינים — כתוצאה מכל אלה הגיע המצב בשטחים הכבושים למצב הקיים כיום.

האווירה ששרדה בשטחים הכבושים כמה חודשים אחרי הכיבוש הביאה את האזור לחדול מלחשוב לפי אותה המחשבה ששררה בזמן הכיבוש. באותה תקופה, לאחר שהאזור יצא מן המבחן בריא ושלם, הוא ובני משפחתו, כפר האזור הערבי במלחמה ובקוראים לה והתחיל לחשוב רק על השלום, בהדגישו כי בעייתו תיפתר רק על-ידי השלום.

המפנה התחולל במיוחד לאחר שנפגש עם העם היהודי ועם צה"ל, שנהג בו בכבוד. דבר זה הפך על

האישית על טובת עמם, כי אז עליהם לפרוש ולפנות מקום לאחרים מבני העם הפלשתינאי, שלמדו מנסיונות העבר ואינם נגדרים אחר חלומות ודמיונות שווא.

העם הפלשתינאי, להוציא את השכירים שבו בשתי הגדות, נהיה מציאותי ומרחיק ראות, באופן שרוב רובו של העם הפלשתינאי יודע שפתרון הבעיה אינו יכול לבוא באמצעות קבוצות חבלה החוצות את הגבול כדי להתאבד. אפילו החבלנים עצמם משוכנעים בחוסר התועלתיות שבמעשי החבלה, שרק מסבכים את העניין נים ועלולים להמיט אסונות הרבה יותר כבדים מכפי שאפשר לתאר.

הפתרון היחידי הוא בשיחות ישירות עם ישראל, שיחות של שווים במעלה, לא בשיטות של מנצח ומנוצח, שיחות שבאמצעותן ישמור כל צד על כבודו של הצד האחר.

אשר למלך חוסיין, למשל, היושב ברבת-עמון ומכתיב את תנאיו מארמון רעדאן כאילו הוא המנצח שבא להטיל את תנאיו על צבא מובס, הרי זה אינו תואם כל הגיון ולא ישיג אותו אדם מבין ובעל ראייה חדה. ואל אחי הפלשתינאים בשתי הגדות, ובמיוחד לקרובי ולאחבי הפלשתינאים, אומר, כערבי שנכחה יותר מאחרים בתקופת הסכסוך, כערבי שזורים בעורקיהם דם ערבי, המאחל לערבים באשר הם שם ברכה, קידמה, ויציבות, ובהיותו בקיא במתרחש ויודע צפונות, אפנה קריאתי זו אליכם: צה"ל לא ידע ולא יידע בלתי אם הנצחון. כל עימות עמו פירושו התאבדות. קחו איפוא עצה זו מאדם מבקש בלתי אם למנוע את שפיכות דמיכם ולשמור על כבודכם; עשו למען השלום ועל תהססו לשים ידיכם בידי מנהיגי ישראל עכשיו, ולפני שהיה מאוחר, כי איחור יגרום נזק לכם וימיט עליכם אסונות כבדים ביותר. ישראל מבלתי ברצוננו על כריחת שלום קבוע ויציב, על מנת שתוכל להתמסר אחד אתכם לפיתוח האזור הזה ולהחייאת מדבריותיו, ולמען עתיד טוב יותר לילדינו ולנכדינו.

השלום כיום הוא לטובת העמים הערביים כפי שהוא לטובת ישראל, אם לא יותר לטובת העמים הערביים. שיחות שלום ישירות ישימו קץ להריגתם של אותם בחורי הנזורים אל מעבר לגבול לעשרות ולמאות והנטיב חים כשה המובל לטבח, כתוצאה מפיתויה של הפסיביות העקשנית. שיחות שלום ישימו קץ למצב הכלכלי העגום שבו שרירות כמה מדינות ערביות, המכבידות את לחצן על מקורותיהן הכלכליים לקניית נשק, שכולנו יודעים מה יצא ממנו ומה עלה בגורלו.

שיחות שלום ישימו קץ למצב הבלתי-יציב, לחיי המהפכות ולפחד הממושך מפני המהפכות שבהן שרירות ארצות ערב.

האם לא הגיע הזמן כי ישלטו השכל וההגיון במקום הרגש וההתרגשות? כלום אין אבות, אמהות ומשפחות לאלה הנרגמים מעבר לגבולות? אך השאלה הגדולה היא: כלום יודעים הוריהם מה עולה בגורלם? יש לי ספק בכך. ייתכן שההורים מאמינים כי בניהם עדיין ממשיכים בלימודיהם וכי עומדים הם לסיים, על מנת לשוב ולהקים משפחה מתקדמת ולהוות את עמוד השדרה של העם הפלשתינאי, ולא כדי למות ולהתאבד בגבולות ובדרכים.

קדימה להגשמת תקוותנו לשלום המצופה. אולם, לצערנו, כפי שאמרתי, אבדה תקוותנו זו בדבר לקיחת חלק בהשכנת השלום, ונשללה מאתנו ההזדמנות ההיסטורית, שהזמן, לדעתי, אינו יכול להעניק אותה תמיד.

לאחר כל האמור אין לנו אלא להסב את תשומת לב האחרים במדינה לתכסיסים שנוקט המלך הקטן, תכסיסים שבעזרתם מבקש הוא לשרת רק את עצמו ולהאריך את תקופת ישיבתו על כסאו. שלום איתן ויציב לא יכול להיחתם עם אדם חלש והססן, שאין לו שליטה על ענייניו ועל עמו. השלום חייב להיחתם בין ישראל והנציגים הנאמנים מקרב הפלשתינאים. שכן הם היחידים שצריכים להחליט על גורלם, בהיותם מכירים את האויברטס האמיתי שלהם. אני משוכנע כי הם הגיעו לדריגה של בגרות. אחר שנתנסו די והותר בנסיונות אכזריים ולקחים מרים.

על הפלשתינאים לדעת כי טובתם דורשת לקחת את היזמה בידיהם, ומנהיגי ישראל חייבים להקל עליהם בעניין זה, על מנת שיוכלו לומר בגלוי ובבהירות גמורה כי הם תומכים בשלום הערבי-יהודי בארץ הזאת. מה גם שאנו סבורים, כי העם הפלשתינאי טוב ביסודו ונושא בקדו לב סלחן, שאינו יודע שנאה ואיבה, דבר שחשנו בו בפגישתנו הראשונה עם הפלשתינאים אחרי עשרים שנה.

נכון הוא שהעניין הזה מחייב להשקיע עמל, יגע ומאמצים ניכרים ללא לזיוף על מנת להשיגו. אבל צדק גם שר החוץ שלנו, אבא אבן, כאשר אמר בערך כך, כי הקושי להגיע לשלום לא צריך למנוע מאתנו מלפעול למען השלום. השלום כיום אינו יותר רחוק מאשר עניין הקמת מדינת ישראל לפני תקומתה. אך זה לא מנוע מאתנו מלפעול להקמת מדינת ישראל, שאכן היא קמה.

ובכן, הקושי בכינון השלום לא צריך למנוע אותנו מלפעול למענו; אדרבה, הוא חייב להמריץ ולעורר אותנו לפעול בכל כוחנו למען המטרה הקדושה הזאת. אנו נגיע אליה בהחלט, אם ירצה האל.

היו"ר י. נבון:

רשות היבור לחבר-הכנסת כהן-צידון, ואחריו לחבר-הכנסת מועדי.

שלמה כהן-צידון:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. למרות שהמסורת הפרלמנטרית, המחייבת פתיחת מושב בסקירה מדינית, קרה לנו וגם לראש הממשלה, אינני מוצא פסול באיחור במתן סקירה זו, במסקרה שאיחור זה מוכח אותנו בהרחבת היריעה ובעידכון נושאים חשובים. מתאר אני לעצמי שסקירה זו לא היתה מושלמת בלי דיווח, ולו שטחי ביותר, על תוצאות המגעים בין ישראל ובין ארצות ערב, דרך מתווך האו"ם. מתאר אני לעצמי שסקירה זו לא היתה מושלמת בלי ציון ההשלכות המדיניות של פעולתנו הצבאית בליווי תוככי עמק הנילוס. לצערי הגדול, ציפייתי זו לא היתה מוצדקת. אותם הדברים, שהשמיע אמש ראש הממשלה מעל במה נכבדה זו, יכול היה להשמיע גם לפני שלושה שבועות.

עם זאת, אין הסקירה שהאזנו לה אתמול פוטרת אותי מלשאול סדרת שאלות הראויות לתשובות ממצות. אך לפני הצגת השאלות — תורשינה לי הערות מספר.

פיהם את המושגים שלפיהם חשב האזרח ואת המושגים שלפיהם ציירה התעמולה המגמתית את העם היהודי, מנהיגיו וצבאו. מה קרה, אם כן, ומה הן הסיבות שגרמו למפנה מפתיע זה במחשבתו של האזרח, שהחל מכריז מלחמה, מלחמה?

מיד לאחר המלחמה שוחחתי עם מנהיגים, מהם צעירים משכילים; הקשבתי לדעותיהם ולא האמנתי למשמע אוזני. הם היו כל כך שקולים, מציאותיים ושבעי-רצון, עד שכפרו במלחמה והאמינו בשלום, וכולם דיברו בלשון אחת ואמרו: ניסינו את המלחמה שלוש פעמים ולא הביאה לנו תוצאות כלשהן; אדרבה, המיטה עלינו אסונות. על כן אין לנו בלתי אם השלום כאמצעי להגיע בעזרתו למטרותנו ולפתרון בעיותינו פתרון צודק ומכובד, ולחיות חיי שלווה אחר שנים ארוכות שלא טעמנו בהן את טעם המנוחה והשלווה.

שישה חודשים לאחר מכן חזרתי ושאלתי אותם מנהיגים ואותם צעירים, אם נשתנתה דעתם או חל בה שינוי או שמא מחזיקים הם עדיין בדעתם הקודמת. רבה היתה הפתעת, כאשר האזנתי לדעתם החדשה, השונה תכלית שינוי מדעתם הקודמת. התחלתי להרהר בסיבות שגרמו למהפכה זו, והגעתי למסקנה שאנו טעינו בהערכה ולא הערכנו את העניינים הערכה נכונה. סבורים היינו כי הבעיה נפתרה ועל כן פתחנו הגשרים והסרנו הכבלים והנחנו לעניינים להימשך כאילו הכל בא על מקומו. מיד החלו המגעים, וההתייעצויות וחילופי ידיעות, והאלמנטים המושחתים הסתגנו כדי לשחק את תפקידם, שלא לדבר על הכספים והשוחד ומיליוני הידנדים שהגיעו, כדי שיוחלקו למנהיגים ולפרוטקציונרים. וכך, אותם האנשים שנשמו לרווחה כאשר הוסר מעליהם הסיט של חוסיין וצבאו והבדווים שלו, וחשבו כי יפעלו להסרת סיט זה לעולמי עד — על-ידי שיתוף פעולה עם השלטונות הישראליים, — התחילו חשים את האווירה שבה הם חיים, אווירה שהולידה בקרב כל אדם החי בשטחים האלה אשליה, כי בלילה ילון ולבוקר תוחזר הגדה המערבית לחוסיין, החוזר להתנקם בהם ובמשפחותיהם על ששיתפו פעולה עם השלטונות הישראליים. לכן העדיפו לשוב ולהישאר בבתיהם, אולי יקיים ה' פקודה אשר משפטה נחרץ. ככה התחילו ההכרזות בין המנהיגים, בין הערים והכפרים, בין העירוניות והמועצות המקומיות ובין המורים והתלמידים כדי להפגין את התלהבותם המלאכותית, במגמה להפיק רצון מלפני מנהיגיהם שאין להם לאמיתו של דבר כל קשר אתם, מלבד אולי אותו קשר שהוקם על-ידי השכירים מבין מנהיגי הגדה המערבית.

את הדברים האלה חזרנו ואמרנו לא פעם, כיוון שידענו מראש מה עלול להיות המצב אם יניחו לעניינים להימשך בצורה הנוכחית, אלא שלדברינו ולעצותינו לא היו, כפי הנראה, כל השפעה ומשקל. אמרנו כי הנה הגיע היום אשר כפתה אותו ההיסטוריה על ערבי הארץ הזאת כדי למלא את תפקידם בנאמנות, בהגינות ובמסירות. במיוחד אמורים הדברים לגבי אלה אשר השלום חשוב להם יותר מאשר לאחרים בישראל ואשר נתברכו באומץ ובכנות כדי לתבוע את השלום.

כמה מהאנשים האשימו אותנו בזה שנמנענו מלפעול. בתשובה על האשמה זו רצוני לומר, שאנו מילאנו את חובתנו על הצד הטוב ביותר, והיינו מצפים כי יטילו עלינו חלק גדול יותר של אחריות, כדי לזקק

לה תקציב לפעולותיה בעתיד לבוא. ומדובר כאן בגוף שמספר חבריו המשלמים מסי חבר בדייקנות עולה בקושי על 1500. בצורה כזאת תקבל רק"ח למשל 450 אלף לירות — כנראה כדי שחבר-הכנסת אמיל חביבי ירחיב את המועדונים שבהם יוכל לנאום באותו סגנון דברים שיוחסו לו לפני זמן קצר על-ידי שר הבטחון מעל במה זו.

אכן, זיווג אינטרסים נפלא: השאיפה לסלק חובות של מפלגות חלשות במסווה של מימון ממלכתי למערכות בחירות, שהצטרפה לשאיפת רק"ח לממן מסע הסברה עוינת למדינת ישראל — שוללת מאת תקציב המדינה למעלה מ-18 מיליון לירות, סכום שבו יכלו לממן פעולת הסברה ישראלית יעילה באזור ובעולם.

אדוני ראש הממשלה אמר: „אין ספק כי מצרים היא גורם מרכזי לענין הנכונות או אי-הנכונות לשלום... והיא עדיין קובעת את יחסו של העולם הערבי לישראל, עד כדי כך שאותם גורמים בעולם הערבי, שהיו רוצים בשינוי כלשהו, מוצאים את עצמם מחוץ למסגרת, והוספת כי „גם ירדן... אינה משוחררת מלחצי קהיר“. ועוד אמרת: „אין תווה חיונית בעמדת ההנהגה המצרית. וראיה לדבר לא רק מפתחות האש הודונית, אלא גם מכוונות מוצהרות“. אם כך הדבר — וסומך אני על הערתך כי זהו המצב לאמיתו — מה טעם בנסיון נות להידברות עם שליטה של ירדן?

שוחחתי לפני מספר חודשים בירושלים עם מי שהיה שגריר נודד של הליגה הערבית באירופה ועורך ראשי של יומון, שהוא בטאון הכת הצבאית במצרים. רציתי לדעת את תגובתו לגבי השגת הסדר אפשרי מחייב עם שליטה של רבת-עמון. איש זה, שהיה פקיד בכיר בחצרו של המלך עבדאללה, סבו של חוסיין, הזכיר לי מה היה גורלם של אלה שהוחשדו ביחס מתון כלפי ישראל בלי הסכמת קהיר. והוא הזכיר לי: המלך עבדאללה נפל הרוג מכדורים ממש לידו במסגד. חותנו של איש-ישיחי זה, ראש המשאלת לבנון, אף הוא נרצח. קרובו, מחצר המלכות העיראקי — אף הוא נרצח. ורבים מבני משפחתו נרצחו אף הם על-ידי האג' אמין אל-חוסייני, על כי נחשדו ביחס מתון ליהודים.

והוסיף אותן שגריר לשעבר של הליגה הערבית: „גם חוסיין עלול לקבל כדור דה-לוקס מיד לאחר חתימתו על הסדר עם ישראל“. זוהי האווירה באזור. רק השבוע נכתב בעתון היוצא בטוניס, כי האירועים האחרונים ברבת-עמון מוכיחים, שהמלך חוסיין אינו חופשי לנהל משא-ומתן עם ישראל אם הפלשתינאים אינם רוצים בכך. רק היום פורסמה בעתוני הארץ ידיעה מה-בי.בי.סי. והטלוויזיה בלונדון, כי נציג הפלשתינאים אמר שפעולות הפלשתינאים, כפי שהן מבוצעות על-ידי ארגוני הטרור, מטרתן לא פחות ולא יותר מאשר הכחדת ישראל. זוהי התשובה לאלה המשתעשעים במשא-ומתן עם המלך חוסיין. זוהי האווירה באזור, ולכן כל זמן שלא נצליח להשיג באזור שביתת נשק במלחמה המילולית והוויזואלית, נוסף לשביתת נשק משית, כל זמן שלא נבשר את הקרקע לפזר חששות שכנינו ובני דודינו הערביים כלפי כל הסדר אתנו, לשווא יהיה עמלנו להשגת השלום ולשווא תהיה כל הצעת ויתורים שתישא את שמך, אדוני ראש הממשלה, שם סגנון או שם כל חבר אחר בממשלה.

אמרת, אדוני ראש הממשלה: „הכאב לבדו הוא יועץ מדיני מופקפק“. מאמירה זו למד אני, שאינך נוטה להיות מושפע על-ידי הכאב והאכזבה, ותוצאות אי-השגת שלום ואי-השגת הסדר כלשהו, אפילו זמני, שיבטיח הפסקת ההרג וההרס, והרחקת האיבה. אך כל נאומך שזור כאב, וגימתו — אכזבה, ושניהם מובנים. אך אין זה מספיק. מצפים מראש ממשלה בהזדמנות מתן סקירה כזאת לקווים מנחים לפעולה בעתיד. ראש ממשלה הוא מנהיג, רועה ורואה. אסור לו להיות מונהג ואסור לו להרשות הצגת תמונה של סיפנה שקברניטיה חולקים זה על זה בקשר למעשים ולצעדים. זהו ההבדל בין רשות מחוקקת, פרלמנטרית, ובין רשות מבצעת. הראשונה מפגינה את כוחה את יעילותה על-ידי השמעת דעות שונות וויכוחים לעניין. השנייה מצטיינת כשהיא מפגינה אחדות הביצוע ומתרחקת מכל חילוקי דעות. המצב הנוכחי אינו משקף תמונה זו, שהיא רצויה מאוד.

אמרת, אדוני ראש הממשלה: „קשה לכפות שכונות טובה וידידות“. אמת ויציב. אך האם בזה נסתים תפקידך במשבר ממושך זה? האם אגזים אם אגיד שציפיתי מראש הממשלה שיגלה לנו מה הן התכונות שלו ושל ממשלתו כדי לגרום להפחתת האיבה? היסכים אתי ראש הממשלה שנגעשה מעט בשטח זה? אולי נעשה הרבה והדבר אינו ידוע לבית? האגזים, האטעה את אגיד שלמעשה, על-ידי תגובה חלשה, הן באזור והן מחוץ לאזור, הפקירה ממשלה זו את מאוזני הרדיו ואת צופי הטלוויזיה באזור לתעמולה הערבית העיונת לנו?

אמרת, אדוני ראש הממשלה, שבקרב מדינות ערב נעה ההתפתחות בין שני קטבים: הראשון, המנסה להתנהג בבחינת „נחפשה דרכינו ונחקרה“, והשני, המעוניין בחידוד האיבה והרואה במלחמה בלבד מוצא ופתרון. לא גילית לנו מה נעשה ומה ייעשה כדי לעודד את הקוטב המתון. נהפוך הוא: תגובתנו החלשה, הן באזור והן מחוצה לו, גרמה לכך שהגירסה של הקיצוניים, הגייסה של חסידי ה„לאו המשולש“ של חארטום: לא משא-ומתן, לא שלום ולא הכרה — שנוסף לו לאחרונה גם „לאו“ רביעי: אי-הכרה בכל שינוי שחל בארץ לאחר ה-2 בנובמבר 1917 — היא-היא המנחה ירדית, נותני-עצות, עוינים ונייטרליים. ייתכן, אדוני ראש הממשלה, שמיד תשיב לי שחסידינו לנו האמצעים כדי לארגן תעמולה נגדית. לאחרונה אף נודע לי, שמתקשים אנו למצוא תקציב למימון פעולות הסברה באמצעות סטודנטים ישראלים הנמצאים בחוץ-לארץ. אכן, קושייה רצינית היא בעיית ההקציה. בפרט כשעלינו לממן רכש צבאי יקר מאוד, וגם מתקשים אנו למצוא מימון למשכורת שהובטחה לחיילים המשרתים שירות חובה שישה חודשים מעל למכסה של שלושים חודש.

אך בכל זאת, בהזדמנות זו יורשה לי אגב לשאול: איך מעלים אנו להעלות תירוצי תקציבי כזה, הפוגע באינטרסים החיוניים שלנו, כשבחבר-היחדים מבינים חוק שחייב את המדינה לממן מפלגות בסכום של למעלה מ-18 מיליון לירות? בקרוב, כך נאמר, תקבל כל סיעה למען מימון מערכת הבחירות 1.5 מיליון לירות לכל חבר כנסת המונה עליה. בצורה כזאת, למשל, תשלם המפלגה הליברלית את חובותיה, העולים במיליוני לירות, תשחרר את המשכנתאות הרובצות על נכסיה ותשריץ

כך היה גם בין העם הצרפתי והגרמני, שבסופו של דבר הגיעו לשלום. כולנו יודעים כי המלחמה דומה למדורה המותירה בסופו של דבר אפר בלבד. כך גם המלחמה, תימשך עד כמה שתימשך, סופה שתגיע לשלום. שכן ההיסטוריה לימדה אותנו תמיד, כי מצב מסוים אינו יכול להימשך עד בלי די. על כן, מדוע לא נגלה כוונה טובה ונשב יחד בחדר אחד כדי לפתור את כל הבעיות המסובכות ונגיע בסופו של דבר אל השלום על-ידי שיחות ישירות? בנקודה זו רצוני לשאול: מדוע חוששים מנהיגי מדינות ערב מפני השיחות הישירות? אדרבה, עליהם לנסות צעד זה, אפילו אם הם סבורים כי צעד זה לא יצלח.

על כל מנהיגי אזור המזרח-התיכון לדעת, כי לא פיקו כל תועלת מהמעצמות הגדולות, וכי אין לערבים תועלת כלשהי מקניית נשק מברית-המועצות, כפי שאין תועלת לישראל מקניית נשק בארצות-הברית. התועלת טמונה בהבנה ובשיתוף פעולה בין כל מדינות האזור, שההיסטוריה גורה על עמיהם לחיות יחד באותו אזור. אשר לערביי הגדה המערבית, לדעתי, אם ממשלת ישראל תקים אדמיניסטרציה פלשתינאית מקרב תושבי השטחים המוחזקים על-ידי צה"ל, ייתכן שדבר זה יהווה התחלה ממשית לקראת שלום מקיף.

לפני שאסיים דברי, אלה רואה אני חובה לעצמי להצביע על אחינו הדרוזים ברמת-הגולן, על מנת לבקש את ביטול הממשל הצבאי וסיפוחם לממשל האזרחי, בדומה לתושבי ירושלים המזרחית. ברמה חיים אזרחים דרוזים בלבד. אנו רואים אותם כבני ברית. לכן, כיצד זה נוטל עליהם ממשל צבאי זה עומד בסתירה לאמת ולקשרי הידידות.

כמו-כן אני מבקש לתת לפקידים משכורות מלאות, בהיות מצב האזרחים שם שונה ממצב התושבים בגדה המערבית, בה ממשיכים עדיין הפקידים לקבל משכורותיהם מהממשלה הירדנית, נוסף למשכורות שהם מקבלים מישראל.

על כן מבקש אני מן הממשלה להסב תשומת-לבה לנקודה זו ולשלם לכל הפקידים והפועלים, ובמיוחד למורים, משכורת מלאה.

היו"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת פרס, ואחריו לחבר-הכנסת לנדאו.

שמעון פרס (מפלגת העבודה הישראלית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, ברית-המועצות התערבה בוויכוח המדיני שלנו — היא הודיעה הבוקר באמצעות "איווסטיה", שהיא מעצמה יס-תיכונית וכי יש לה אינטרס ישיר בשלום ובבטחון באזור הזה. הודעתה זו, על היותה מעצמה מזרח-תיכונית, ולא שהמזרח-התיכון הוא חבל-ארץ רוסי, מהווה במידה מסוימת, הגדרה נכונה של המצב הנוכחי, מצב שבו החדירה הסובייטית הפכה לנוכחות סובייטית, ורצונה של ברית-המועצות להפוך את היס-התיכון לים של שלום נישא, כהרבה בשורות שלום אחרות של רוסיה, על צי נכבד של אניות מלחמה. "איווסטיה", המביא בשורה חשבוה זו, גם אינו מסתיר, כי השגת המטרה הזאת תאפשר רק אחרי הפסקת הנוכחות הצבאית והפוליטית של ארצות-הברית באזור זה". למעשה, שתי

ולכן, אדוני ראש הממשלה, מרשה אני לעצמי להגיד לך — אני הבחוד כאן בבית הזה, אך לא מחוצה לו, אני העשוי להיראות כחלש, אך יכול אני, בתוקף ידיעותי בענייני האזור, עמיו ולשונם, לומר כאן דבר — שאין טעם להציע פשרות וויתורים בבחינת הליכה לקראת מי שמכריו על כוונותיו להשמידו פיסית ומדינית.

הפחד של עמי האזור מאתנו כתוצאה מתעמולת מנהיגיהם, אותה תעמולה ארסית המרעילה את אוירת האזור לא פחות מהרעלת האטמוספירה על-ידי גיוסיו גרעיניים, אותו פחד המוליד גם חשדנות מצדנו כלפי עמי האזור — הוא המונע כל הסדר באותה יחידה גיאוגרפית הנקראת פלשתינה בפי הערבים וארץ-ישראל בפינו. ביחידה זו יש מקום לחיים נכבדים ליהודים ולערבים הרוצים ומעוניינים בחיי שלום, יצירה והבנה. רק מי שיוכל לסלק פחד זה, בידו לגשת למלאכת השלום ולנסות למצוא הסדר.

ולכן שואל אני אותך, אדוני ראש הממשלה: האם פולמוס פומבי בין חברי הממשלה מהווה תשובה לתחינת העם היושב בציון לממשלה הומגנית ובעלת כושר ביצוע, ממושמת ותקיפה? אולי בגלל העדר תכונות אלה לא יכולת להביא לפנינו קווי פעולה לעתיד? אולי לא יכולת לפשר בין הנצים בקבינט שלך, ולכן נשללה ממך אפשרות ההנהגה היעילה? אולי בגלל עובדה זו הבחנתי בכל זמן נאומך אתמול מעל במה זו גימט עצבות? אם זאת היא הסיבה, כל האומה שותפה לעצבותך זו. ואם טעיתי, אדוני ראש הממשלה, אנא העמד נא אותי על טעותי בתשובה מפורטת שאני מצפה לה היום. הוכח נא שהנך מנהיג הממשלה, רועה האומה ורואה את הנוגד, תכונה שניתנה למנהיג שאיחד שבטי ישראל, ואל תשאיר הרגשה כי אין בפיך ואין באמינותך כל הצעת פתרון למשבר החמור, שבו כולנו נתונים.

היו"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת מועדי, ואחריו לחבר-הכנסת פרס.

ג'בר מועדי (הסיעה הדרוזית הישראלית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. האזנו לנאום ראש הממשלה החשוב והמכיל סעיפים רבים, ביניהם הקריאה לשלום בדרך של שיחות ישירות.

לפני מלחמת ששת הימים קראנו למנהיגי המדינות הערביות לנצל את הכוונה הטובה של מנהיגי ישראל, שהיו אז בשלטון, בדבר משא-ומתן לשלום. אולם, לצערנו, קריאתנו זו לא מצאה אוזן קשבת והתגובה היתה: מה שגלקח במלחמה יוחזר על-ידי מלחמה. כיום אנו חוזרים ואומרים למנהיגי ערב לנצל את ההזדמנות הקיימת כיום, שכן הכוונה הטובה, שהיתה קיימת מצד מנהיגי ישראל, עדיין שדירה וקיימת. על מנהיגי ערב לדעת כי אנו חיים היום בתקופת האטום ולא בתקופת השבטים וימי-הביניים.

הנה, למשל, המלחמה בווייטנאם. הצבא האמריקאי הטיל אלפי טונות של פצצות על העם הווייטנאמי — דבר שגרם להריגתם של רבבות מבני העם. ובכן, אחר כל המלחמה הזאת, יושבים היום שני הצדדים סביב שולחן אחד על מנת להגיע לשלום.

לגיבושה ולחיזוקה של הדוגמה שנוסחה על-ידי הנשיא ג'ונסון: *If you will keep out — we shall keep out*. במלים אחרות, אם רוסיה לא תתערב — ארצות-הברית לא תתערב, לא בפתיחתו מחדש של הסכסוך ולא בכי פיתוח האפשרות של הסדר. שכן גם סכסוך וגם הסדר במצוות המעצמות — ספק אם הוא ניתן לביצוע; ואם הוא ניתן לביצוע — ספק אם הוא ייצג את צרכיהם האמיתיים של עמי האזור או את הצורך להביא את האזור לכלל שלום.

עמדתו זו של הנשיא ג'ונסון עדיפה בעיני על עמדת הדוגלת בבריתות והתחייבויות שתבאנה לכלל סי-מטריה במצב: ברית והתחייבות של ארצות-הברית כלפי פי ישראל, וברית והתחייבות של ברית-המועצות כלפי מצרים כתגובה על כך. את התחרות הגלובלית אין בכוחו להביא לכלל סיום. אבל את מעצוריה המדיניים, הנובעים מכלל הרצון לגיטורל הדדי והרתעה הדדית שביניהן, עלינו לכבד, לסמן ולעודד.

אפילו תושג ותכובד הבהרה זו — והיא היתה קיימת עד עכשיו — אין טעם להכחיש שהמעצמות לא תוותרנה על אפשרות התערבות במהלך העניינים היום-יומיים הקיימים במישור נרחב ובבלתי-מוגדר, המשתרע בין מלחמה בפועל לבין הסדר סופי בדרכי שלום. רו-סיה הודהה כל-כך עם מצרים — אף-על-פי שהיא נוכחת שם מטעמים רוסיים ולא מטעמים מצריים — שהדרך היחידה לצנן את הוזהותה זו קשורה בשני דברים עיקריים: (א) הידברות גלויה ומעמיקה יותר בין ישראל וארצות-הברית; (ב) חיפוש דרכים להק-חות את הסכסוך במזרח-התיכון, או לפחות לקצץ את ממדיו.

ודאי — ואין טעם להכחיש גם זאת — שארצות-הברית מגלה רגישות מרובה מאוד כלפי מעמדו של בית המלוכה הנוכחי בירדן. המלך חוסיין, כאביו וכסבו, נקט — אגב, הוא גם אמר זאת גלויות — באוריינטציה פרו-מערבית ופרו-אמריקאית. הוא עשה זאת אף-על-פי שהסובייטים קיצו לו בפיתויים מרובים ובהזדמנויות חוזרות.

אבל, חברי הכנסת, אסור גם לשכוח שעמידתה העצמאית ורבת היכולת של ישראל, כאשר הגנה על האינטרסים הסגוליים שלה עצמה — והיא לא שירתה או שום גורם אחר — עמידתה זו השאירה רושם רב על המדינאים האמריקאיים, על המדיניות האמריקאית, על דעת-הקהל האמריקאית, ואין צורך שרושם זה יטושטש. אפילו מי שדוגל כיום בארצות-הברית בחיו-קה של ירדן, מבין יפה שחיוק כזה אינו יכול להיעשות על חשבון פגיעה בכושר עמידתה של ישראל. לישראל יש היום און קשובה באמריקה, ויש לה כוח מיקוח, שאסור לה עצמה לזלזל בו.

אני גם סבור שחולשתו האמיתית של המלך חוסיין — וגם זאת צריך להסביר לאמריקאים — גובעת מההת-נגדות השקטה, אך האמיתית, לעת-עתה, הקיימת כלפיו בקרב הפלשתינאים. התנגדות זו מלווה בהתנגדות יותר בולטת הבאה מקהיר. שום הסדר עם ישראל אין בכוחו לשים קץ להסתייגות מהמלך הירדני, בין בקרב הפל-שתינאים ובין בקרב המצרים. להיפך, פשרה בין ירדן לבין ישראל רק תצמיח כנפיים חדשות להתנגדות להא-שמים ותערער עוד יותר את כיסא המלוכה, שמעולם

מדינות-העל שבימינו — רוסיה ואמריקה — מפגיות במזרח-התיכון את נוכחותן הגלובלית, או את אי-הס-כמת שבאזורים הבלתי-מוגדרים שבעולם, כמו אזור הים-התיכון, תהיה נוכחות חד-צדדית בלבד. חברי הכ-נסת, ישנו דמיון מסויים במדיניות של שתי המעצמות הללו; יש אפילו דמיון בחשיבות ובדירוג ששתיהן מייחסות לאזורים השונים שבעולם. באזורים שנקרא להם אזורים מוגדרים, אזורים החשובים להם ביותר, כמו מזרח-אירופה ודרום-אמריקה, הן מגלות רגישות ומשתמשות באמצעים מגוונים ביותר, על אף ההבדל הגדול שבין השיטות הנקוטות בידיהן, כדי להבטיח את עליונותן הבלעדית שם. למעשה, אמריקה עשתה מספר פעולות בדרום-אמריקה שרוסיה חזרה עליהן בחריפות יתר במזרח-אירופה, וזאת כדי להבטיח את האינטרס שלהם באזורים אלה. באזורים רגשיים, בעיקר במזרח-הרחוק, הן מסוגלות, לעומת זאת, להגיע לשיתוף פעולה מדהים, חיובי ומדהים. הדוגמה המובהקת ביותר היא, לדעתי, הודו. הודו היא אזור בפני עצמו. שתי המע-צמות מנסות לעזור לה ואף אחת מהן לא מפריעה לה עזרתה של רעותה.

באזורים בלתי-מוגדרים, כמו במזרח-התיכון, הן מתחרות ביניהן בעוז, כדי למנוע מונופוליציה של השטח על-ידי אחת מהן. באזורים המוגדרים יש להן אינטרס סטרטגי מובהק — רוסיה אינה רוצה לחשוף את אגפה המערבי וארצות-הברית אינה רוצה לחשוף את אגפה הדרומי. באזורים הרגשיים, כמו באזור ההו-די, שתיהן חשות באותה הסכנה, הסכנה הבאה מסין העממית, ואילו באזורים הבלתי-מוגדרים, כמו האזור שלנו, שתיהן רוצות להבליט את היתרון שב-דגם המ-דיני שהן מייצגות, כששתיהן אינן מוכנות לוותר על הסיכוי שברכישתם של תושבי האזור לימינו.

חברי הכנסת, נוכחות הגושים והקונפליקט הבין-גושי במזרח-התיכון מציגים, כמובן, בעיה רצינית בפני העמים החיים במזרח-התיכון. בו בזמן שהמצרים רוצים בגלובליזציה של הסכסוך עם ישראל, לפחות בגלובלי-זציה של ההסדר הזמני של הסכסוך עם ישראל, כלומר, שהרוסים יעזרו להם לנצח את ישראל בכוח הנשק או להטיל על ישראל הסדר כפוי; — עניינה של ישראל הוא, לדעתי, דה-גלובליזציה של הסכסוך המקומי, כלו-מר, לנסות ולעשות הכל כדי שההפרדה הקיימת עדיין בין ההתנצחות הגושת שהגיעה לאזור לבין הסכסוך באזור, שנתמך על-ידי המעצמות, תישאר הפרדה לאורך ימים ככל האפשר. ענייננו הוא, שהשלום במזרח-התיכון ייכרת בין עמי המזרח-התיכון באמצעות משא-ומתן ישיר, ולא ש-ההסדר המדיני יושג על-ידי הסדר בין שתי המעצמות ופמלייתן, ויוכתב לנו אפילו על-ידי מתווך מטעם ארגון האומות המאוחדות.

על כן, אני מודה, לא שבעתי נחת מההודעתו של סגן ראש הממשלה בכנסת בנושא "החדירה הסובייטית". אני מטיל ספק, אם יש בכך משום תבונה לנבא, מה לא יעשו הרוסים" או "מה כן יעשו האמריקאים". לא רק שקשה לשער דברים אלה, אלא ממה שידוע כבר אפשר ללמוד, שמדיניותה של רוסיה וגם מדיניותה של ארצות-הברית אינן דורכות על מקום אחד וחלים בהן שינויים מרובים.

במידה שהמדובר הוא לא בניהושים, כי אם במא-מץ מדיני, צריך, לדעתי, המאמץ הישראלי להיות מכון

שאלו שאלה שנייה: האם על לבנון להשתתף במלחמה עתידה, אם היא תפרוץ, בין ישראל והערבים התשובות: בלבנון כולה — 62.6% בעד ו-37.4% נגד, ושוב, בקרב הנוצרים, שגרים בעיקר בהר-הלבנון, התשובות היו: 51% בעד ו-49% נגד. אגב, הדבר הפיקנטיוזי שבמחוז אחד, במחוז הצפוני, הצביעו בעד השתתפות במלחמה 96%. הסיבה היא שזה המקום הרחוק ביותר בלבנון מישראל.

אין בכך, כמובן, חידוש. כמו שאין חידוש במגמה ההפוכה, במגמה המצרית, ובמידה שיש חידוש — הוא חידוש לרעה. נאצר הולך ונהיה לאיש מריר יותר וקיצוני יותר, והוא המנהיג המוכר של העולם הערבי, ככל ששלטונו מתרחק והולך מנקודת המוצא שלו, מתקופת האביב שפקדה את חבריו ואותו בעלותם לשלטון. הרי נאצר זכה ביוקרה שלו בין היתר בגלל ארבע סיבות, או בגלל ארבעה הישגים עיקריים, שאיפ"ו יינו את עלייתו לשלטון. הוא היה המצרי הראשון במאה שלנו שסילק את אחרוני הבריטים מאדמת מצרים. שנית, הוא העני ועשה דברים שרבים חששו כלל להעלותם אפילו על דעתם — הוא הלאים את תעלת סואץ, עורק החיים החיוני למדינות רבות בעולם. שלישית, כריאקציה לשלטונו של פארוק — הוא האשים את פארוק שצייד את הצבא המצרי בנשק קלוקל — הוא צייד את הצבא המצרי בנשק חדש וביצע בצבא הזה ריאורגניזציה יסודית. רביעית, הוא הפיח רוח של תקווה חדשה בקרב ערביי פלשתינה, שהנה קם מנהיג חזק דיו ומתון דיו להביא את בעיותיהם וסבלותיהם לכלל פתרון.

כאשר שומעים את נאצר היום, אפשר להבין מדוע הוא איש שעולמו חרב עליו. עולמו חרב עליו בגלל שגיאותיו הוא. הוא הוציא את הבריטים — והכניס את הרוסים; הוא הלאים את התעלה — וגרם לסתימתה; הוא השיג נשק חדיש — וזה נפל שלל בידי יריביו. על ראש ערביי פלשתינה המיט אסון נוסף ומיותר, שלא ידעו כמותו.

כאשר נאצר טוען, כי "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח", אפשר להבין אותו. אפשר להבין מדבריו שמה שהפסיד בשגיאה, הוא מתכוון להחזיר בשגיאה עוד יותר גדולה.

מצבו של נאצר יוצר מבוי סתום במזרח-התיכון, כל עוד הוא יהיה האישיות החשובה ביותר בו. לא אנחנו יצרנו את המבוי הסתום הזה, וספק אם בכוחנו להתגבר עליו בתאריך שאנו נבחר בו; אבל בודאי שאסור לנו להתעלם ממנו ולהטיח את ראשו בכותל מתוך הנחה שזהו שירות עילאי ויעיל לעניין השלום.

הפתח למוצא מהמבוי הסתום הזה התגלה דווקא במקום הפחות צפוי — לא ביחסינו עם מדינות ערב, כי אם ביחסינו עם הערבים עצמם; לא במסגרת המקובלת והרצויה של הדיפלומטיה החיצונית, כי אם במסגרת האפשרית של מבחני יום-יום, בפעולה הפרגמטית של מבחני יום-יום. אני מודה שעדיין אין לי פורמולה קבועה לעיצוב פני היחסים בינינו לבין הערבים כאן, ואני מפקפק אם הערבים בחוץ לעצמם פורמולה כזו. חברי-הכנסת אבנרי יכול לדבר בשם הערבים הללו ולהיך שאר שקט ובטוח בעולם הזה; אבל ערבי שידבר צריך כמובן להיות מאמין גדול בעולם הבא בשביל לדגול בפומבי באותם רעיונות. ודאי שקשה לדלות הגדרה

לא היה איתן. אפילו היה מתבצע איחוד בין ממלכת ירדן לבין חלק מהגדה, ספק אם היה זה איחוד תחת שלטונו של חוסיין, או שזה היה איחוד — כפי שאני חושב — נגד המלך חוסיין.

כמובן אין להחמיץ הזדמנויות של הידברות עם ירדן, עם נציגיה, אבל המגבלות שבהידברות כזו הן גדולות ביותר. המלך היה רוצה בודאי שישראל תספק לו "פתרון" שישא חן בעיני עמי ערב, והריאליסטים המדיניים מחייב אותנו להגיד בגלוי: האם מהידברות כזו יכול להיוולד פתרון רצוי, שממנו תצמח ישועה של ממש לירדן, לישראל או לשלום במזרח התיכון? מגבלה ירדנית זו מן הדין שתובהר, לדעתי, פומבית ודיפלומטית, לידידינו בעולם, ובראשם לארצות-הברית של אמריקה.

אני יודע שאין זו המגבלה היחידה. שמעתי אתמול את הוויכוח, וגם היום, בין הנציג לבין היונים במדינת ישראל — כל עוף למינהו — וחוששני שסמלים מתעניינים אלה משקפים יותר את יצר החיקוי המדיני מאשר את צורך ההבהרה שבייחוד מצבנו. ככלות הכול, היונים והנציגים נולדו על אדמה זרה, בארצות-הברית, ובמצב שונה. הם נולדו על סף האסקלציה הווייטנאמית, והתמודדו פעם נוספת על סף המאורעות בקובה, שהתרחשו בעקבות משלוח הטילים הסובייטיים לשם. בשני המקרים היתה היוזמה — או לפחות נשארה רוב היוזמה — בידי ארצות-הברית. היא יכלה לבחור לעצמה מסלול של תעופה, שיטה של מעוף, מועד של המראה. לא כן המצב אצלנו. הישנו כאן בינינו, חברי הכנסת, מישונו המציע ברצינות חידוש של מלחמה או אסקלציה מורדת של הסכסוך; איזה מקור של טרף יש בפי הנציגים בישראל ואיזה עלה-זית יש בפי היונים, המתיימרות להיות כאלה, בקרבנו?

אם ישנו ויכוח בתוכנו — ואינני רואה בכל ויכוח "מלחמת יהודים" — ישנם ויכוחים רציניים למדי — הרי זה ויכוח הקשור היום בפענוח אופיה של המדיניות הערבית: האומנם מועדות פני הערבים לשלום, כיונים, או שהן מועדות ומתכוונות לטרף, כנצים? אני מודה שטעות בהערכה זו — וטעות לכל כיוון, לכל אחת משתי האפשרויות — עלולה להיות פטאלית לישראל. טעות אחת יכולה לחדש את מערכת האשליות העצמיות, שהיו קיימות זמן רב בקרבנו ושטרם נעלמו; טעות אחרת יכולה להביא אותנו לכלל מבוי סתום.

האם יש יונים ונצים במחנה הערבי? — יש גם יונים במחנה הערבי. הנה, למשל, העתון הלבנוני "אל-סיאד" ערך משאל בקרב קוראיו ופרסם את התוצאות ב-12 בספטמבר השנה, כלומר לפני חודשיים. הוא שאל את קוראיו מה דעתם על הצעתו של ריימונד אדה בדבר הצבת כוח בין-לאומי, כחסדר של קבע, בין ישראל לבין לבנון. תשובות הקוראים הן כלהלן: בלבנון כולה: 38% בעד; 72% נגד.

ראשי-הממשלה ל. אשכול:

38 ו-72 זה 110.

שמעון פרס (מפלגת העבודה הישראלית): צריך להיות 62%. טעות בהדפסה.

בהר-הלבנון, שם חיים בעיקר נוצרים: 53% בעד ו-47% נגד.

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (פרס, אבנרי, נבון, לנדאו) —

משקף תערובת של אינטרסים של המעצמות הגדולות ותרכובת הנובעת מהרכבו הפרלמנטרי של מוסד האומות המאוחדות. ישראל, השואפת לשלום, תגיע אליו בכוונה היא, במקובות ובמועדים האפשריים — כאן, ומיד, עם הערבים שהם שכנינו; מבחון, ומאוחר יותר, עם המדינות הערביות, כאשר תיאונה להיות שכנים ולא אויבים.

היו"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחבר הכנסת לנדאו, ואחריו — לחבר הכנסת גוברין.

חיים לנדאו (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. המוטו המרכזי של הדיון המתקיים בבית, בדברי רוב המשתתפים בו, ואף בדברי ראש הממשלה, הוא „מלחמה על השלום“, הסתערות על השלום. מבחינה זו הייתי מציע, כי נסכים להפסיק את ההתחרות בינינו, מי דבק יותר בשלום ומי פחות. נדמה לי שבעניין זה אין חילוקי דעות בתוכנו, גם במידת הרצון בשלום. וכי מי רוצה יותר בשלום מאשר כל יהודי בארץ זו?

אך נדמה לי שהגיע הזמן שנתחיל להבהיר לעצמנו, במושגים ברורים: השלום שעליו מדובר — מהו?

ראש הממשלה אמר אתמול בדבריו, שהוא רוצה שלום-אמת ובטחון-אמת, והוסיף: המציע פחות מזה — מציע להחזיר אותנו לתוהו-ובוהו של שנת 1967. אני מציע לחרוג מהפורמולה האלגבראית של השלום והבטחון, ולהמיר אותה בפורמולה אריתמטית.

ראשית כל, מהו בטחון-אמת? נדמה לי שבטחון-אמת הוא קודם כל בטחון גיאוגרפי ואסטרטגי. מול העוצמה הצבאית הגואה והגוברת של אויבנו, על ישראל להציג את העוצמה הגיאוגרפית והאסטרטגית שלה, הנמצאת ברשותה כיום הזה.

בטחון-אמת הוא בטחון שהמפתח לו איננו ברצונם ובידם של אויבנו; הוא בטחון אשר נמצא בעמדות צבאנו ובכוחו לקיימו.

בטחון-אמת אינו זה המבוסס על ערבויות, גם לא על ערבויות של ידידים; הערובה היחידה לבטחון-אמת הוא צה"ל וכוחו, עליונותו בהרתעה ועליונותו בהכרעה. בבטחון-אמת כזה, המבוסס על שלושת העמודים שצינתי, ורק עליהם — הסיכוי להגיע לשלום-אמת. כי בבטחון כזה, ורק בבטחון כזה, הסיכוי למנוע מלחמה, על-ידי החדרת התחושה הקונקרטית לאויבנו, כי במצב כזה אין חלילה סיכוי לצאתנו מלחמה, ואם, חלילה, לא נצליח למנוע אותה, — ונצטער על כך כולנו, כמובן — הרי אם ניאלץ להלחם, נילחם מתוך מצב אסטרטגי שיבטיח לנו את הנצחון ויחסוך לנו קרבות אדם במידה מקסימלית.

בבטחון-אמת כזה גיתן, לדעתי, להגיע לשלום-אמת, שפירושו יחסים תקינים, יחסים דיפלומטיים, יחסי תרבות ומסחר.

חברי הכנסת, אם נגיע אי-פעם לחתימת החוזים לשלום — ואני מקווה שנגיע, אני מאמין שנגיע, והלוואי שנגיע לכן במקדם — נזכור שאין להפריד ביניהם לבין זכותנו לארץ ישראל ובין תנאי בטחון. תנאי בטחון אלה קשורים קודם כל בנסיגנון הלאומי והמשפט

מלקסיקון ההגדרות המקובלות, כדי לתאר את יחסי ישראל-ערב במסגרת המצומצמת של ישראל. אבל חשוב שכבר בראשית הדרך נקבע שלושה דברים: ראשית, שזוהי הזירה האפשרית, המיידית והמבטיחה ביותר להחליף יחסי איבה מוצהרת ביחסי דו-קיום מעשיים דה-פקטו; שנית, שכברת הדרך שעשינו עד עכשיו בתחום יחסים אלה גיתנת לסיכום חיובי; שלישית, שזוהי ההזדמנות אשר ביד, ושאסור שתוקרר למען דמיונות שווא.

דומני שאיש מאתנו אינו חותר למדינה דו-לאומית; ואפילו מ"פ"ם אינה דוגלת בכך עוד.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

רק חסידי הסיפוח דוגלים בזה עכשיו.

שמעון פרס (מפלגת העבודה הישראלית):

ואיש מאתנו אינו משולל הכשרון לספור ולסכם מספרים. אבל גם אלה החרדים למסקנה הבאה מהימצאנו הם של מיליון ערבים בשטחים הנוספים אינם מתייחסים בעצם אלא לחלק קטן מהם, מפני שרק 450 אלף ערבים חיים בגדה. מי שמוכן להיפטר מהגדה על מנת להשתחרר מהבעיה הערבית, בעצם מוכן להיפטר מחלק קטן מהבעיה הנראית לו כל-כך גדולה. הוא מוכן לוותר על שטח זה ולהחזיר אותו למקום שטרם נתברר אם יש לו מען, והוא גם מעמיד תנאי, שמען בלתי-ידיע זה ישלם לו כתמורה דבר שספק אם הוא עומד כלל ברשותו: שלום מלא, מידי וקבוע.

הוויכוח המתנהל בקרבנו איננו ויכוח מיותר. עלינו לסכמו במספר נקודות חשובות גם כלפי פנים וגם כלפי חוץ. כלפי פנים — אנו צריכים להבהיר שמועד השלום עם הערבים טרם הגיע, ואף-על-פי שלא מן הנמנע שיחולו בעתיד הלא-רחוק שינויים מרחיקי-לכת בכל ההיערכות במזרח-התיכון ובכל ההיערכות בעולם הערבי, הרי עד אותו מועד נצטרך לעמוד לאורך גבולותיה החיצוניים של ישראל עמידה דרוכה ורבת קשיים. לעומת זה, עד אותו יום שבו יחול שינוי בעולם הערבי, כל נעצום עין לשינוי שחל כבר עכשיו, שינוי הקשור באפשרויות מגיענו ועיצוב יחסינו עם 1,300,000 הערבים החיים אתנו שכם ליד שכם. זהו מבחן, אתגר וסיכוי, המחייבים תשומת-לב ומחשבה מרובים.

אם אני מהרהר לפעמים על הטונים הנשמעים במדיניות החוץ הרשמית של ישראל, הרי אני מערער על הרושם שהיא יוצרת כאילו פעמי המשיח מתמהמהים לבוא, בגלל זה שבקרבנו יש ויכוח בין רודפי שלום ושוללי שלום כביכול. זו הצגת עניינים אומללה ומיותרת. יתר על כן, מוויכוח זה משתמע כאילו ויכוחים מקבילים מתנהלים גם בעולם הערבי, גם במצרים. לא דוברים ולא יער. אינני מאמין שיש בישראל ויכוח של ממש, ויכוח של ערך, בין רודפי שלום לבין שוללי, אלא ויכוח לגבי האפשרות להשיגו במועד — ואין ויכוח הפוך או דומה בעולם הערבי. העולם הערבי, הנחות לשלטונו של נאצר, דוגל היום בדעה אחת, בדורה ומפורשת.

כלפי חוץ עלינו להבהיר שאין להפוך את הסכסוך האזורי לסכסוך עולמי, כשם שאין אנו שואפים להפוך את סכסוך העולמי לסכסוך אזורי. אדרבה, הסיכוי והסכנות חייבים להישאר במסגרת המקומית, כשמעצמה ידידותית אחת תשכנע את המעצמה שכנגד בגבול הרצוי להתערבותן הבלתי-מוחמנת. הא"ם, לצערנו,

חבר-הכנסת חזן אמר אתמול: כפות-המאזניים געות בימים אלה בין מלחמה לשלום. נאומי, דומי, הביא לכך שתוך לילה נעו, כנראה, מצד השלום לצד המלחמה.

עלינו לדעת כי ההולך לחפש היום שלום ברבת-עמון, למשל — ימצא מלחמה בירושלים, בכפר-סבא ובפתח-תקוה. וזה חייב להיות ברור לנו לחלוטין, ללא אשליה, ללא "מיס-קלוקלישין". צד לי שהמערכה איננה על שלום. הן עובדה היא, שכל המציע היום לאויביו אפילו את קווי שביתת הנשק כגבול, או כל הצעת ויתור אחרת, יודע, או חייב לדעת, כי אויביו לא יעשו אתו שלום גם בקו הזה. ולמרות כל אלה עוד נשמעת הסיסמה: שטחים תמורת שלום. זוהי אופציה אווילית, והיא מורה רק על דבר אחד: על עיוורון או דלטוניסם פוליטי. אמנם אויביו מדברים על גבולות מסוימים, נכון, וכאשר הם מדברים על כך, אתה שומע שהם מתכוונים לגבולות שלפי ההחלטה משנת 1947. וזה תכסיס, כמובן, כי הם יודעים: גבולות אלה הם חנק עצמי. ונאצר אמר ברורות, ואני מציע לא לשכוח זאת: מעל לשלושת הלא-וויים של הארטום נקוט בידו העקרון, שלפיו לא יעשה עסקה כלשהי על חשבון הפלשתינאים. ובחארטום נתקב-לה עוד החלטה, והיא חיובית; היא איננה "לאו" היא "הן", ואני מבקש שאף אותה לא נשכח. בשום פנים ואופן אל לנו לשכוח אותה. כוונתי להחלטה הנקראת בפי הערבים פתרון-בנינים, פתרון מדיני, שאחת מטרתו, כפי הגדרתם, להשיג מפה אסטרטגית נוחה יותר, כלומר בסיס תוקפנות נוח יותר, כדי להתחיל משם את השלב הבא, עד לפתרון הרדיקלי, כפי שהם קוראים לו, שמטרתו "עקירת הגוף הזר מן המזרח התיכון". אל נשכח איפוא את ה"הן" של הארטום.

לאור הכרת מציאות זו — והיא נחלת רבים, ועמד עליה גם חבר-הכנסת דוד הכהן — שאין עם מי לדבר על שלום ואין עם מי לעשות שלום, אני תוהה ואינני מבין תופעה אחת בישראל: אינני מבין למה יש צורך בחולשת דעת בתוכנו; למה יש צורך בהכרזות על נסיגות; למה יש צורך בדיבורים האלה, שגורמים זרים מכנים אותם בשם "תוכני"?

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):
למה יש צורך בדיבורים שלך?

חיים לנדאו (גח"ל):

אלה הן חולשות ללא כל תכלית. אבל בחולשות אלה טמונה סכנה רצינית, כי חולשות אלה מערערות את עמדתנו המדינית. אמנם יש אומרים, שדברים אלה נחוצים למען גובה באהדה של דעת הקהל בעולם. רבותי, קל מאוד ליכזר באהדה כזאת: נוותר על הכל ואז נזכה באהדה רבה, ומהרבה צדדים. האמינו לי, קל מאוד ליכזר באהדה כזאת. אבל השאלה היא מה תשרת אהדה כזאת ואם מחירה לא יהיה — סכנה לעצם קיומנו. נכון, דרושה אהדה לצריך לעשות הכל כדי לרכוש אותה, לצבור ולהרחיב אותה. אבל בתנאי אחד — שהיא תשרת את השלום ואת הבטחון שלנו, ולא את האינטרסים של אויביו. בדיבורים על נסיגה יש סכנה רבה, אף כי נכון הדבר שאין היום סכנה של נסיגה פיסית. אבל אני חייב לומר שיש יהודים, ואפילו יהודים טובים, הרוצים באמת בנסיגה. בדרך כלל אפשר לומר, כי יש בתוכנו

הבין-לאומי, בקיום שליטתנו במרחבים אשר שימשו לאויביו בסיסי תוקפנות. נסיון חיים הוא.

כך רואה אני את השלום. לשלום כזה אני כמה, לא להכרזה מן השפה ולחזין ולא להכרזה פורמלית. אין בהן דבר.

עלינו להגדיר בדיוק שלום-אמת ובטחון-אמת מה הם, ולמען שלום-אמת כזה יש כמובן לרתום את המדיניות ואת הדיפלומטיה, את האסטרטגיה ואת הטקטיקה.

אבל, חברי הכנסת, המערכה כיום, לצערי הרב, איננה על השלום. רק מוכי אשליה יכולים לדבר היום על שלום ועל מערכת שלום. אני מתחיל לחשוש, כי הכרוזות המרובות על שלום — והן באות חדשות לבק-רים מכל צד — עלולות ליצור רושם בלתי-נכון בעולם המדיני, כי אכן זה תכסיס מצדנו. ואין זה נכון. אנו רוצים בכנות בשלום. אבל בבוקר שלום, בצהרים שלום, בערב שלום — זה נראה מוגזם במקצת. בפרט כאשר כל אחד יודע שאין לכך סיכוי של ממש, שאין תהודה לקריאה כזאת, שאין חד לפנייה כזאת. כי המערכה האמיתית שלנו כיום היא על הקיום הפיסי. המערכת האמיתית גם היום היא על עצם קיומנו בעתיד. זוהי מערכת התגוננות צבאית ומדינית גם יחד. כי אין "פארטרן" לשלום; ה"פארטרן" מתכוון למלחמה.

אני מחזיק בידי עתון ערב של היום. נאמר בו שהמצרים מארגנים תמוזים של צבאם, וגושא תמרו-ניהם — קרב התנגשות גדול בין שני הצדדים. פרילוד מצרי לשלום. ואתמול קראנו שהירדנים מאמנים גדדי קומנדו.

אבל יש תופעה מעניינת יותר. יש שאויביו זריזים ביותר. אתמול פנה אליהם ראש הממשלה מן הבמה הזאת, ואני חייב לומר: פנייה אבירית להפליא. הוא פנה לנאצר באמרו: אדוני נשיא מצרים, אם אתה מוכן לשלום, התקום, התאזר עוז, התסיק את המסקנה: אלה שאלות רטוריות כמובן, אבל ראה זה פלא, נאצר ענה, ומיד, הוא לא התייחס לכך כפי שמתייחסים לשאלה רטורית. היום הופיעה בעתונות המצרית תשובה לפנייה זו של ראש הממשלה, תשובה רשמית, גם מקהיר וגם מרבת-עמון. שניהם פתחו פיהם, ומיד. אצטט את התשובה ממצרים. "אל-גומהוריה" הקדיש את מאמרו לנאום ראש הממשלה, ותגובתו היא כהאי לישנא: "מנהיגי ישראל מוסיפים לחלום על משא-ומתן ישיר, אולם חלומותיהם יתבדו". וטענה בפיהם: יש החלטה של מוע-צת הבטחון וצריך לבצעה, על-פי פירושם כמובן. ורבת-עמון מוסיפה כתשובה לפנייתו הצ'לטמנית של ראש הממשלה: יש גם החלטה בעניין ירושלים. הנה קיבלת, אדוני ראש הממשלה, תשובה מיידית; לא היית צריך לחכות אפילו עשרים-וארבע שעות.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

בכל זאת יש ערך לשיחת חולין זו.

חיים לנדאו (גח"ל):

לכל שיחת חולין יש ערך, בפרט אם היא שיחת חולין של תלמידי חכמים, כפי שאמרו חז"ל. אבל תכלית אין לה. אפשר לשוחח על דא ועל הא, אפשר לשוחח על מזג האוויר. אבל תכלית אין בכך. ואני סבור שדיונו היום נוגע בסוגיה תכליתית מאוד לקיומנו ולשלום המדינה.

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (לנדאו, אדם, ארזי, אשכול) —

נות של כוח ישראלי לתוך שטח שעליו הוא מולך, ויש לו פרוודור לנוע בו מצד זה ומצד זה לקו הריבונות של ישראל. צבא ישראל נמצא מימיו ומשמאלו, ביהו"ד ובשומרון, והוא קופץ מעל צבא ישראל לתוך שטח של יהודה ושומרון ומקיים בו ריבונותו. מבנה כזה הוא ממש אבסורדי.

אני רוצה לומר לחבר-הכנסת ארזי, כי שמעתי שהתכנית הזאת הוצעה למישהו מוסמך. גם חבר-הכנסת אבנרי אמר, שתכנית זו הוצעה למישהו. אבל שמעתי גם כי אלה, שלהם הוצעה תכנית זו, דחו אותה בכל-מכל. כל. הם לא מקבלים אותה. אני מבין שזה מאכזב אותך, חבר-הכנסת ארזי, נכון? צד לי, אבל אני שמח מאוד לאכזב אותך.

מבחינה מדינית הגשת תכנית כזאת היא שטות, ועמד על כך בזמנו גם שר החוץ. הוא אמר מעל במה זו ומעל הרבה במות אחרות, כי אווילות היא מצד מדינת ישראל להגיש למישהו תכנית שיש בה מפה משורטת. כי מצד ישראל תהיה בבחינת תכנית מקסימום, ואילו בעיני הערבים תהיה בבחינת תכנית מינימום. ובכן, למה להם לקבל את ההצעה? הנחתם היא, שאם ידחו אותה, יקבלו הצעה נוחה יותר. על פי ההגיון האלמנטי טרי הם בהחלט זכאים לחשוב כך.

פרט לאבסורד הפוליטי הזה, שנדחה ויידחה...

ראש-הממשלה ל. אשכול:

אינני חושב שיש מקום לדבר על זה, אבל אם אתה כבר מדבר ומצטט, אולי תסביר מדוע זו שטות.

חיים לנדאו (גח"ל):

אגיד לך מדוע, ואיני רוצה להביא פה, חלילה, דוגמאות מארצות אחרות, מקונסטרוקציה מסויימת דומה במקומות אחרים. אם חוסיין הוא ריבוני ביהודה ובשומרון, אז הוא ריבוני, ואז יתבע מלוא הריבונות שלו. אם אתה אומר לו שזה שלו, אם כן למה אתה מגביל את הריבונות שלו? אין לך זכות כזאת. שנית, אוכיח לך את האבסורד שבדבר מבחינה צבאית ואת הסכנה שבדבר מבחינה בטחונית. אבל אני אומר שזהו אבסורד גם מבחינה מדינית. ואני מסופק אם אמר לך גורם פוליטי עד היום שזה מתקבל על הדעת.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

לא אמרתי שאני מגן על כך.

חיים לנדאו (גח"ל):

אני שמח שאינך מגן על כך. אני מדגיש שאינך מגן על כך.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

האם יש מושג של דה-מיליטריזציה?

חיים לנדאו (גח"ל):

יש מושג של דה-מיליטריזציה. אבל מה שאתה עושה הוא סנדוויץ' ולא דה-מיליטריזציה. אתה כורך כל מיני דברים יחד, דבר זה אינו מתקבל על הדעת. אבל אגיד לך איזה אבסורד יש בזה מבחינה צבאית בטחונית.

אנו רגילים באזורנו כאן, מאז קום המדינה ועד היום, שמתנהלת מלחמה בתנאים מיוחדים, גרילה, פראיון, כל הזמן, ללא הפסקה. יש עליות ויש ירידות,

שלושה סוגים של יהודים: אלה שהאמינו תמיד, כי ארץ-ישראל כולה שלנו היא, והם זכו. הם זכו לשחרור ארץ-ישראל המערבית לאחר עשרות שנים של בדידות פוליטית, של גינוי. עם הסוג השני נמנים אותם יהודים שלא איכפת היה להם אם ארץ-ישראל המערבית תהיה כולה שלנו או לא. אבל "ורא כי טוב", ראו כי טוב הדבר לעם ישראל, כי צדק בדברותו בארצו, והם טוענים היום: זו ארצנו. יש גם סוג שלישי. בשבילים — הנצחון גדול מדי, הארץ רחבה מדי והעומס נראה להם כבד מנשוא. בין הנמנים עם הסוג השלישי מצויים יהודים טובים ובעלי עמדה והשפעה, והם מנסים להיפטר מן ה"נטל". אני חושב שבעתידם יש סכנה, באשר הם תוקעים בשופר הנסיגה, גם אם המדובר בנסיגה מדינית ברגע זה. אני רוצה שבייבנו, כי בכך טמונה סכנה גדולה. סכנה טמונה בנסיגה מדינית, גם כאשר לא נראית נסיגה פיסית. כך קרה ב-1956. ביום שבו הוכרז מעל במה זו על נכונות לנסיגה היה ברור כי לא היה כבר מנוס ממנה. זו היתה רק שאלה של זמן. לפעמים עוברים ארבעה חודשים, חמישה חודשים, ולפעמים זה יכול להימשך שנה, שנתיים ולשלוש. אבל לכשתיקבע עמדה מדינית לנסיגה לא יהיה מנוס מנסיגה פיסית. דבר זה חייבים אנו לדעת. אני רוצה שזאת ידעו מנהיגים בישראל וראשים בישראל.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

מה התכנית שלך?

חיים לנדאו (גח"ל):

חכה, חבר-הכנסת ארם. העם הערבי בגד בך. משך ארבעים שנה אתה מטיף לו שלום ומוסר. אתה רוצה לעשות אתו שלום זה ארבעים שנה. ראה נא איך הוא בוגד בך, ראה כיצד בוגדים מנהיגיו, בך ובתכנית שלך.

אני רוצה להתייחס לאלה המדברים על נסיגה, ולפעמים אף תוקעים בשופר גדול לנסיגה. אתחיל ב"גץ". מושג זה הפך היום לטרמינוס טכניקלי, כמעט שאינו אומר דבר, אבל רגילים להשתמש בו. אתחיל איפוא ב"גץ" ובתכניתו של "גץ", תכנית המסתובבת לא רק בארץ, אלא גם בחלל החיצון, בחוץ-לארץ. זוהי התכנית הקרויה "תכנית אלון". לפני מונח ה"טיים" מיוני שנה זו עם תמונה יפה של השר ועם מפה מודפסת. במפה זו רואים את צבאנו לאורך הירדן בעמדות צבאיות. באמצע הקו שבו נמצא הצבא יש פרוודור, קורידור בלעז. מאחורי הקו, ביהודה ובשומרון, ממלכת חוסיין, ולאחר מכן ישראל שמלפני ה-5 ביוני. אמנם נכון שאין זו תכנית רשמית. אני מודיע שהממשלה לא התליתה על תכנית כזו, אבל השר אלון לא הכחיש שהיא קיימת, אם כי אמר שהיא בחקת סוד. אף אחד איננו יודע מה הפטנט שבה. הוא לא פירט אותה.

ראובן ארזי (מפ"ם):

נניח שחוסיין יקבל זאת, האם זה אסון?

חיים לנדאו (גח"ל):

תכה רגע ותשמע מה יהיה אז.

ובכן, ישנו הקורידור הזה. אני מציע שנעשה תרגיל וננתח תכנית זו מבחינה מדינית ובטחונית גם יחד. ובכן, מבחינה מדינית — זה אבסורד. זה אבסורד שישאל נמצאת על קו הירדן וחוסיין קופץ אל מעבר לקו הריבוני

הנה זכינו וארץ-ישראל המערבית לנו היא. שיחררנו במערכת התגוננות, בהדפנו תוקפנות אויב שרצה להשמידנו. המוותר על זכותנו לארץ, והיא בדינו, המוותר על חברון, בית-לחם, יריחו ושכם — חייב לדעת כי הוא מערער את זכותנו לתל-אביב, חדרה, נתניה ועין-חרוד. כי אם מדובר בויתורים על זכות, ישאלונו, ובצדק, למה אנו יושבים ביפו, כלומר ביפו אנו יושבים בכוח. לא אני אומר: בזכות אנו ביפו. ואם ביפו אנו בזכות, אנו בוודאי ובוודאי בזכות בחברון, בבית-לחם ובשכם. או שיאמרו לנו: גם את יפו כבשתם, תעונו אותה. מה תאמר אז? בכוח לקחנו אותה? זרה לנו הפילוסופיה של כוח. לא בזכות של הכוח, אלא בכוחה של הזכות שבנו לארץ. צנו. בכוחה של הזכות אנו קיימים. והמדע והמוותר על זכותנו לארץ — ובדינו היא — גודע את האילן שעליו אנו יושבים וחיים.

ועכשיו לשתי ה"יונים". נכרך אותן ביחד. שניהם — יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון והשר פנחס ספיר, מחפשים את "הרציונליזציה" לנסיגה. ומה הם אומרים לנו? אומר לנו יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון: מה נעשה במליון ערבים בארץ הזאת? — אסון. אבל הגדיל לע" שות השר פנחס ספיר. חלילה לי מלהטיל צל-צלו של ספק-ספקא בנאמנות ובפטריוטיות שלהם. הם אינם זקוקים לשום אישור מצד מישהו. אבל אני מצטט את ההודעה של השר פנחס ספיר: "אני נגד תוספת של מיליון ערבים 400 אלף ערביי ישראל, שיהיו מיעוט של 40% בקרב האוכלוסיה של ישראל. (אגב, הוא טעה, האחוז הוא 34% ולא 40%). אם שיעור הריבוי הטבעי הערבי יוסיף להיות פי שלושה ויותר גדול מזה של האוכלוסיה היהודית, לא יהיה קשה לעשות חישוב מתי יהיה רוב ערבי בארץ". ומוסיף השר ספיר, כי הוא רואה סכנה בטחונות, כלכלית ופוליטית בשילובם של המוני ערביי השטחים בחיי מדינת ישראל ומשקה. ועכ" שיו בא העיקר: "רצונו תמיד במדינה יהודית, ולא באנו לארץ כדי לעבוד ולשפוך דמנו למען מדינה שתיהפך לדו-לאומית. שילוב ערביי השטחים במדינה פירושו תסיסה מתמדת, ישיבה על ערימה של חומר נפץ". אלה דברי השר פנחס ספיר.

ומסקנתו של השר פנחס ספיר — יש לוותר על יהודה ושומרון. והוא מוכן לוותר עליהן. ירשה לי השר לעשות חשבון אריתמטי קצר. למעשה הוא מפחד ממדינה דו-לאומית, רחמנא ליצלן. וארגומנט הדמוגרפיה עליו, ישראל. נזכיר שתי עובדות. ידוע לי כי הוא התלהב בזמנו מתכנית החלוקה משנת 1947 של האו"ם. על-פי תכנית זו יחס האוכלוסין היה 60% יהודים ו-40% ערבים. הוא גם התלהב מקווי 1948. ואילו יצאו הערבים כפי שיצאו אז, היו בקווים אלה 45% יהודים ו-55% ערבים. ואיש לא העלה כידוע על הדעת לוותר מסיבה זו על שום שכל אדמה.

אבל עכשיו אדבר בשפת המספרים. דהיום. לפי מר ספיר יש בארץ, לרבות יהודה ושומרון, 1.4 מיליון ערבים ו-2.4 מיליון יהודים. בריבוי הטבעי הקיים, כלומר 1.8% ריבוי טבעי יהודי ו-4% ריבוי ערבי טבעי נטו וללא עלייה, נגיע לשוויון באוכלוסיה היהודית והערבית בשנת 1990, כלומר בעוד 22 שנה. מה מציע איפוא השר ספיר? צריך להסתלק מחוץ במערכת זו. אני רוצה להביא לפניו מספר שני. לפי מצב זה בדיוק, ללא עלייה

אבל כל הזמן מתנהלת מלחמה. הצלחנו להתגבר על הטור ביהודה ובשומרון אחרי 1967, זו הפעם הראשונה, בזכות שני דברים: בזכות שליטתנו אנו ביהודה ובשומרון, ובזכות שליטתנו בקו הירדן. זה כבר עניין הנתון לשליטתנו ונעשה הכל כדי ש"גסטרוולים" אלה של הטוריסטים יפסקו. אבל בדינו שני מכשירים להפסקתם. לפני כן הסתובבו הטוריסטים בכפר-סבא, נתניה, פתח-תקה, תל-אביב ובארץ כולה, כאשר בסיסיים היו יהודה ושומרון. מה אתה מציע? — שחוסין יחזור ליהודה ולשומרון, לפי תכנית אלו, ושם תהיה ריבונות. הוא יחזור לתל-כרם, חברון, קלקליה, שכם. ...

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):
אתה מצטט את אלוך?

חיים לנדאו (גח"ל):

תרשה לי, אני מצטט תכנית שלא הוכחשה, ואני מביא את התכנית מה"טיים". זה לא "למרחב". זה עתון רציני.

מה יהיה? נראה את הדברים בפשטות, בהגיון. כאשר חוסין ישב שם, נשפך דמנו יום יום, לילה לילה, ולא יכולנו להתגונן. נכון, אומרים לי שצבאו לא יחזור. לא יהיה שם הלגיון הערבי. אבל יש קורדיר פתוח לשליטתו של חוסין. "אל-פתח" יטייל שם, נשק ייכנס וייצא בכמויות. ותתחיל מלחמת פדאיון חדשה, וינסו להפוך את חיינו לגיהנום. ואז יתחיל שיקול חדש. כאשר נעשו מעשי הפדאיון עד מלחמת ששת הימים, התרינו בלגיון הערבי: אתה אחראי, עליך לשמור עליהם. אתה מחפה עליהם. אך אם תתקבל תכנית זו, יצטרך השר אלוך להכניס את הלגיון הערבי ליהודה ושומרון ולומר לו: תגן עלינו, או שייצטרך להכות באוכלוסיה האזרחית, בכפרים ובפרים, או אפשרות אחרת — לכ" בוש את יהודה ושומרון מחדש.

רבותי חברי הכנסת, נדמה לי שזה אבסורד פוליטי וסכנה בטחונית שאין דוגמתה.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):
מה התכנית שלך?

חיים לנדאו (גח"ל):

התכנית שלנו קיימת כבר ארבעים שנה. היא מתג" שמת והולכת יום יום. רק מי שאינו רוצה לראות זאת — אינו רואה.

ומ"נ" אחד אני עובר לשתי "יונים". כוונתי ליושב-ראש ועדת החוץ והבטחון ולשר פנחס ספיר. אבל לפני שאומר דברי על "היונים", אני רוצה לומר משפטים ספורים על מה שקרוי שלמות הארץ וזכותנו לה. התכ" נית שדיברתי עליה היא ביסודה ויתור על זכותנו לארצנו.

אני חושב ששבנו לארץ זו בזכות ולא בכוח. שבנו לארץ זאת בזכות הקשר ההיסטורי בין עמנו למולדתנו, קשר שלא נפסק במרוצת הדורות, ולו אף ליום אחד. שבנו לירושלים, חברון, יריחו, בית-לחם, שכם. שבנו בזכות, שהוכרה גם על-ידי עשרות עמי תבל. על רקע זכות זו שבנו ובנינו ארץ ולחמנו למען קיומנו בה. נכון שזכות זו לא התממשה כולה. היו חלוקות בארץ ישראל. הן היו פרי קנוניות קולוניאליות או תוצאות תוקפנות. אבל לא ויתרנו.

עקיבא גוברין (מפלגת העבודה הישראלית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נראה שפרט לכמה חברי כנסת בודדים, לא היו למעשה עוררין על הנחות היסוד המדיניות והבטחוניות, שנכללו בנאומו של ראש הממשלה. נאומו חזר והבליט את השוני התהומי הקיים בינינו לבין שליטי ערב, ובראשם נאצר. קול הממשלה שנשמע מעל במת הכנסת הוא הקול שהושמע באוזני העם הזה ובאוזני האומות המאוחדות. והוא הקול שהשמיע שר החוץ באומות המאוחדות ובמגעים השונים עם שליחיה של אומות שונות. לא כן שליטי ערב, המשתמשים בשני קולות — קול אחד המופנה לעמי ערב והקורא להם להיכונן למלחמה להשמדת ישראל, וקול שני, מווייף וצבוע, המבקש כביכול שלום, קול שממעינים אותו באוזני אנשי חוץ ובעצרת האומות המאוחדות.

אחת מן המשימות המדיניות של ישראל ושל שליחיה בעצרת האומות המאוחדות היא להשכיל את האומות, שאזניים להן לשמוע, שיבחינו וידעו מה זיוף ומה צביעות בקול השני של שליטי ערב, ולשקוד שלא תעוות דמותה וצלמה של מדינת ישראל. זאת עשה, לדעתי, שר החוץ הן בנאומו בעצרת, הן במגעים המרובים עם שליחיהן של מדינות שונות, והוא הסידי, לא במעט, את המסווה מעל פניהן של מצרים ומדינות ערב. משום כך אני רואה את ההיטפלות אליו כתיפלות.

אני מחשיב את הודעת ראש הממשלה, האומרת: „שיט חפשי למען אנויותינו בתעלת סואץ, והגנה ממשית על חופש המעבר במצרי טיראן“. רצוני להאמין שידידי ישראל יבינו לנוסת הבורר הזה, שפירושו ישות נוכחת של ישראל במצרי טיראן. אנו מדינה ימית, השוכנת לחופיהם של שני ימים. בפנינו סגר נאצר כעשר שנים אחד מימינו, והוא נפתח בכוח מיבצע סיני. הוא חזר וסגר אותנו, בהסכמתו של אית-אנט, שעכשיו מטיף לנו מוסר על הפליטים החדשים, שלו יש איזה חלק בהם. המדינות הימיות עמדו מנגד, אולם שום מדינה ימית בעולם לא תוותר על זכותה שלה על ימיה. ואילת שוכנת לחוף ימה של ישראל.

והוא הדין לגבי ההיטפלות לממשלה מצד חברי הכנסת לנדאו וחבריו, ובמיוחד ללוי אשכול, אשר עשה משהו בתחום ההתיישבות לפני קום המדינה ובימיה של המדינה. מצוה הוא, שדווקא מידיו תובעים את עלבונה של ההתיישבות בשטחים. דוגמא, אילו לא היו חברי הכנסת לנדאו וחבריו מלגלים על המפעל ההתיישבותי לפני קום המדינה, כפי שלילגו הם ותנועות הנוער שהיו אתם, והיו מביאים את חלקם להתיישבות, היו מוסיפים חיזוק למדינה.

יפה עשה ראש הממשלה, שבדברו על התעצמותה של ברית-המועצות באיזור ועל ההכרזה שפורסמה ב"איזבסטיה", שים התיכון הוא ימה של רוסיה, השמיע באוזני הרוסים, באוזני שכנינו ובאוזני ידידנו, שאם יותקף העם הזה, הוא יילחם. כל השנים הייתי בין התומכים בכל צעד שעשו הממשלות הקודמות והממשלה הקיימת, כדי לשפר את יחסה של ברית-המועצות כלפי ישראל. אולם ברית-המועצות אטמה אוזניה משמע ויש לה חלק בהתקפת המצרים ויתר מדינות ערב עלינו. הלא היא שחימשה את מצרים וסוריה פיו, כדי שיוכלו לחזור ולהתקיפו, כשם שיש לה חלק, לדעתי,

ובאותו ריבוי טבעי שהזכרתי קודם, בלי יהודה ושומרון, נמצאים כיום בארץ 800,000 ערבים ו-2.4 מיליון יהודים. לפי זה ישתנו מספרי האוכלוסין בשנת 2003, כלומר, בעוד 35 שנים. מה הרוויח השר ספיר? הוא הרוויח בדיוק 13 שנה. כל העניין הוא ב-13 שנה.

אני חייב לומר שזה חמור מאוד. צריך לדעת שעם אינו חי על זמן שאול. כעבור 12 שנה נוספות כל הסכנות האלה תתחדשנה על ראשנו.

ראובן ארזי (מפ"ם):

תשובה לא נתת לשאלה הזאת.

חיים לנדאו (גח"ל):

כל הנסיון הוא לחפש רציונליוציה כביכול, כדי להיפטר מהשטחים, לברוח מהאתגר, — וזה אתגר אדיר למדינת ישראל. אבל כל זה אינו פותר דבר. זה אסק-פיסם, זאת בריחה מהמציאות. אנחנו נתגבר גם על האשליה הזאת.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש):

איך?

חיים לנדאו (גח"ל):

מדינה זו תקלוט מיליוני יהודים במשטר כלכלי אחר, במשטר קליטה בארץ. הם יבואו, ואין לי ספק שהם יבואו. הם באו והם יבואו. אני מאמין בכך. הפוטנציאל קיים. לא חייבת להיות בארץ ילודה שהיא הנמוכה ביותר בעולם.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש):

עד שאתם תגיעו לשלטון, הערבים כבר יהיו רוב.

חיים לנדאו (גח"ל):

כל הדברים תלויים בגורם אחד ויחיד — ביהודים ולא בזרים. בדינו המפתח הממשי לבטחון ולשלום.

הי"ר י. נבון:

לפי סעיף 28 לתקנון אני מבקש למחוק מדבריו של חבר הכנסת אבנר את הקטע המתחיל במלים „כבוד היושב-ראש“ עד המלים „הוכחש רשמית“. אני מבקש ממזכיר הכנסת לדאוג שהמלים יימחקו מן הפרוטוקול.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, סעיף 28 לחוק יסוד: הכנסת אומר: „אולם יושב-ראש הישיבה רשאי, בדרך שנקבעה בתקנון, לאסור פירסום דבר שפרסומו עלול, לדעתו, לפגוע בבטחון המדינה“. יחסי חוץ של המדינה אינם ענייני בטחון.

הי"ר י. נבון:

אבקש אותך להעביר את הדבר לוועדת הפירושים. אני מפרש את הדברים כך.

אורי אבנר (העולם הזה — כוח חדש):

אני חושב שזה בלתי-חוקי.

הי"ר י. נבון:

אבקש אותך לפנות לוועדת הפירושים.

רשות הדיבור לחברי הכנסת גוברין, ואחריו לחברי הכנסת בן-מאיר.

– הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (גוברין, כהן-צידון, רזיאל-נאור, הקטין, בן-מאיר) –

את זכותו על היותו מדינה – כך גם אנו לא גיוקק עוד לטעונו זה.

אשר לוויכוח המתנהל בארץ על זכותו ההיסטורית על המקומות, הריני יודע לא פחות מחברים אחרים ולא פחות מחברי-הכנסת לנדא, שהישוב היהודי מאז מרד בר-כוכבא – וזה היה המרד האחרון של היהודים – לא פסק אף ליום אחד, למרות רדיפות הממלוכים, הביזנטים, נושאי-הצלב והערבים וכל יתר מושליה הזרים של ארצנו. אולם אין אנו עומדים רק לפני זכותו על המקומות ההיסטוריים שלנו, אנו עומדים גם לפני זכותו וחובתו ההיסטוריות להיות מדינת היהודים. אין כאן רק שאלה של רוב ומיעוט או שוויון באוכלוסיה. שאלת השאלות היא מה תהא דמותה וצלמה של מדינת היהודים, ועלינו עוד להיאבק על דמותה וצלמה. יש זכות היסטורית על המקומות, ויש זכות היסטורית על מדינת יהודה. והזכות על מדינה יהודית קודמת. מכוח מדינת היהודים אין לוותר על שום שטח מדמותה והווייתה. אם נגיע לשלום אמת, עלינו להחזיק בגבולות מוסכמים ובטוחים לקיומה. מי שטוען „אף לא שעל“ חייב תחילה למדוד בשעלו את מדינת היהודים, ואמת-מידתה היא, לדידי, המידה הנכונה ואין בלתה.

הי"ד ר. הקטין:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת בן-מאיר.

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):

גברתי הישבת-ראש, חברי הכנסת, מחוץ לקולות בחדרים, הבית כולו מאוחד בתמיכה בממשלה על מדיניותה, כפי שבוטאה בפי ראש הממשלה בנאומו אתמול, ועל דרך גיהול המדיניות עד עתה.

למדיניות זו קיימים שני יעדים מוסכמים (א) שמי-רה על בטחון המדינה ואזרחיה; (ב) שאיפה ורצון כן לשלום בר-קיימא עם שכנינו. להלכה ולמעשה, שני יעדים אלה קבעו את מדיניותו של הממשלה במדינת ישראל מיום תקומתה, ואף שהדרך למטרות משתנות עם תמורות הזמן, לפעמים היא מתקרבת ולפעמים היא מתרחקת, גם הכיוון עלול להשתנות, אולם המטרות נשארות כפי שהן, והדרך להגיע אליהן אחת היא.

אין כשלום אמיתי ובר-קיימא המבטיח בטחוננו ושלומנו. מאידך גיסא, כל שלום שאינו מבטיח את בטחון המדינה ואזרחיה, לאו שלום בר-קיימא הוא, ולא זאת המטרה שאנו חותרים אליה. והא בהא תליא, צבת בצבת עשויה. במידה שכוחנו הצבאי ומצבנו הגיאוגרפי מבוססים יותר, הערבויות לכנות השלום ולקביעותו יכולות להיות חלשות יותר; מאידך גיסא, במידה שנהיה משכוננים יותר בכנות שכנינו ובסיכויים שנגיע לשלום בר-קיימא, הדרישות הבטחוניות הן פחות קפדניות. אתן דוגמה: מבחינה בטחונית הרי ישיבתנו על הסואף הכרחית, אולם אם מצדים תבוא אתנו להסכם על שלום, עם הכרה הדדית וביטול האוימים והרי-כוחים הצבאיים – הכרחיות כזו לא תהיה עוד קיימת.

בנקדה זו נוצרים רוב חילוקי-הדעות ואי-ההבנות בינינו. יש בינינו שמתוך אי-סבילות מן הקרבנות והסבל התמידי הנדרש מן העם זה עשרים שנה, או מתוך אי-רצון להתמודד עם האתגר הדמוגרפי והתרבותי שנוצר כתוצאה ממלחמת ששת הימים, משכנעים עצמם לראות

מבחינת האינטרסים „המעצמתיים“ שלה באיזור, לפי הגדרתו של חברי-הכנסת חזן, שלא יקויים באיזור שלום-אמת, וחשוב הדבר שאומות העולם והדענה שנעמוד על נפשו.

אני מאיץ בממשלה, שתחיש את החלטותיה, ואיני טוען נגדה ש„היא מכריעה בקצב איטי“ כפי שטוען חבר-הכנסת חזן. לדעתי, אין לתבוע כיום מן הממשלה הכרעות, מבחינת האפשרות של שלום-אמת, באותו חלל ריק שמחזיקים בו שליטי ערב. משום כך נראה לי שלמעשה אין היום יונים ונצים בישראל, אלא יש יהודים שניצים זה עם זה.

אפשר להתקנא בחברי-הכנסת אבנרי, שזכה, כנראה, לבוא בסדרם של חוסיין ונאצר וכן בסדרם של ערביי השטחים, ובידו חוזה שלום החסר רק חתימתו.

שלמה כהן-צידון:

הוא משלה את עצמו.

עקיבא גוברין (מפלגת העבודה הישראלית):

אולם מי ששמע את נאומיהם של שליחי ארצות ערב בעצרת האומות המאוחדות, ובה נשמע הקול המזויף, ולא קול אמת, כדי לצוד לבבות ולהטעות; ומי שהגיעו לאזניו דברי ריאד בכנס, שקיים עם חלק משליחיהם של עמי אפריקה, יודע, שסוד השלום, שנתגלה, כביכול, לחברי-הכנסת אבנרי, אין לו שחר. ועל חוסר-השחר שלו תובע חברי-הכנסת אבנרי, שנבנה את שחרה ומחרתה של מדינת ישראל.

לדעתי, יש לשלול את טענתו של חברי-הכנסת סרלין, „שפחות מדי שמים את הדגש בזכות למולדת, בזכות למולדת אבות, וכי חייבנו את עצמנו ואת העולם הלא-יהודי להתעלם מזכותנו ההיסטורית“.

במשלחת של מדינת ישראל לעצרת האומות המאוחדות הוצעה הצעה זו ושללתה בתכלית השלילה. לפני קום המדינה יצרנו ספרות עשירה לאין ערוך על זכותנו ההיסטורית בארץ הזאת. ולא פסקנו מלעסוק בזכויותינו ההיסטוריות במעמד ועדות שונות, ששליחיו הפיעו לפנינו, אבל לחזור לזוהי זה, נגית, בעקבות נאומי של באי-כוח סוריה בעצרת האומות המאוחדות, שכולו היה ארס ורעל, שאנו כאן גוף זר ויש לעקרו מהשרש, רש, ולהתחיל להוכיח לו, ובאמצעותו ליתר האומות, את זכותנו ההיסטורית – זאת עצה רעה.

בימי הצאריה היה ויכוח עם האנטישמיים הרוסיים על עצם זכות קיומו של עם ישראל, וטובי הוגי הדעות וסופרים מבין היהודים ביקשו להוכיח, שיש לנו זכות קיום. באותם ימים קם יהודי אחד מ„חובבי ציון“, לא אקטיביסט, ושמו היה משה ליליינבלום, והוא השיב את התשובה הקצרה והנכונה: „אנו קיימים משום שאנו קיימים“.

כלום בימה של מדינת ישראל נתחיל שוב להוכיח את זכותנו ההיסטורית לקיים את מדינת ישראל, ועל כך נערוך שוב ויכוח עם הגויים?

אסתר רזיאל-נאור (גח"ל):

קודם עם היהודים.

עקיבא גוברין (מפלגת העבודה הישראלית):

אנו מדינה ככל המדינות, חברה באיגוד האומות המאוחדות, וכשם שיתר האומות אינן נדרשות להוכיח

שלא מדברים על זכויות היסטוריות ולאומיות, מה היסוד, הבסיס והתשובה לכל הטענות שטוענים כלפינו הרוצים לשלול מאתנו את חברון, בית-לחם, שכם וג'נין, אינם מסתפקים בכך, הם טוענים כלפינו גם על באר-שבע ותל-אביב. ואם יכירו בזכותנו ההיסטורית לתל-אביב וחיפה, הרי הכרה זו גם כלפי חברון ויריחו חלה. ובלי הכרה כזו, מהו היסוד לשלום-אמת?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אין הבדל בין מה שאתה אומר...

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):
אין לי האמונה, שבטלפון הישיר שלך לחוסיין הוא מספר לך מה הוא חושב.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אם אין זו אמת, למה מחקת זאת מן הפרוטוקול?

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):
אני נוכח בסיפור על יהודי שאמר עליו שיש לו זכרון מצויין, יוצא מן הכלל. שאלתי מה פירוש זכרון יוצא מן הכלל, אמרו לי: יש אדם הזוכר מה קרה אתמול; יש אדם הזוכר מה קרה לפני עשרים שנה, ויהודי זה זוכר דברים שלא קרו מעולם.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אם אין זו אמת, למה נמחקת זה מן הפרוטוקול? מה הטעם למחק מן הפרוטוקול, מטעמי בטחון, דברים שאינם אמת?

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):
אין זאת אומרת, שאין לעשות סידורים כלכליים ותורבותיים, בהתחשב באוכלוסיה הערבית וחיותיה בשטחים אלה. אולם, כל הוויכוח על שלום הלא הוא ויכוח-סרק. שלום כן חייב להיות דו-צדדי. הוויכוח הזה מזכיר לי את הבדיחה על מוטקה חב"ד. הוא שאל: מי רוצה מרקחת? כאשר באו כולם ושאלו איפה המרקחת, אמר: אין, רציתי רק לדעת מי רוצה. בוויכוח זה קמו תבירים רבים ואמרו שיש להודיע מה אנחנו רוצים. למי להודיע?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
למי שנמחק מן הפרוטוקול.

ישראל שלמה בן-מאיר (מפד"ל):
אולם, יש טוענים, שאם לא נעשה פעולה נוספת, אף שאין בה שום תועלת, תיכשל שליחותו של יארינג. ואם תיכשלו מדוע צדדים אחרים יכולים לעשות הכל להכשילו והאחריות חלה עלינו? אם שליחותו של יארינג לא הצליחה, לא בנו האשם.

גם אם נראה לי שהשלום עדיין רחוק, ולא באשמתנו, עלינו לעשות כמה דברים כדי להתכונן לשלום ולקרבו: (א) יש להגביר את אמצעי הבטחון, כדי שנהיה מוכנים לעמוד נגד המזימות של אויבנו. (ב) אין להקפיא את המצב כפי שהוא כיום. עלינו לפעול לשיפור מצבם של הערבים בכל השטחים, שיפור כלכלי וטכני והעלאת רמת השירותים. יש להגיע לשילוב שטחים אלה ואוכלוסייתם בתוך מדינת ישראל, מתוך מגמה שכאשר נגיע לשלום, יימשך שילוב זה גם להבא. שלום כן מחייב שילוב ביוני לבין שכנינו. עלינו לתת את מרצנו למטרה זו.

צל שלום כשלום, עד כדי נכונות לווייתור על הזכויות הד-תיות, ההיסטוריות והלאומיות של העם היהודי, ואף נכונות להתפשרות מבחינת צרכי הבטחון.

המלה שלום היא פופולרית ביותר ומרבים להשתמש בה גם מתרחרי מלחמה. ברית-המועצות במיוחד יצרה מדע משוכלל של הצדקת פעולות מלחמה על-ידי הרצון, כביכול, בשלום. החימוש המצרי הנאצרי הרי למען הרחקת מלחמה באזור הוא בא. הפלישה לצ'כוסלובקיה—כוונתה ומטרתה לשמור על השלום. כניעתה של צ'כוסלובקיה צוינה על-ידי ברית-המועצות כתרומה חשובה לשלום, כמו שכניעתו של בנש בשעתו מחמת לחץ אנגליה צויין על-ידי צ'מברליין כיצירת שלום לדורו. הווייתורים הנוספים שבאו בשני המקרים גם יחד לא סיפקו תאבונם של "שוחרי שלום" אלה. הגיון עקום זה שולט גם באזור שלנו. הגיון זה אומר ששלום בכלל אינו עניין הדדי, אלא סיפוק צד אחד על-ידי כניעתו של הצד השני שיוסיף לחיות, אם יוסיף, רק בחסדו של בעל השלום.

שלום מסוג זה מציע לנו נאצר כאשר הוא מציע שנוסג מכל השטחים בלי הכרה מצד ארצות ערב במדינת ישראל, בלי משא-ומתן ישיר, בלי שינוי מדיניות האויב, בלי ביטול החינוך לשנאה. התמורה שתקבל מדינת ישראל והעם היהודי משלום כזה היא רשות לא-ליה עצמית לתקופה קצרה יותר או ארוכה יותר עד שהאויב ירגיש עצמו חזק די הצורך כדי לתקוף אותנו שוב.

ידוע הסיפור על הארי והחסידה, כאשר נתקעה עצם בגרונו של הארי והחסידה נתבקשה להוציאה. לאחר שעשתה החסידה פעולה זו, חשבה שלא תצטרך עוד לעוף אלא תוכל להסתופף בצלו של הארי, אך לא עבר זמן רב והוא תפס אותה בגרונו. כאשר צעקה ושאלה: הרי הצלתי אותך, הוצאתי את העצם מגרונו, ענה לה: עדיין לא הגענו לימים שהארי יגור עם כבש ואני לא חדלתי להיות ארי.

המלה "שלום" והמלה "השלמה" ממקור אחד הן באות. אין בכלל לדבר על אפשרות של שלום בלי שהארצות השכנות יגיעו להשלמה עם העובדה, שמדינת ישראל קיימת ושהיא קיימת כתוצאה מההשגמת הזכויות הלאומיות ההיסטוריות של העם היהודי. בלי השלמה כזאת שום שלום כן ואמיתי אינו אפשרי; בלי השלמה כזאת אין סיכויים לשום הסכם וחווה של דו-קיום שיהיה בר-קיימא.

הזכויות האלה לכל ארץ-ישראל קיימות. זכותנו הלאומית וההיסטורית לחברון ולבית-לחם אינה נחותה ופחותה מזכותנו לתל-אביב ולבאר-שבע. יש חברים שמטכלים אחורה, לתקופה מלפני מלחמת ששת הימים, ושואלים וטוענים: מה נשתנה? יש הבדל גדול בין המצב עכשיו ובין המצב שהיה. שנים רבות, מאות בשנים, היתה לנו שאיפה וזכות לישראל, אבל לא יכולנו ללחום עליה. כאשר קיבלנו את תכנית החלוקה, ייתכן מאוד שהיינו מוכנים להסתפק אז בלי יפו; אבל כאשר נכנסה יפו למדינת ישראל, מי היה מוכן לוותר עליה? למי יש היום בכלל רשות לחשוב בכיוון זה, שיש הבדל בין מקומות אלה לאחרים? ההבדל הוא רק בזה שמקומות אלה קיבלנו קודם ומקומות אלה לאחר מכן. חברי-הכנסת גוברין מציע לא להתייחס כעת לזכויות היסטוריות. אולם ברגע

חוברת ד', ישיבה של"ה

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (בן-מאיר, הקטין, ברקת, כהן-מגורי, ידיד, אבנרי) —

שנייה היא: מה זה שלום? אין אנחנו אומרים שלום בכל מחיר הוא בטחון, ולכן אנחנו עומדים על הנסחה שנתקבלה בממשלה ובכנסת: „גבולות מוסכמים ובטוחים“. ואם אמרנו זאת, ואם נרצה לשבת אל שולחן המשא-ומתן, אנחנו מסכימים מראש לכך, שלא נחזור לגבולות של ה-4 ביוני ולא נעמוד על גבולות קווי הפסקת האש. אין אנו גורסים שלום כתכסיס, כפי שנאמר פה, ואין אנחנו גורסים שלום כתמרון דיפלומטי. יכול להיות שהשלום רחוק, והכרזתו של ראש הממשלה קבעה בפירוש שני צירים אשר ביניהם מתנועעת מדיניותה של מדינת ישראל: מצד אחד תקווה—תקווה קלושה מאוד— לשלום, ומצד שני עמידה לפני מבחנים מדיניים ובטחוניים חמורים ביותר. בין שני הקטבים האלה נתונה מציאותנו. אחת, כפי שאמרתי, קלושה; והשנייה— מח- רידה, גם אם אהנו בטוחים בכך שנעמוד בכל מבחן, מדיני ובטחוני כאחד, אבל אם אנחנו מדברים על תמורה, נחשוב נא גם על התמורה שמבחן חמור עלול לתבוע מאתנו.

לפנינו עכשיו שלוש אפשרויות. האחת היא: שלום, וכפי שאמרתי, האפשרות הזאת נראית כיום מעורפלת, רחוקה. השנייה היא: לא שלום ולא מלחמה. זהו מצב קשה, זה מצב בלתי-רצוי, זהו מצב חמור, זהו מצב רווי דמים. רק אתמול חיינו במצב של לא-שלום ולא- מלחמה ונערה בת שמונה-עשרה שילמה את המחיר של המצב הזה. אף-על-פי כן, אם לפנינו הבדירה בין המצב הזה למצב האחרון, שהוא מלחמה, אנחנו אומרים: באין שלום נשתדל לקיים מצב של לא-מלחמה ולא-שלום.

הדבר הזה איננו פשוט. דיברו כאן על אינטרסים גלובליים. עלי להודות שכל אימת שאני שומע מעל הבמה הזאת ניתוחים של האינטרסים של המעצמות הגדולות לגבי אזורנו, אין לבי שמח ביותר. הייתי מניח את ניתוח האינטרסים למעצמות האלה עצמן, או לבידורים פנימיים יותר. אל נדבר מעל במת הכנסת מה אינטרס יש למדינה פלונית או אלמונית במדינת ישראל, ואל נתנבא מעל במת הכנסת מה מדינה פלונית או אלמונית חושבת לעשות באזורנו.

דובר כאן על דה-גלובליזציה. מטרה רצויה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
הפירוש הוא לעבור לכוכב אחר.

הי"ר ר. הקטין:
אינן חייב להפריע כל הזמן.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אני עוזר לו.

ראובן ברקת (מפלגת העבודה הישראלית):
חוששני שמישהו יכול להיות מוכן לשמוע לעצתו של חבר-הכנסת פרס, ואיני בטוח אם ההיענות לקריאתו תהיה לברכה ולתועלת למדינת ישראל.

אנחנו מדברים—בקצת לגלוג, בקצת קוצר-רוח, בקצת זלזול—על שליחותו של יארינג, אבל אנחנו שוכ- חים שכיום השליחות, אשר יארינג מקיים, היא המאפש- רת לנו לשמור על המרחב שבין הקצה האחד של האפש- רות שתואר לפנינו ראש הממשלה לבין האפשרות השנייה. אנחנו מעוניינים בהצלחת שליחותו של יארינג לגופה, משום שאנחנו מעוניינים בשלום. אנחנו מעוניינים בכך

לסיכום, עלינו לחדול מלהתווכח על דברים שלא בידנו לקבוע אותם.

הי"ר ר. הקטין:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ברקת, ואחריו— לחבר- הכנסת צדוק.

ראובן ברקת (מפלגת העבודה הישראלית):

גברתי היושבת-ראש, רבותי חברי הכנסת. השעה מאוחרת והאזניים עייפות. אני יודע שאני בא לדבר לאחר שנשמעו כבר דעות רבות. אלמלא שמעתי את דבריו של חבר-הכנסת לנדאו וקראתי את דבריו של חבר- הכנסת וילנר, להבדיל, הייתי חושב שהוויכוח שהתנהל פה בבית לא זו בלבד שלא היה מוקדם או מאוחר אלא לא היה נחוץ, כי הוא, למעשה, לא חידש הרבה. הוויכוח על יונים וציצים לא חידש דבר. אני שמח, שגם חברי- הכנסת סרלין ופרס אמרו שלוויון זה אין כל משמעות של אמת. אנחנו עוסקים בעניין שבטרמינולוגיה מדעית, קוראים לו אורגניולוגיה— היא תורת העופות למיניהם.

הסיבה לכך היא שאולי איננו מתרכזים ברגע זה, אולי עדיין מוקדם מלהתרכז, בעיקרי הדברים. אנו חוו- רים לנימוקים ולנימוקים-שכנגד, אשר נשמעו מזמן ואין באפשרותנו, בגלל מצבנו המיוחד, לחדש דבר בבעיה הי- סודית. אולם, לאחר ששמעתי את דברי חבר-הכנסת לנדאו וקראתי את דברי חבר-הכנסת וילנר, מצאתי נסיון של חידושים. רצוני לומר שגם אם בדרך כלל אסור להתקנא בחבר, הרי כשמעתי את חבר-הכנסת לנדאו מדבר, התקנאתי ביותר בבחירות הרבה של תחזית. לדידו בכלל אין קיימות בעיות. הכל פשוט, חלק, עלינו רק לקבל את הקו שלו והכל יבוא על מקומו בשלום.

מה הם הציעו לנו, חבר-הכנסת וילנר, ולהבדיל— חבר-הכנסת לנדאו?

חיים כהן-מגורי (גח"ל):
מה ההשוואות האלה?

ראובן ברקת (מפלגת העבודה הישראלית):
אמרתי „להבדיל“.

חיים כהן-מגורי (גח"ל):

כאילו מישהו דיבר בנוסח הידוע „בלי חירות ומק"י“.

ראובן ברקת (מפלגת העבודה הישראלית):

אמרתי „להבדיל“ ואני יודע להבחין מה מהותה של רק"ה. בדרך כלל אינני יודע באיזה תחום להכליל אותה, על כל פנים אינני רוצה מעל במת הכנסת להגדיר את התחום הזה, אבל אני רוצה לקבוע שקראתי את דבריו של חבר-הכנסת וילנר וידעתי שתורתו היא אחת: נסיגה ללא שלום. כאשר שמעתי את דבריו של חבר- הכנסת לנדאו, הבינתי שפירושו: שלום ללא תמורה. אני כופר בשתי התורות כאחת.

מנחם ידיד (גח"ל):

שלום למען בטחון-אמת.

ראובן ברקת (מפלגת העבודה הישראלית):

אני מסכים בהחלט, אולם אין אנו צריכים להשתמש בנוסחות שאין מאחוריהן משמעות מוגדרת. אם אתה אומר: שלום למען בטחון-אמת— אין בינינו חילוקי- דעות. אבל השאלה היא: מה זה בטחון-אמת? ושאלה

אוהה בנוקשותה ואל תתנו לה נשק, כי נשק זה מוסיף לאפשרות של השכנת שלום במזרח התיכון.

אני מעורר את הדברים האלה כדי לסיים דברי ולומר: חברי הכנסת, שליחותו של יארינג אינה עניין גורלי; איננו תולים את עתידה של מדינת ישראל, את קיומה ובטחונה בשליחותו של יארינג. אולם אם, חלילה, יהיה לנו חלק בהכשלת שליחותו של יארינג, הרי אנו נעמים על עצמנו, על מדינת ישראל, מעמסה כבדה נוספת, שתעמוד לנו למכשול בבואנו לבצר את כוחנו ההולם והמרתיע, בבואנו לרכוש ידידים, אהדה והבנה בבסיס למאבק המדיני והבטחוני שלפנינו.

הי"ר ר. הקטין:

רשות היבזור לחבר הכנסת צדוק.

חיים יוסף צדוק (מפלגת העבודה הישראלית):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הקשבתי אמש לנאומו של חבר הכנסת סרלין. שמעתי מפיו כמה דברים שהתמיהו אותי. שאלתי את עצמי: איפה התבונה המדינית בהצהרתו של חבר הכנסת סרלין, בשליחותו של ד"ר יארינג גוססת, ושואמצי שר החוץ להחזיר אותה לחיים הם בבחינת הגשמה מלאכותית? אמרנו שאנו נשתף פעולה עם השליח של מזכיר האו"ם כדי לקדם הסכם בין הצדדים על שלום צודק ובר-קיימא. עשינו זאת, אנו עושים זאת ונוסיף לעשות זאת כל עוד יישאר זיק של תקווה להצלחת השליחות. אם נגור שהשליחות לא תישאר פרי, יהיה לפחות ברור לכל שלא אנו הכשלנו אותה.

האם דובר מוסמך של מפלגה המשתתפת בממשלה, חבר הכנסת סרלין, עושה שירות טוב לעניין שלנו כשהוא מכריז מעל בזה או על סיום שליחותו של יארינג? האם חבר הכנסת סרלין בטוח כל-כך שסיום השליחות בשעה זו ישפר את מעמדנו הבין-לאומי?

ה"פנינה" בדברי חבר הכנסת סרלין היתה הכרזתו שהוא מאמץ לעצמו את המסקנה הראשונה של הפרופסור סייבין, שעלינו לבצר את הכוח המרתיע שלנו, בעוד שהמשימה השנייה שהפרופסור סייבין ממליץ עליה היא — מאמצים להפוך אויבים לידידים, או במלים אחרות: חתירה לשלום עם הערבים. את המשימה הזאת הוא משאיר לחבר הכנסת אבנרי. אשר לביצור כוחו המרתיע — בזה כולנו מאוחדים. אבל לגבי המסקנה השנייה, אני שואל: מתי היתה כנות בדבריו של חבר הכנסת סרלין? כאשר דבר באנומו על היותו שותף למאבק לשלום, או כשהשאיר את התפקיד הזה ביד חבר הכנסת אבנרי? אני אינני מוכן להשאיר תפקיד זה ביד חבר הכנסת אבנרי. המאבק לשלום הוא מאבק שלי. אני רוצה שחבר הכנסת סרלין יהיה שותף למאבק זה, שותף כן ולא רק שותף מן השפה ולחוץ.

גברתי היושבת-ראש, הזכות ההיסטורית שלנו לארץ הזאת איננה מוטלת בספק. היתיי מייגע לדוברי "ארץ-ישראל השלמה" שלא להגשים בוויכוח על עתיד השטחים בהסתמכות על הקשר ההיסטורי והזכויות ההיסטוריות. כאשר אנו אומרים: אנו נחזיק ברמת הגולן — האם אנו מסתמכים על הקשר ההיסטורי והזכות ההיסטורית? אנו נחזיק ברמת הגולן מפני שהיא חיונית לבטחוננו, אנו

שתינתן לנו האפשרות, גם במחיר של תמורה, להגיע למידה של יציבות ושלווה באזורנו, ואולי גם לשיתוף פעולה עם שכנינו. אולי חלום הוא, אבל העניין ששמו שליחות יארינג מכיל בתוכו איזה גרעין של תקווה. הנרצה לבזבז את הגרעין הזה? הנרצה לזלזל בזו הנרצה לדחוק את הקץ?

אני זוכר את ימי נובמבר 1967, כשהיינו במועצת הבטחון עת נתקבלה ההחלטה הזאת. לא האמנו שבשבטנו כאן בירושלים, בירת ישראל, באמצע נובמבר 1968, עדיין תקויים שליחותו של יארינג ועדיין יקיים את התפקיד אשר הוא ממלא.

אנחנו מדברים, חבר הכנסת לנדאו — אשר יוצא מחר בשליחותו לצרפת, ואנחנו מאחלים לו הצלחה רבה בשליחותו החשובה, יחד עם כל חבריו, ובראשם יושב-ראש הכנסת — אנחנו מדברים על דעת הקהל. וחבר הכנסת לנדאו דיבר בהבלטה ובהדגשה על חשיבותה של דעת הקהל. אינני יודע מה תהיה המסקנה על דעת הקהל אשר חבר הכנסת לנדאו יביא עמו בשובו משליחותו ולאחר שייפגש לא עם ידיביו הפוליטיים, כי אם עם ידיביו הפוליטיים. עלי לומר, כי למרבה הצער פגש אני לעתים קרובות עם ידידים פוליטיים שלי בתחומים שונים, אבל כאשר הדבר נוגע לישראל, נוכחתי לדעת רק בימים האחרונים, מה מזועזעת הדמות המצטיירת בעיניהם של ידידים אלה על ישראל כיום, על מטרותיה ומגמותיה.

אינני רוצה לדבר על ברית המועצות. אני חושב שמיותר הוא להשלות את עצמנו, שבמלת גנאי, במלת גיפיה וכעס, במלת זעם צודקת — נוכל להעניש את ברית המועצות או להשפיע עליה. אינני רוצה לדבר על מקומה פה במזרח התיכון. כל הכובש את יצרו בעניין זה, הרי זה משובר. אולם, אני רוצה להעמיד את הבית הזה על תופעה שהיא הופכת להיות לרועץ למדינת ישראל במעמדה בין הגוים.

ההלם של ציכיה הולך ונעלם. כבר יש תירוצים מתקבל על דעתם של ליברלים-כביכול, שעניין ציכיה הוא סוף סוף עניינה הפנימי של ברית המועצות. ואי משתחררים שופרות התעמולה היעילים ביותר של ברית המועצות, כדי לכוון את כל חיציהם אל ליבה של מדינת ישראל. המטרה של ברית המועצות בתעמולתה היא לא רק להשחיר פניה של מדינת ישראל — ואינני יודע אל מה חותרת מטרה זו; מה שברור בוודאות, הרי זו העובדה שיש לה מטרה כפולה: מצד אחד לספק נשק של השמדה לאויביו. שמעתם אתמול דבר מעניין: הנשק שסיפקה רוסיה הסובייטית, שנאמר שהוא נשק מגן, מרוכז בעיקר במטוסי הפצצה, המסוגלים מחר להטיל את פצצותיהם, ואני מקווה שלא ינותן להם — על ילדים, נשים, עובדים, אנשי ההתיישבות ואנשי עיר בישראל. רוסיה הסובייטית מבטיחה לא רק נשק, כי אם גם מדיניות של הגנה על מצרים. אבל, לא די שהיא מספקת כוח השמדה בידי מצרים, אלא שהיא מבקשת לגזול מאתנו את האפשרות להשיג נשק של התגוננות. תגובתה של רוסיה הסובייטית לאספקת 50 הפאטומים היתה זועמת. הפעולה שהיא עוסקת בה בתעמולתה מכוונת לומר לעולם: ישראל היא אגרסיבית, ישראל דבקה במדיניות של התפשטות, ישראל איננה רוצה בשלום, איננה מוכנה לשבת לשולחן המשא ומתן. ומשום כך אל תחזקו

זה. ובוויכוח הזה מן הראוי שתשמענה כל הדעות הלגיטימיות, ולא רק דעה אחת.

אני אינני חושב שה"פארטרנר" למשא-ומתן עומד אחר כתלנו. ייתכן - יותר מזה: קרוב לוודאי - שנצטרך לקיים את המצב הנוכחי, מצב של לא-שלום, עוד שנים רבות מאוד. לא נוזז מקווי הפסקת האש, ראשית מפני שבחנאים של אי-שלום - בהם, ודק בהם, הערובה היחידה להבטחה; ושנית - מפני שבקיום קווי הפסקת האש, כל עוד אין שלום, טמונה התקווה היחידה לשלום ביום מן הימים. וכל זמן שקווי הפסקת האש הם הבסיס ליחסים בינינו לבין שכנינו, לא נסבול פגיעות והפרות, ונקיים את שלטוננו בשטחים החדשים ועל האוכלוסיה הערבית הגדולה בשטחים אלה, גם אם אין אנו רוצים בתפקיד של שליט על אוכלוסיה זו. כל זאת - עד שבמוקדם או במאוחר יבוא השלום. אנו נקיים את שלטוננו על האוכלוסיה הערבית הזאת מתוך אותו צירוף נבון של הבנה ותקיפות - הבנה ועזרה לצרכיה הלגיטימיים של האוכלוסיה הערבית, ותקיפות כלפי מפירי חוק וסדר - המצינויות את מדיניות הממשלה.

ההפגנות והשביתות שנתרחשו מסביב ל-2 בנובמבר היו צפויות, ושטות היא לזקוף אותן לחובת מדיניות הממשלה או לחובת כוחות הבטחון. לעומת זאת, לזכותה של המדיניות הזאת ולזכותו של שר הבטחון ושל שר המשטרה בירושלים, בביצוע המדיניות הזאת, יש לזקוף את העובדה שההפגנות והשביתות נסתיימו כפי שנסתיימו, ללא שפיכות דמים, בהחזרה מלאה של השקט והסדר על כנם, מתוך הסתייגות מפורשת של מרבית המנהיגים הערביים מן המפגינים ומן השובתים. אבל גם אם צפוי לנו שעוד שנים רבות מאוד נחיה כפי שאנחנו חיים היום, בבבלות קווי הפסקת האש, במצב של לא-שלום, כאשר אוכלוסיה ערבית גדולה נתונה לשלטוננו, אין אנו פטורים מלהבהיר לעצמנו למה אנחנו חותרים אם וכאשר ביום מן הימים נגיע לשלום. הבהרה זו היא תנאי מוקדם לקביעת מדיניותנו בתקופת המעבר עד בוא השלום, תהי תקופה זו ארוכה ככל שתהיה. הבהרה זו היא גם חשיבה לדמותנו בעיני עצמנו ולדמותנו בעיני העולם.

אנחנו מרבים לדבר על השטחים. אבל למעשה אין בעיה של שטחים, יש בעיה של אוכלוסין. לפני מלחמת ששת הימים כללה אוכלוסיית ישראל 320 אלף ערבים, שהיו כ-12% מכלל האוכלוסיה; ערל ירושלים - 14% - 15%, היום, בשטח של ארץ-ישראל הנתון להשלטנו, שהוא זהה עם השטח של ארץ-ישראל המנדטורית מלפני הקמת המדינה, שוכנים כ-1,350,000 ערבים, שהם כ-35% מכלל האוכלוסיה, הפער בין שיעורו הריבוי הטבעי של היהודים והערבים ידוע. חישוב ומצאו כי בשנת 1985, בעוד שבע-עשרה שנה, תגיע האוכלוסיה הערבית של השטח הלא-ל-45% מכלל האוכלוסיה, גם אם במשך השנים האלה תהיה עלייה של 15,000 - 25,000 יהודים לשנה.

אם מדינות ערב עומדות בסירובן לכרות אתנו שלום, אין לנו ברירה אלא לקיים את שלטוננו על האוכלוסיה הזאת. אבל כיצד נחיה עם האוכלוסיה הזאת? חלק אינטגרלי מאוכלוסיית ישראל צר לי לקבוע כי כיש מאנשי התנועות הגורסות, ארץ-ישראל השלמה" ו"שטח משוחרר לא יוחזר", ואף לא של אדמה" לא הת-מודד התמודדות אינטלקטואלית רצינית עם הבעיה

נחזיק בה כדי להבטיח שלעולם לא יוכל האוייב מן המוצ'בים של מעל הרמה להפגין ולהחריב את הישובים המוני-חיים בעמק כעל כף-היד. הטעם הוא בטחוני ולא דווקא זכויות היסטוריות.

וכשאנו אומרים שנעמוד על נוכחות ישראלית בחצי-האי סיני - כלום מסתמכים אנו על קשר היסטורי וזכויות היסטוריות? נעמוד על נוכחות ישראלית בסיני כדי להבטיח את חופש השיט. ושוב, הטעם הוא הבטחוני, ולא זכויות היסטוריות.

וכאשר נבוא לדון במסגרת של שלום על עתיד השטחים החדשים של ארץ-ישראל שממערב לירדן, השיקולים החייבים להדריך אותנו הם שלושה, לפי סדר משקלם: א. בטחון ישראל; ב. הבטחת האופי היהודי של המדינה; ג. זכותם של תושבי השטחים האלה להגדרה עצמית. ואנו נטעה אם נחשוב על בטחון המדינה במושגים טריטוריאליים גרידא. הבטחון הוא לא רק פונקציה של טריטוריה, הוא גם פונקציה של אוכלוסיה. קיימת בעיית שלמות הארץ מבחינת שטחה, וקיימת בעיית שלמות המדינה מבחינת הגיבוש היהודי שלה.

הממשלה טרם הכריעה על עתיד השטחים החדשים במסגרת של שלום, ובצדק לא הכריעה. שעת ההכרעה תבוא, אם וכאשר מדינה ערבית תכריז שהיא מוכנה לנהל אתנו משא-ומתן שתכליתו שלום. אז נהיה חייבים להכריע על תנאיו למשא-ומתן, ונכריע, גם אם יהיה הדבר כרוך בפרישת מפלגה חולקת מן הממשלה. אבל רק אז נכריע, ולא שעה אחת קודם. לא נכריע הכרעות כדי לספק תשובות של השאלה ההיפותטית מה יהיו תנאיו אם מדינה ערבית תהיה מוכנה לנהל משא-ומתן לשלום. אין להקדים הכרעות אפילו לשעה אחת, משני טעמים: האחד פנימי, השני - חיצוני. כשם שאין להימנע מהכר'עות נחוצות שהגיעה שעתן, רק כדי לקיים כביכול ליכוד, כך יש להימנע מהכרעות בלתי-נחוצות שטרם הגיעה שעתן, אם הן גורמות פירוד.

וכלפי חוץ, במציאות שלנו, שום הכרעה לא תישאר בגדר סוד. וכל הכרעה הכרוכה ביותר מצדנו תיהפך מיד לנקודת-מוצא חדשה לתביעות נוספות וללחצים חדשים. לכן הממשלה נהגה, לדעתי, בתבונה רבה כאשר לא נענתה לתביעות בתוכה להקדים ולהכריע, כאילו ה"פארטרנר" למשא-ומתן עומד ומחכה מאחורי הדלת. ואני מייצג לחבר-הכנסת חזן ולאחרים שלא לדחוק את הקץ.

בעוד שהממשלה טרם הכריעה, ובצדק ובתבונה לא הכריעה, הרי הפולמוס הפנימי בתוכנו על גורל השטחים הוא במלואו עזו. אולי היתה זו תמימות לקוות, כפי שרבים מאתנו קיוו, שכל עוד עניין השלום אינו אקטואלי, כל עוד אין "פארטרנר" ממשי למשא-ומתן על שלום, נגזור על עצמנו שתיקה בנושא הזה ונתבצר מאחורי העמדה המשותפת לכולנו, שנקיים את קווי הפסקת האש, ושאת ההסדר של הפסקת האש ניתן להחליף רק בהסכם שלום אשר הגיעו אליו הצדדים במשא-ומתן ישיר ביניהם.

ואם אין זה מציאותי לצפות שהציבור כולו יימנע מן הפולמוס ההיפותטי הזה, הרי רבים קיוו שלפחות מנהיגי מפלגות המשתתפות בממשלה, ועל אחת כמה וכמה חברי ממשלה, יגזרו על עצמם שתיקה ויימנעו מנקיטת עמדות, מתייכונן תכניות ומשרטוט מפות בפומבי. אבל גם תקווה זו נחבדתה, והיום אין עוד מנוס מוויכוח

— הדעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (צדוק, שוסטק, ידיד, אבנרי, הקטין, ארם) —

שטח יהודה ושומרון. עלינו לחתור לכך שהאוכלוסיה שבתוך רצועת עזה תתקרב ככל האפשר למספר התושבים הקבועים של הרצועה ותשתחרר במידת האפשר מפליטים שוכני מחנות. זאת הדרך להכשיר את רצועת עזה להכרעה פוליטית.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

חברי הכנסת שוסטק אומר את אותו הדבר לגבי הגדה. מה איפוא ההבדל? מה ההבדל בין לבין חברי הכנסת שוסטק? אתה אומר: עזה, והוא אומר: גם הגדה.

חיים יוסף צדוק (מפלגת העבודה הישראלית):

אני מציע שאת השאלה הזאת תשאל את חברי הכנסת שוסטק. הוא קרא לי קריאות-ביניים. גם הוא כנראה לא שבע נחת מן הדברים שאמרת.

המדיניות שלנו בתקופת המעבר, תאריך ככל שתאריך, חייבת להיות מכוונת לצמצום האוכלוסיה הערבית של מדינת ישראל בואו השלום. מידת השילוב הכלכלי של השטחים החדשים ושל תושביהם במשק הישראלי חייבת להיות מודרכת על-ידי שיקול זה. השלמת כוחות עבודה ישראליים, בתנאים של חוסר ידיים עובדות, על-ידי כוחות עבודה מן השטחים האלה הוא עניין אחד; תנועה חפשית של עובדים היא עניין אחר לגמרי, ויש להבין משמעותם הממשית של הדברים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
ההבדל ביניכם קטן, האמינה לי.

חיים יוסף צדוק (מפלגת העבודה הישראלית):

מהותו של הסיפוח אינה משתנית אם קוראים לו בשם שילוב, ואסור שבלי הכרעה מפורשת בעניינים פקודות ייעשו, בהיסח הדעת, צעדים אשר משלבים שטחים באוכלוסין ברקמת מדינת ישראל בצורה שתכבול דינו בכל משא-ומתן או הסדר בעתיד.

הי"ר ר. הקטין:

רשות הדיבור לחברי הכנסת ארם, ואחריו — לחברי הכנסת גבריאל כהן.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

כבוד היושבת-ראש, חברי הכנסת. השמעת נאום מדיני בכנסת בעקבות הדעת ראש הממשלה זוהי כמוזן פרוגרטיבה בלתי-מעוררת של המוסד המחוקק, ויש לקדם אותה בברכה. אדרבה, זאת היא ההזדמנות להביא לידי גילוי דעות, הרהורים ועדוורים שונים לפי מיטב תפיסתם של הגופים הפוליטיים המיוצגים בכנסת. זאף-על-פי-כן יש משהו פגום במתכונת הדיון, הגולשת בהכרח אל מישור ההכרזות וההצהרות השונות והמנוגדות של חברי הממשלה, עד כדי כך שעמדתה המוצהרת הרשמית של הממשלה מתבטלת באקלים של הפולמוס ההדדי המתנהל מחוץ לשיבות הממשלה. הוא מעוות את תכנה של המדיניות, שהיא נבונה בעיקרה, ומשווה לה תכופות את הדמות האפוקליפטית מספר יחזקאל: "וארבעה פנים לאחת". פעם מודקרת מתוכה, בריחת הפולמוס, דמותו של הנץ; פעם דיוקנה של היונה; פעם ספק נץ וספק יונה. אין מדינת ישראל, העומדת במאבק חמור ומר עם אויביה ומסייעיהם, יכולה להרשות לעצמה מותרות דמוקרטיות מעין אלו. גם חכמים ונבונים ויודעים את תורת המדיניות כולה, ראוי שיזכרו את המימרה

החמורה הזאת, ולא השיב תשובה רצינית וברורה על השאלה הזאת.

אחת מן השתיים: או שהתושבים הערביים יהיו אזרחים שווי-זכויות בישראל, ואז לא תהיה זו מדינה יהודית, אלא מדינה דו-לאומית, ואני לא רק היום אלא מעולם לא רציני מדינה דו-לאומית; או שהתושבים הערביים יהיו אזרחים ממדרגה שנייה, ורוב יהודי ימשול במיעוט ערבי, ואני אינני רוצה שזאת תהיה דמותה של מדינת ישראל. אם יש בתוכנו אנשים אשר כך מתארים לעצמם את הפתרון, כל ישרו את עצמם כי לאורך ימים ניתן לקיים, בימינו, משטר כזה. בשני המקרים יישב בתוכנו מיעוט לאומי גדול ומרוכז, שיש לו זיקה לאומית אל מדינה שמעבר לגבול, ולא קשה להעלות במחשבה דוגמאות היסטוריות ודוגמאות אקטואליות לאן מובילים מצבים כאלה. ובשני המקרים יתערער המבנה החברתי שלנו כעם עובד, שאותו הגינו ואותו בנינו וטיפחנו והוא עמד לנו ועומד לנו כבסיס איתן לקיומנו הלאומי.

השאלה איננה רק איזה מחיר אנחנו מוכנים לשלם בעד השלום. השאלה היא גם איזו מדינת ישראל אנחנו רוצים בתנאים של שלום.

יש העושים חשבון פשטני ואומרים: 320 אלף ערבים היו בישראל לפני מלחמת ששת הימים. 70 אלף נוספו בירושלים. 350 אלף נמצאים ברצועת עזה. ובכן, על מה הוויכוח? על תוספת של 600 אלף ערבים בסך הכל.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

למה 600 אלף? הרי אתם אומרים שהגבול יהיה באמצע, בין קו יוני לבין קווי הפסקת האש, אז לא יהיו אלה 600 אלף, כי הרי יש עוד כמה מאות אלפים.

חיים יוסף צדוק (מפלגת העבודה הישראלית):

על זה אני רוצה להעיר שתי הערות. ראשית, יש הבדל עצום, וזה הבדל כמוהו ההופך להיות הבדל איכותי, בין תוספת של 420 אלף ערבים ובין תוספת של למעלה ממיליון ערבים.

מנחם ידיד (גח"ל):

כל הוויכוח הוא על 200 אלף. זה הכל.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

זה באמת הבדל קטן מאד, עם כל הכבוד. באמת אין הבדל.

חיים יוסף צדוק (מפלגת העבודה הישראלית):

אני שמח מאד שאני מספק במידה שווה את חברי הכנסת שוסטק ואת חברי הכנסת אבנרי.

שנית, לגבי האוכלוסיה של רצועת עזה לא נאמר סוף פסוק. האוכלוסיה ברצועת עזה היא ברובה אוכלוסיית פליטים. ברצועת עזה שוכנים היום קרוב ל-200 אלף פליטים, רובם המכריע — כמחצית האוכלוסיה של הרצועה — פליטים שוכני מחנות. אוכלוסיה זו הוחזקה במשך שנים במכילה מצרית, בלי אפשרות לזוז לכאן או לכאן. אנחנו פתחנו לפנינו את הדרך, והתחילה תנועת יציאה, ואנחנו חייבים לעודד את התנועה הזאת בעיקר של הפליטים שוכני המחנות, בין שמחוז הפצם הוא בארצות ערב ובין שחלק מהם התעכב או ישתקע בשטח שהוא

היתה זאת מדיניות של תבונה ועמידה תקיפה כאחת. גם אלה הסבורים כי הפלשתינאים מהווים גורם ועלולים להיות פארטנר בדרך להשגת השלום - ואני נמנה עליהם, אם כי אינני מקבל לא את תפישתם הסי-פוחית ולא נימוקיהם - חייבים להודות, אם הם מסוגלים להיות כנים עם עצמם, שהיתה זאת חובת הממשלה לעשות כל נסיון אפשרי, כדי להביא את הממשלות הערביות לכל הפחות לריכוך עמדותיהן, או לחשוף עד תום את כוונותיהן ומזימותיהן. זה היה נחוץ מבחינת גיוס דעת הקהל העולמית. ואל נבטל אותה בזלזול, בעקימית-אף ובתערבות, כפי שעשה חבר-הכנסת לנדאו; כי "שאפאקי זאקדאיים" - נכסה את אויביו שכובעים שלנו". כך השתמע, אגב, מקריאת-הביניים של חבר-הכנסת לנדאו; "ואם לא ישבו אתנו, יקרה אסון גדול?". זה היה דרוש כדי להעמיק את הקשר עם ידידיו ואוהדיהם. זה היה דרוש למען דו-שיח - אם יתקיים - עם הפלשתינאים, למען ייווכחו מי מונע מהם את השלום והשקט והופך אותם מטרה לסיפוק יוקרה, שמחירה דם והרס.

אך אנו עומדים כבר בשלב חדש, בשלב שבו הולך ונסגר מעגל הרשע של נסיונות הידברות עם אלה היוק-דים לכלונתו. שוב אין סיכוי לחכות לצלצול טלפוני, על כל פנים לא בטווח הקרוב. הקו שבור, או על כל פנים מקולקל, ומהצד השני של השפופרת אין לעת עתה שום רצון לתקנו.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
היו טלפונים.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):
רק צלצולים חד-סטריים: מצד ישראל.

חבר-הכנסת סרלין מוציא מזה מסקנה פשוטה, בנוסח מוטיל בן פייסי החזן, בסיפורו של שלום עליכם: אשרי - אני יתום. והוא מבסס את תפיסתו הפטאליסטית הקוד-רת על פילוסופיה לא פחות קודרת: הערבים היו ונשא-רו שונאנו בנפש, ולשווא כל המאמצים להגיע לשלום בינינו. וכבר אמר מי שאמר: שלום ביות וממשלות הולכות, ואין כלל וכלל זהות אורגנית בין מחדלי ממש-לות, גם אם מאחוריהן עומדים פרופסורים פרועים לשימ-צה שעליהם דיבר פרופסור סייבין, עם תחושת המוני עם וכיסופיהם לחיות בשלום ובשלווה. הורים שכולים גם מהצד השני של המתרס, אם עריבה מבכה על בניה, אחים ואחיות, נשים, כלות ואהובות, מפירות - גם אם בשתיקה נכנעת כיום - אידייליה מדומה זו בין שכבות העם ובין ממשלותיהן צמאות הדמים. חיילים, המיועדים לטבח ללא טעם ויסוד, אפשר לצייד אותם במיטב הנשק פרט הנשק ההכרה לשם מה הם מצווים להיהרג. אין שום ערובה שהודו הרויח שגאה והסגור הרומטית לא יתפוצץ פעם. לא אתנבא מתי יקרה הדבר. אך ההכללה הזאת - "כל העולם הערבי הוא לי גרדום" - עומדת בסתירה משוועת גם לשיעורי ההיסטוריה בדבר חיים בצוואת של שני עמים, גם לנסיון שלנו עם המיעוט הערבי, הראוי לשבח על התנהגותו בימי מסה למדינה.

לא, יהא זה חטא לא-יכופר, אם נאמץ לעצמנו תפיסה פטאליסטית זו. באין שלום עם הממשלות של המדינות הערביות, הכרח הוא להבקיע דרך לאובלוסיה הערבית היושבת אתנו, ביהודה ובשומרון, שקוראים

„מלה בסלע, משתוקא בתרין“. אך מאחר שהוויכוח הוא כבר בעיצומו, אין ברירה אלא להשתלב בו ולנסות ולהבהיר כמה הנחות יסוד בניגוד להנחות מופרכות בעיקרן.

דברי ראש הממשלה לא השאירו ספק בשתי נקו-דות עיקריות: האחת, שעליה חולק חבר-הכנסת אבנרי - שמדינת ישראל איננה מעמידה שום מכשול ושום עיכוב בדרך להשגת השלום, ואינה תובעת מיריביה, כפי שמקונו שליט מצרים, לא כניעה, ולא השפלה. נכונותה לקבל את החלטת מועצת הבטחון על כל סעיפיה: תיחום קווי גבולות בטוחים, מוסכמים ומוכרים - זה פירוש הדבר, חבר-הכנסת אבנרי, לא קווי הפסקת האש - בתנאי של כריתת חווי שלום ועיצוב יחסים תקינים עם כל המדינות הירי-בות, והיסול מעשי איבה וחבלות פושעת, אמנם אינה תואמת את האידאולוגיה של חבר-הכנסת לנדאו, שאין לזוז אף שעל - גם לדעתו של חבר-הכנסת סרלין - אך היא עונה לעיקר העיקרים: לעשות מאמצים ולהבטיח שלום יציב וגבולות בטחון למדינת ישראל.

אילו היתה המלה שלום, אילו היתה הנכונות לשלום נשמעת מקהיר, אני מסופק אם כמה מ„הסיפוחיסטים“ המובהקים ביותר היו נשארים צמודים לגישתם ולא היו זזים קצת. ואם לא היו זזים, הציבור בישראל היה מזין אותם. הנקודה העיקרית השנייה, שהובהרה בדברי ראש הממשלה, היא, כי הממשלות העוניות עושות את החלטת מועצת הבטחון ללעג ולקלס, כאשר הן מכרזות בצביעות על דביקותן, כביכול, בהחלטה זו בתוספת „קטנה“ של החלטות חארטום - לא הכרה, לא שלום ולא משא-ומתן. במקום הכרה בישראל - הכרה נלהבת בארגוני הטרור; במקום שלום עם ישראל - ברכת שלום ועידוד למרצחים מאחורי הגדר, למטמיני פצצות ומפגזי בתי ילדים בישובי הספר; במקום כיבוד קווי הפסקת האש - לפי החלטת מועצת הבטחון ובהסכמתן - הפרתם המתמדת והמחור-צפת.

מטרת המדינות העוניות היא שקופה בתכלית. וגם אתה, חבר-הכנסת אבנרי, חייב לראות זאת. תן להן תחילה את „מפת הגבולות“ על מנת לדחות אותה ולהר-חב את מפת הלוחמה, על לא עלי-ידי צבא סדיר, הרי עלי-ידי צבא „עממי“, כביכול, צבא טרור, שכביכול אינו כפוף לצבא הסדיר ולממשלות. תן להן את הנסיגה הנכ-ספת והן יוכלו בשקט ובבטחון לקיים את החלטת חאר-טום במלואה - לא הכרה, לא משא-ומתן, לא שלום.

אורי אבנרי (העולם הזה - כוח חדש):
איש אינו מציע זאת.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):
פרט לסיעה המשוקצת, סיעת העבדים הנרצעים, המוכנים להשלים עם חיסול ישראל כדי להגדיל ולהאדיר את הנאציזם-סוציאליסטי הערבי, כמובן לא יימצא בבית הזה ומחוצה לו בכל רחבי המדינה אף אחד שיהיה מוכן ומוזמן להיכנס למלכות של „שלום“. נוסח נאצר, ולהציע למדינה, לממשלה, לציבור מבצע של חראקירי. עד כאן המכנה המשותף גם עם חבר-הכנסת אבנרי.

מכאן ואילך מתחילה המחלוקת; כמובן לא עם רק"ה, שהיא מחוץ לתחום בכלל.

האם מדיניות הממשלה, שניסתה למצות כל אפשרות של הידברות עם הממשלות הערביות, היתה נכונה? לדעתו,

לשולחן המשא-ומתן. תמיד קודמים לכך מגעים מסוגים שונים שמכשירים את הקרקע לכך. כך היה עד כה בתולדות היחסים הבין-לאומיים ואין להניח שתימצא דרך אחרת. אפשר לעמוד על עקרון המשא-ומתן הישיר מתוך האמונה שרק במשא-ומתן כזה יסתכם הסכם שלום אמיתי, ומתוך הידיעה שבו טמונה ההכרה הערבית במדינת ישראל שהיא תנאי לשלום של ממש — והדברים ידועים. אבל אפשרות כנראה גם היצמדות לעקרון המשא-ומתן הישיר, מתוך רצון שלא יהיה משא-ומתן בכלל, מכל מקום בעתיד הנראה לעין. נדמה לי, שבמידה ויש חילוקי-דעות על הצורך במגעים להכנת המשא-ומתן הישיר, הם מרמזים על ההבדל — המודע או הלא-מודע — בין שתי גישות אלו.

שנית: ממשלת ישראל הכריזה, והכנסת אישרה, את המדיניות של נכונות למשא-ומתן עם כל מדינות ערב או עם כל אחת מהן לחד. בצד מדיניות זו, או אף מול מדיניות זו, מושמעת ההערכה — שיש בה מידה רבה של אמת — שאין גורם במזרח התיכון החופשי במהלכו עמנו ללא הסכמות נאצר. אבל מכאן ועד למסקנה המתמאשת מסיכויי משא-ומתן עם מדינות גורמים אחרים מלבד מצרים — רב המרחק. אני מציע להיצמד לעקרון של נכונות למשא-ומתן עם כל מדינה ועם כל גורם. בעיית חופש המרחב של הגורמים השונים, ותלותם בנאצר לגבי משא-ומתן — הוא עניינם ולא ענייננו. וחוקה עלינו שאם נגיע למשא-ומתן, נדע במי ובמה מדובר מבחינת הקונקרטיים ומבחינת הבטחונית, ולא בכדי אנו נצמדים למושג שלום-אמת וגבולות בטחון.

שלישית: הגורם העיקרי שיש לנו מגע עמו, הגורם שעמו אין צורך ליצור או לזווג מגעים — הם קיימים בכורה המציאות — הוא הגורם הפלשתינאי. זה הגורם „שעל גבו חרשו חורשים“, זה הגורם שעל גבו נעשו הסדרים מהסדרים שונים, זה הגורם שהוא במוקד הבעיה הישראלית-ערבית. אין להעלות על הדעת ויתור על נסיון להסדר מדיני בר-קיימא שגורם זה לא יהיה שותף לו. יכולות להיות כמה צורות להסדר, מבחינה שלטונית, טריטוריאלית, אדמיניסטרטיבית. יכולים להיות שלבים בדרך אליו — אבל לא יכולה להיות התעלמות ממנו, גם אם מנהיגותו כיום אינה מרגישה עצמה חופשית לפעול, והיא מפולגת.

רביעית: על המאמצים לשלום. אין לומר שתוצאות מלחמת ששת הימים הביאו למזרח התיכון וליחסי ישראל-ערב את מידת הרצינונים והריאליות שציפינו לה. להיפך, תערובת של פאטליסם, פעילות סובייטית, יחס שונה לחיי אדם, אונאה עצמית ונטייה לשכרון חושים — לא קירבה את מדינות ערב לשולחן הדיונים ולהכרה במדינת ישראל, „ההחלטות האחרונות“ קיבלו אופי של דוגמה. ואף-על-פי-כן אין מסך ברזל ביחסי ישראל-ערב. יש ערביי השטחים, יש מדינות „הגש-ים הפתוחים“ שהיא צינור לעולם הערבי, יש „שליחות יארינג“, יש מפעם לפעם יזמות למגע, רצינויות יותר או פחות. למיטב הכרתי, האינטרס הישראלי החיוני הוא למצות את האפשרי — כל פתח כזה, כל סדק כזה, כל יזמה כזאת בדרך להידברות. לא צריך להיות בהכרח אדם „לא-ריאלי“, כדי להיצמד לכל נסיון כזה. להיפך, דווקא גישה ריאלית, הרואה עובדות כהווייתן, ומעריכה אותן נכונה, אמנם אינה נתפסת לאשליה

לה הפלשתינאים, ולמצוא אתה שפה משותפת לחיים משותפים. אני יודע את התשובה המוכנה: צא וראה את השביתות וההפגנות בכמה ערי יהודה ושומרון, ואת הסירוב עד כה לפעול בלי הממשלות הערביות. ואני אומר: צא וראה, מה חיוני להם השלום, מה רבה חרדתם לחידוש המלחמה, שבכל התנאים צפוי להם ממנה הרס, חורבן ואבדון. נכון, לא מאהבת מרדכי קוסם להם השלום; אך מצד שני, אין להתרשם יתר על המידה מן הצרכיות ההיסטריות של בנות טפש-עשרה: „נאצר“, „כולנו פדאיון“, שרק בחסות המדיניות הליברלית של צבא הכיבוש, כביכול, אפשר היה לקיים הצגות אלו. צא וראה, מה הולך ומעמיק, הולך וגובר המגע הישיר בינינו וביניהם, במעגל המשק, בעיר ובכפר, ביחוד בכפר, שאגב גם מגלה אדישות רבת משמעות להסתה הפרועה. אנו היחידים המסוגלים לתת להם גם שלום, גם זקפות ראש של שלטון עצמי עד לידי הקמת מדינה, גם פיתוח משקי וחברתי, גם רווחה, גם קשרים עם העולם הערבי והיהודי כאחד. היום כולם כנועים, חוששים, אכולי תסביך אנטי-ישראלי. אין זאת גזירה מן השמים. גדליק בהם את הרצון להיות אדונים לגורלם ולא כדור משחק בידיו אחרים. זאת היא אוכלוסיה שברובה המכריע מורכבת מפועל-לים, איכרים ופשוטי עם. מאבקה הסוציאלי לרמת חיים אנושית — ואין להם בן-בית נאמן יותר, ללא פניות, מאשר העם העובד בישראל — נתון היום תחת המכש של לאומנות עכורה. נסייע להם לפקד את המכש ותועם הנבואה השחורה, המבשרת לנו חרב לצפח.

ודאי, אין זו דרך חלקלקה. יש בה מוקשים, פיתולים, נקודות תורפה, ואף-על-פי-כן היא בנויה על בסיס ריאלי של היצר לחיי שלום והמגע היום-יומי, שניפץ כבר לא במעט את האימאז' הכוזב והמסולף של ישראל. אין קוצרים ברינה, אלא אם חורשים וזורעים, אף אם בדמעה.

הי"ד. ר. הקטין:

רשות הדיבור לאחרון המתווכחים בדיון זה, חבר-הכנסת גבריאל כהן.

גבריאל כהן (מפלגת העבודה הישראלית):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. מאז נתקיים הדיון המדיני הקודם לא נתחדש דבר בנושא העיקרי המעניין את הבית הזה, בנושא ההתקרבות לשלום.

עדיין לא התקרבו אף לסיפוי של השלב הראשון מתוך ארבעת השלבים שהגדרים שר החוץ כשלבים בדרך לשלום, אותם שלבים שאומצו על-ידי הממשלה והכנסת ואף הוצגו בפני גורמי חוץ — בכללם השגריר יארינג — כקונצפציה הישראלית בדבר הדרך לשלום. לצערנו, לא חל בנושא זה שינוי ולכן לא היתה לדיון המדיני עד כה ואין לו נקודת כובד מעשית. ואם היו חזרות בדברי חברים שונים, כנראה אי-אפשר היה להימנע מהן. לא תמיד אפשר לחדש בדיון מדיני. אבל גם בנושא מרכזי זה, של הדרך לשלום, נתגלעו מאז הדיון המדיני הקודם כמה חילוקי-דעות וויכוחים ציבוריים שיש צורך להתייחס אליהם, או מכל מקום אין חבר כנסת פטור מלחזות את דעתו עליהם.

ראשית: גם כשאחיה צמוד לעקרון של משא-ומתן ישיר, על כל האימפליקציות הטמונות בו, אינך פטור מלחמוך בפעולות ההכנה לקראת סיכויי משא-ומתן כזה. צדדים למשא-ומתן ישיר לעולם לא יצנחו ישר

שעכשיו אנו ניצבים שוב מול משבר, או „משברון“ כזה. ריארד וריפעי עזבו את ניו-יורק; עתוני מצרים מדברים על קפאון וכשלון קרוב של השליחות. אף-על-פי-כן, עדיין איננו שאמנם גורל השליחות, ולו רק משום שכנראה מעוניינים בה עדיין כל הגורמים שתמכו ביצירתה — ארצות-הברית, ברית-המועצות ואחרים. אני חולק על דברי חברי-הכנסת סולין והררי בעניין יחסו לשליחותו של יארינג. טיפל בזאת לפני, וטוב יותר משאני מסוגל לעשות. חברי-הכנסת צדוק, ולא אחזור על דבריו. על כל פנים, אני רוצה להוסיף על דבריו, שגם אנו צריכים להיות מעוניינים בשליחות זו, ויפה עשה ראש הממשלה שהדגיש זאת. לא הייתי מייצג לנהוג קלות-ראש בגורל שליחותו של יארינג, לא רק משום שאין לנו עניין להכשיל שליח האויב שנחנך גם על-ידי ידידותנו הטובות ביותר, ולא רק משום שאין לנו עניין שאנו נוצג כאשמים בכשלון, אלא בעיקר משום שאיני צופה, שאחרי כשלון השליחות תהיה קונסטלציה פוליטית נוחה יותר באו"ם, ואיני צופה פעילות סובייטית נוחה יותר במזרח התיכון לאחר כשלוננו — ולא הייתי רוצה להיכנס לפרטים.

שנית, ההתפתחויות הצבאיות בגזרת התעלה. מאז הדיון הקודם, חברי הכנסת, נתחדש משהו בגזרה זו. היו התקפות הארטילריה לאורך כל הקו בתחילת ספטמבר ובסוף אוקטובר, ותגובת יחידת הפשיטה של צה"ל במצרים עילית. נושא זה מעניין אותנו משתי בחינות עיקריות: ראשית, מן הבחינה הכללית של הנוכחות הסובייטית באזור ובעיית התעלה, ועל כך לא אדבר עכשיו. ושנית, מבחינת האסטרטגיה המצרית, נכונותנו והתכוונותנו לקדם אותה, ואופיה של פעולת התגמול האחרונה. לדידי, חשיבותה של פעולה זו היה בעיקר בסיכוי להד-אסקלציה שהיא טומנת בחובה. למדנו במזרח התיכון שיעור מד מאד, ובעיקר במאי 1967, כיצד Euphoria, כיצד שכרון-חושים, מביאים לידי התדרדרות מהירה שאי-אפשר לבלמה. לצערנו, נתגלו שוב גילויים כאלה של שכרון-חושים, בצד המצרי, אחרי החפזה האחרונה. כל שהיה מעוניין לקטוע תהליך אסקלציוני בשלב שעוד ניתן היה לבלמו — צריך היה למצוא דרך תגובה, מן הסוג שביצעה יחידת הפשיטה של צה"ל. אני מקווה שפעולה זו אמנם מילאה תפקיד חיובי זה. אם אמנם יש אמת במה שמספר לנו אנתוני נאטינג במאמרו האחרון ב„סאנדיי טיימס“ על יחסי ברית-המועצות-מצרים, ועל הכוחות המסייעים בלכודם שכרון-מלחמה במצרים, הרי הפעולה בגאוגרפיה חדמי משתלבת במגמות כאלה ואינה סותרת אותן. אני מקווה שהיה בה בפעולה זו כדי לתרום ליציאת מרחב-מחיה פוליטי מסוים ויוזמה בלתי-תלויה של מדינות וגורמים אחרים באזור ביחסיהם אתנו, ולו גם לזמן לא רב.

ושלישית — גל המרי האחרון בגדה ובירושלים, וההתגברות עליו.

אנו נמצאים זה שבועה-עשר חודש ביהודה ובשומ"רון. כבר נתנסו בכמה בעיות ובכמה גלים של טרור מבפנים ומבחוץ, ושל מרי. על בעיית הטרור מבפנים והחדירות מבחוץ — כמעט התגברנו בשלב זה. מכל מקום, היום כמעט אין חדירות, וכמעט אין פעילות טרוריסטית פנימית. ואולי ראוי בהזדמנות זו לומר מלה טובה ליחידות צה"ל שמצליחות לסגור כמעט הרמטית

שלום במקום שאינן, אבל גם אינה רואה בכל יומה ומגע — מלכות. האומנם גיהפך לעם בוטח בעצמו כל אימת שמדובר בצבא ומלחמה, ועם חרד ומתקפד כל אימת שמדובר במגע דיפלומטי?

רבתי, חברי הכנסת, בכל הדברים הללו לא היה חידוש, כי אינם חורגים ממדיניות הממשלה, מחד גיסא, ואינם מתייחסים למציאות חדשה, מאידך גיסא. אף-על-פי-כן היה צורך לאומרם, כי נדמה היה בחודשים האחרונים שכמה מיסודות מדיניות הממשלה נתונים לאינטרפרטציות שונות מחוץ לממשלה ולפחות בנושא או שניים אף בתוך הממשלה — קחו למשל את הסערה בצלוחית מים שפרצה בעקבות נאום תשעת הסעיפים של שר החוץ.

חברי הכנסת. ראש הממשלה, סגן ראש הממשלה, שר החוץ, שר הבטחון ושרים אחרים הכריזו לא אחת שהסכם שלום מוכרח להתבסס על גבולות בטחון מוסכמים, וכי גבולות בטחון אינם בהכרח גבולות ה-10 בינוי. מותר אם כן לראות בעמדה זו מדיניות הממשלה.

יכול להיות ויכוח על טקטיקה, יכול להיות ויכוח פנימי על גבולות בטחון, יכול להיות ויכוח אם נגלה „מפות“, מתי נגלה ולמי. אבל אין להתנער מן האחריות לעקרון הזה, מפני ביקורת מבפנים או ביקורת מבחוץ. לדעתי, חייב היה כל חבר ממשלה להתייצב להגנת הממשלה וכל אחד מחבריה, אם הוא מותקף, על שהוא צמוד לעקרון הזה ואינו חורג מהחלטות הממשלה. והיו גילויים שבסוגיות האחרונות שצריכים, לדעתי, להד-איג כל אחד בבית הזה, היתה תופעה סוציו-פוליטית חמורה של הסתה פוליטית-אישית בעלת אופי וטכניקה מדאגים, ולא תמיד התייצב להגנת המותקפים כל מי שצריך היה להתייצב.

חברי הכנסת. בנושא המרכזי, המאבק על השלום, לא חל שינוי מאז הדיון הקודם. אני פוטר את עצמי מן הריטואל שרבים נוקטים לו, לחזור ולומר שכל עוד אין בתחום זה חידוש — ממילא אין מקום לדיון טריטוריאלי או לדיון אחר. חוקה על מרבית חברי הכנסת שכל אחד מאמין לחברו שכן הוא חושב, ואין צורך בהצגה חוזרת ונשנית של תעודת זהות בידיו. ייתכן שצריך, בתקופה זו, לעשות להקמת כמה עובדות נוספות בשטחים, ובמידה שצריך הדבר להיעשות — הייתי מציע שיעשה לפי שני עקרונות: האחד — בתוך המכנה המשותף הטריטורי-ריאלי, המקובל על כל חברי הממשלה או לפי החלטת הממשלה באותם תחומים שאין מעלים על הדעת לגוש אותם; ושנית — לפי העקרון שפעולה כזאת לא תסתום אף אחת מן האופציות לפתרונות פוליטיים שהממשלה רצתה לשמור אותן פתוחות. הייתי מוסיף על כך כתו-כורת את אשר הוסיף חברי-הכנסת צדוק בעניין שלושת העקרונות לפי סולם העדיפויות שקבע: עקרון הבטחון, האופי היהודי של המדינה, וכוות ההגדרה העצמית. אבל זה קשור לא רק לנושא שאני דן בו היום, אלא למכלול הוויכוח על עתיד השטחים.

אמנם, כמו שאמרתי, בנושא המרכזי — המאבק על השלום — לא חל שינוי מאז הדיון המדיני הקודם. אבל בעולמנו הפוליטי והבטחוני, הקרוב והרחוק, חלו כמה וכמה מאורעות, שעל כמה מהם ראוי ליתן את הדעת.

ראשית — המחזוריות במשברי שליחות יארינג. דומה

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (ג. כהן, ש. תמיר, אבנרי); (תשובות ראש הממשלה) (הקטין, אשכול) —

והרחיב על כך את הדיבור היום גם חברי הכנסת צדוק. אי-אפשר שלא לענות על מכלול הנושאים שנקרא בלשון ננו „הבעיה הדמוגרפית“ ועל מכלול הבעיות הקשורות בקיום מדינה דו-לאומית, ועל בעיית האופי היהודי של המדינה. צדק חברי הכנסת צדוק: איש מבין המתעלמים מן הבעיה הזאת לא הוכיח שהוא התמודד עם האמפלי-קציות שלה התמודדות פוליטית ואינטלקטואלית לעומק.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):
זה, פשוט, לא-ינכון.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
גם הוא לא.

גבריאל כהן (מפלגת העבודה הישראלית):

חברי הכנסת לנדאו עשה מלאכה קלה כאשר נתבשר לענות בנושא זה והשיב: יעלו מיליוני יהודים תוך זמן קצר אם ישתנה אופי המשטר הכלכלי בארץ. זוהי מלאכה קלה. הייתי מציע לחברי תנועת החירות ולחברי המרכז החופשי ולחברים האחרים, שבעיה זו אינה מטרידה אותם, שישבו כעת תשובות לשאלות שהם היו שואלים את התומכים במדינה דו-לאומית. הם ירשו את תפיסת מפרס. הרי אינני חושד באותם חברים המתעלמים מן הבעיה הזאת שהם רוצים שלאורך ימים תהיה לנו בעיה של אוכלוסיה מדרגה שנייה. המדובר הוא באוכלוסין שוויוניות, הווה אומר: תקום פה מדינה דו-לאומית. התנגדותם למדינה דו-לאומית. חדשו את הוויכוח כעת, אבל בייכם לבין עצמכם.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):
הציונות מעולם לא אמרה שלא יהיה מיעוט ערבי גדול בארץ.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אבל לא רוב ערבי.

את הגבול שהיה פרוץ עד מלפני זמן מה, ולומר מלות הודות לחברי הישובים בבקעת הירדן. והייתי אף רוצה להוסיף בשם כולנו מלה של נחמה למשפחת נג'ר שבתם נהרגה אתמול בהפגזה בכפר רופין. אכן, לצערנו הארטי-לריה והקטיושה עדיין גובות את קרבתותיהן.

גם על הגל האחרון של מרי, שכלל את ירושלים ושהיתה בו סכנה לא קטנה — התגברנו, וללא שפך-דם. ובל נקל ראש בהישג. ראויים הממשל הצבאי, יחידות צה"ל והמשטרה למיטב השבחים על היעילות של שמירת החוק והסדר בשטחים. אמנם, הצלחנו למנוע גילויי טרור מליהפך לתנועת מחתרת המונית. הצלחנו בדרך כלל להימנע במדיניותנו מליצור אותו סוג של מתוחות עם האוכלוסיה שהוא הרקע והחממה להצלחת תנועת מחתרת. מתקבל הרושם שהצלחה אותו קו במדיניותנו בשטחים שחתר ליצירת מצב שיש לאוכלוסיה מה להפסיד במקרה של התדרדרות היחסים. אבל גיטיב לעשות אם לא נשלה את עצמנו, שבכל אלה נפתרה לטווח הבינוני והארוך בעיית הבעיות של היחסים של שליטים ונשלטים באזורים הכבושים. הוויכוח על אזורים „כבושים“, „משוחררים“ או „מוחזקים“ הוא ויכוח שיש לו מקום אצלנו. ובהקשר זה, הדיון על הזכות ההיסטורית והיחס לארץ-ישראל השלמה — הוא גילויי ורלבנטי. אבל נגדיר כאשר נגדיר את השטחים, אין בכוחן של הגדרות אלו לשנות את הרגשתי תושבי השטחים עצמם שאכן, הם נשלטים, חיים בשטחים כבושים. נדמה לי שאנשי הממשל הצבאי עצמם אמנם אינם משלים את עצמם. כוחם בריאליות שלהם, בהבחנה בין מה שאפשר לצפות לו ובין מה שאין לצפות לו מן התושבים בשטחים. אבל לא מצד כל המשתתפים בדיון זה נתגלתה אותה ריאליות, וראוי שלא נסיח דעתנו מבעיה זו. אפשר להסכים או לא להסכים לכל דברי חברי הכנסת דוד הכהן או לניסוחם. אבל אי-אפשר גם להתנגד להם וגם להתחמק מלהשיב על השאלות שהוא מעלה בסוגיה זו.

2. תשובות ראש הממשלה

היו"ר. הקטין:

תם הוויכוח. רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש הממשלה ל. אשכול:

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. למרות הכל, הוויכוח הממושך אתמול והיום חזר והוכיח עד כמה אנו מאוחדים בענייני היסוד, העומדים לפנינו כיום הוה במציאות המדינית הקיימת. דאי שלא בא הקץ על הבדלי גישות וגוני דעות — וכי איך ייתכן אחרת בחברה דמוקרטית?

(קריאת: לא שומעים!)

נכבדה, הרמקול עובד שעות קבועות.

וכי איך ייתכן אחרת בחברה דמוקרטית, וכמעט הייתי מוסיף: בחברה דמוקרטית יהודית ואולם הללו, בעצם, גוגעים בדברים שאין העם הזה, הכנסת הזאת והממשלה הזאת חייבים להשיב עליהם לאלתר ואין יודע מתי נידרש לכך. אולי יש בכך משום תשובה לכמה חברים שאמרו: לא נתת לנו פתרונות ותשובות על כל

תג ותג ועל כל סירכה וטירחה. אחד היסודות של כל התלכדות בני-אדם לפעולה מדינית, לא רק בתוך ממשלה אלא אף בתוך מפלגה אחת, היא ההסכמה על הפעולה המחוויבת להיעשות בכל תקופה — להבדיל מהערכות העבר וזמן התקוות לעתיד רחוק.

בוודאי, מה שאמרתי ברגע זה אינו חל על קצות הבית, אבל גם הקצוות הללו הראו כאן אחדות מפתיעה במובן אחד, אף-על-פי שטענו לכאורה דברים והיפוכם. התרשמותי היא שהמערערים, מרק"ח ועד המרכז החופשי, על הקו הנקוט ביד ממשלת הליכוד, מאוחדים בדבר אחד: הם חיים במציאות פרטית לחלוטין, בחוויה שדבר אין לה ולעולם שבו אנו חיים.

חברי הכנסת וילנו, למשל, חי בגן-עדן משלו, שבו אין החלטות חרטום, יש הכרה ערבית בישראל, צ"כ סלובקיה זכתה בתוספת עצמאות מחמת הפלישה הסוב-ייטית, ברית-המועצות אין לה עניין קרוב יותר ללכה מרווחת של מדינת ישראל, ורק אנו, הנצים הגדולים עם הקטנים — גם את הגדולים צריך להכניס עוד מעט למשפחה — רק אנו מעכבים את גאות השלום. יתר

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (תשובת ראש הממשלה) (אשכול, אבנרי, שוסטק) —

כאשר אמר כאן שר הבטחון שלא יכפו עלינו הסדרים שאיננו רוצים בהם, היתה הכוונה פשוטה; הכוונה היתה לוויכוח הגושן בין שלום שאנחנו רוצים בו, שלום שלשני הצדדים יש בו עניין, לבין הסדר כפוי בלי שלום הדדי, כרצון הערבים. אין לי ביטוי אחר לגבי מי שתומך בזה אלא: דמגוגיה פרלמנטרית. אני מזדה ומת' וודה, שבזמן שדיבר חברי הכנסת אבנרי היה לי רצון רב לומר דבר חריף. הוא עוסק בדמגוגיה וטוען שהוא מגלה סודות.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
השר דיין לא הכחיש זאת. אמרתי זאת בנוכחותו.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

אשר לאישים מוסמכים, מקרב ערביי ארץ ישראל, כבר אמרתי פה פעם שניסיתי לדבר ודיברתי עם אישים, וזה חלום באספמיה. חברי הכנסת אבנרי דיבר על חמישה-עשר איש. אני מוכן להיפגש עם חמישה-עשר איש אלה ביום, בלילה, בביתם, בביתי, בבית נייטרלי ובכל מקום; אולי גם אני אווכח במה שנוכח הוא. נפגשתי עם אישים ביחידות, נפגשתי בזוגות ובשלשות.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
לא הצעת להם כלום, אדוני ראש הממשלה. אני יודע זאת, כי הם אמרו לי.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

קודם כל, אשר להנחה שאתה עומד למראשות כל שיחה של שני אנשים או שלושה אנשים ויודע כל מה שאמר פלוני והציע לבן-שיחו — זה למעלה מכוח אנוש. לבי לבי לך, חברי הכנסת אבנרי. אינני יודע מדוע דווקא אני צריך להציע, אבל איני מקבל את הטענה שלא הצעתי דבר, גם בשיחות שנמשכו זמן רב. הואיל ואיני מוזכר שמות, מותר לי לומר שדיברנו ודיברנו, ולאחר שדיברנו אמרו לנו: כל מה שאנחנו מדברים, נספר למלך. אמרתי: בבקשה, ספרו למלך. אז נאמר גם, שמן המלך יעברו הדברים לנאצר. לא היתה לי ברירה, אמרתי: מה נפסיד? אמרתי: אולי בכל זאת יש סיכוי — אולי, שמא, אפשר בכל זאת... התשובה, או שלא היתה או שלא היה לה כל תוכן.

למעשה, מה שאתה מציע לנו שאנחנו נציע, זה, פסיק רישיה ולא ימות? אני מוכן לקבל, שאם אעביר לך שטר מכירה של חלקה הגדול של ישראל, על זכויותיה וחובותיה, הם יקבלו זאת, למה לא?

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

עם מערכת "העולם הזה" בתוכה.

(קריאה: את זאת הם ישאירו.)

ראש-הממשלה ל. אשכול:

כל לימוד הזכות על אנשים אלה דווקא, שהם שהראו העזה ונכונות לדבר ולשוחח, כל הזכות להם ועלינו כל החטאה — זה בכל זאת יותר מדי. כל הרשעות עלינו וכל הצדקות עליהם — זה באמת יותר מדי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
מי אמר זאת? גם זאת דמגוגיה, עם כל הכבוד.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

זה קצת תבלין למרק. אני מוכרח לומר, שהפעם

על כן, כל הצוה, כך מתקבל אצלו בעולמו הפרטי, נובעת מכך שהממשלה התייצבה לימין ארצות-הברית, לא מיחתה על הימצאו של הצי האמריקני השישי, המאיים לדידו על השלום בים התיכון. מאימתי התחיל חברי הכנסת וילנר להרגיש זאת — בוודאי לא קשה למצוא בלוח.

לעומת העולמות הפרטיים של אחדים מחברי הכנסת, הכנסת הזאת חיה וחיבת להיות בעולם המציאות. ובעולם הזה, רבותי, שבו רצה גורלנו שנצח את הקמים עלינו זה שלושה מונים, ואינני אומר זאת לשם התרבות, הרי כמה שהעניין מוזר, אנו תובעים לעשות שלום והערבים מסרבים לו. האם יש הרבה מקרים כאלה בעולם שלאחר שלוש מלחמות, שלוש תבוסות שהאחד מנחיל ליריבו, מנחיל התבוסות צריך לעמוד ולהתחנן ולבקש שלום, והמובסים — לא די שהם מסרבים לעשות שלום, הם מסרבים להכיר בישראל ומשלחים בה אש ושוד ורצח. בעולם המציאות, שאנו חיים בו, ברית-המועצות נותנת נשק למכביר ביד אויבים המצהירים על רצונם להשמידנו. בעולם הזה היתה לנו ארצות-הברית למשענת מוסרית ראשית בעולם הבין-לאומי בשעה שנאבקנו — ועודנו נאבקים — על שלומנו. אמנם נכון: קשה להתפלל על אדם החי במציאות פרטית משלו שמסקנותיו אינן מתיישבות עם המציאות האמיתית. זה כמו הסיפור על אותו רבי, כאשר יורד גשם מצד זה ומצד זה והוא נוסע יושב באמצע. אבל יש להתפלל על עקמימות הנפש ועל ליקוי מאורות ההגיון המוליך אדם יהודי אל תוך מבון כזה.

ובאותו עניין יש לי צורך לומר שלא נשכח לברית-המועצות שדבריה היו בין ראשוני התומכים בקוממויות ישראל לפני עשרים שנה, בשעה שקמה המדינה. הם הושיטו לנו באותם הימים עזרה מדינית רבת-ערך. גם כיום אנו בטוחים, על כל פנים, אני — שאין שום ניגוד היסטורי בין צרכיהם האמיתיים של עמי ברית-המועצות לבין עם ישראל, לבין שגשוגה של מדינת ישראל ושלומה.

יש יסוד לתת אמון בכך שהגורל התמור שפקד את ברית-המועצות בימי מלחמת-העולם השנייה עשה את שאיפת השלום ליסוד מוסד בתודעת עמיה. מכאן שאנו נכונים לקבל שאכן ברית-המועצות רוצה בשלום ואולי אף מזהירה את המדינות השכנות מפני הרפת-קנות. מדינת ישראל, על כל הממשלות שהיו לה, שאפה לקיים יחסים נאותים עם ברית-המועצות. מתח היחסים שבזמן הזה — וזה מכבר — אינו לפי רוחנו. שהרי יש סתירה עמוקה בין מגמת השלום היסודית, אם ישנה, לבין המעשים, בין עצות נכוחות לבין הזרמת נשק. אולי תאמרו שזו תמימות, ובכל זאת הייתי רוצה לפנות מכאן בתקווה ובקריאה שברית-המועצות תגצל את השפעתה למען שלום-אמת.

אשתדל לקצר, כי נדמה לי שהאולם מראה קצת סימני עייפות.

אשר לדברי חברי הכנסת אבנרי, התפלאתי מאד על הסגנון ועל הטון של דבריו היום. הוא ידע שהמלה שקר היא לא-פרלמנטרית, ולכן אמר: לא-מדויק, לא-אמת, לא-נאמן, ונשאר לי רק להשתמש במלה כזאת. אבל אני יודע, שזה לא-פרלמנטרי.

יפגש מישהו מאתנו אתם לשיחה, והם יגידו: למה לך לספר לנו סיפורים, הלא שנינו יודעים את הסוד? כאותו סיפור על הפלדשר עם הרופא, שהיה חולה, והוא אמר לו: הלא שנינו יודעים את הסוד, שאין דופק בעולם. וכך יאמרו גם לנו: הלא שמענו מחברים בכנסת, שכל מה שאתם אומרים, אלה סתם דיבורים, ושאתם מכינים ויתורים חדשים לבקרים.

כבר דיברתי על חברי הכנסת אבנרי, אבל גם אצלו, כמוכן, כל זה בא מתוך שהוא חי בעולם שכולו שלו, שבו מחזירים הערבים על פתחינו בהצעות שלום ואינם חסרים אלא ידיעת המחיר שאנו מוכנים לשלם. גם הוא לא שמע, כנראה, על החלטות הארטום ועל כך ששום מדינה שכנה לא חזרה בה מהן. הוא שואל על המחיר, ואמנם שאלה חברי הכנסת מאיר, ובצדק: איפה זה נשמע בכלל? מדוע מדינה, אשר נכפתה עליה מלחמה, והיא נחלה נצחון, והיא מדברת לא מדבר מנצח, בהתרברבות ובגסות? רות, כי אם להיפך, משתדלת להסביר: אין אנו מתייחדים ואין אנו מנצלים את המצב הזה, אנחנו רוצים לשבת ליד שולחן אחד לדבר על שלום — איוז טענה יכולה להיות לגבי המחיר שאנחנו צריכים להציעו ובכלל, איזה מחיר אנחנו יודעים להציעו? סוף סוף, אם עוסקים במחיר, צריך להיות איוז חושש שמסחר, כי אתה יכול להציע מחיר גבוה יותר משמבקש ממך הצד השני.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
תציע קצת פחות.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

אבל אינני יודע במה להתחיל. מה זה: קצת פחות? אבל באמת, הלא עשרים שנה אלה עד למלחמה, הלא תודה — בזה אתה מוכרח להודות — האם היו אלה חיים גורמליים? כאשר שאלתי בזמנו את סגנו של אוי-תאנט — אז לא היה זה אוי-תאנט — כאשר שאלתי את מר באג' (הוא היה פה לפני שנה שניים): אדוני, מר באג', מה חשבת אז כאשר קבעתם את הסכם שביתת-הנשק? הוא ענה לי: היינו בטוחים שתוך חודשים אחדים נגב וניפגש ליד שולחן הדיונים. עברו עשרים שנה, ובעצם אלה הן עשרים שנה של מלחמה. כאשר מדברים על מלחמת שלושים שנה או מאה שנה, אין פירושו של דבר שיוסי-המחנות עומדים זה מול זה, אלא שהמלחמה נמשכת בהפסקות, עד שסוף סוף מתגבר או השכל הישר או חולשת האדם או כוח האדם.

כאשר הקשבתי לדברי חברי הכנסת בן-מאיר — אפילו אינני יודע איך קוראים למקום ההוא, — ליד הרמקול, או נכון יותר: מעביר הקול, שמעתי שהשתמש גם הוא באותה בדיחה שאני רציתי להשתמש בה על מוטקה חב"ד עם ה"איינגעמאכץ", כשהוא אסף את כל היהודים, הזמין אותם לשבת "איינגעמאכץ", וכשהם באו אמר להם: יפה, עכשיו אני יודע מי רוצה "איינגעמאכץ" אבל הוא הקדימני.

הבעיה, רבותי, היא כיצד לנהוג במציאות שאנו נתונים בה. ואם באמת יש לך מציאות אחרת — אני מעמיד את עצמי לרשותך, להיפגש עם כל מי שאתה רוצה, ואני בצדך כלל אדם — אם אני רוצה — נוח לבדיות, ובטבע הדברים שאנשים כאלה מדברים כך. בכל אופן, עם אלה שדיברתי, דיברתי באדיבות ובכל גינוני האדיבות.

הכית על ימין ועל שמאל בגרון חד ואמרת: אינכם נאמים, אתם כך וכך. מובן, אם נבוא לדבר עם הערבים על חזרה למצב שהיה לפני מאי 1967, הרי קל מאוד להסתדר, אף כי אייעץ לך, חברי הכנסת אבנרי, לחשוב שמא, חס וחלילה, בהכרח תתקיים המימרה — אם החי' לות למכור, נפול תיפול. הלא מן ה-2 בנובמבר עד היום מנסים לקומם את ההמונים. עם כל ירידת יוקרתו של נאצר ועם כל הצרות שבאו עליו, הוא מסנה לקומם את ההמונים. זה המצב. זאת אמר לך אדם שדיבר עם אנשי, שים, ודבר מתוך לבו ומתוך רצון למצוא את עמק השווה. אני חוזר ואומר: אני מוכן להיפגש עם אותם חמישה-עשר איש שההרשאה בידם לתת — ולקבל.

מה שאמר שר הבטחון, היה אמת. לא אעמוד על כל הדברים. אגע רק בכמה נקודות שהעלית. דיברת על הסעיפים. כידוע היו 11 סעיפים, אותה דיברת על 6 סעיפים. כידוע אפשר לקרר סעיפים ומ-11 סעיפים לעשות סעיף אחד. אם הלא קיבל על עצמו למצוא את כל התורה כולה על רגל אחת, אפשר גם להפוך 11 סעיפים לסעיף אחד. אתה עשית מאחד-עשר סעיפים חמישה שישה סעיפים.

אנחנו ממש מתהלכים כרוכלים בכל הבירות ואומר: רים: את זאת ואת זאת אנחנו מוכנים לעשות. אבל יש דברים שניתן לעשות רק אם אדם מסכים ל"פסיק רישיה": לחזור ל-4 ביוני 1967, עם כל הסכנות, לפני שהסכים מישהו לעשות אתנו שלום.

במציאות פרטית אחרת — גם כן פרטית, "פרייבט גלורי" — חי חברי הכנסת שוסטק. בעולם שלו הממשלה עושה כל מיני מעשי תענועים. היא מסבירה שהשלום הוא אחר כתלנו — דומני שאתמול לא עשיתי זאת — והיא מחפשת כל דרך, כל דרך-לא-דרך, לווייתורים חד-צדדיים, סתם, בעלמא, בעבר, בהווה ובעתיד. בעולמו שלו החרדה נוכח מעשיה של ברית-המועצות היא כולה שלו, וכל האחרים טחו עיניהם מראותם. אתמול דיברתי על כך, אף-על-פי שהיום אמרתי שאני, במשך שנות כהונתי כראש ממשלה, יסיתי כמה פעמים לדבר בסגנון — ואין זה מלאכותי — המטעים שמצב זה אינו מחוייב-המציאות. לא מוסבר לי מדוע צריך להיות המצב הזה בין ברית-המועצות ובין ישראל. רק בפינה אחת, אם נדבר ברצינות על סוציאליזם, הלא רק בפינה אחת באיזה מקום בעין-חורד או בדגניה יש יותר סוציאליזם מאשר בכל מצרים. ובכלל, מה ההתחזות שבינו ובין ברית-המועצות? היום אמרתי בלבך, גם עכשיו לא למותר הוא לדבר ולנסות.

לעולמו הפרטי של חברי הכנסת שוסטק לא חדרו, כנראה, הדברים שפתחתי בהם את הדיון הזה. חברי הכנסת שוסטק מדבר על דיבורים פנימיים המחלישים אותנו כלפי חוץ. אכן, ייתכנו דיבורים כאלה, ואולי חיפשי דוגמה, לא הייתי מוצא טובה יותר מדבריו שלו, על הממשלה המכינה את הקרקע לווייתורים חדשים לבקרים, על ממשלה שאין לתת אמון בעמדותיה המוצהרות. דומני, התשובה לדבריו ניתנה בדברי פתיחתי. זה מזים את הדברים האלה. אבל אם קם חבר הכנסת ואומר כך באוני כל הקהל הקדוש, איך יכול לקפץ באמצע ולומר: זה לא-אמת. כי אם דיבורים בפנים מחלישים כלפי חוץ, מה צריך להגיד לעולם כולו, ולא רק לפלוגי או לאלמוני, בארצות-היבית או בארץ אחרת? ומחר או מחרתיים

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (תשובת ראש הממשלה) (אשכול, ש. תמיר) —

מודה בכך. דיברנו על כך בין השרים בממשלה, אבל כאשר אתה מדבר עם השרים, הכל מסכימים. אולם יש ובאסיפה של סטודנטים, למשל, מיהו שואל שאלה. השר משיב: אמנם אני שר לענייני עזרה סוציאלית, אבל השאלה ששאלת שייכת לעולם אחר לגמרי. השר אינו יכול לומר לשואל: שמע, בעניין כזה אל תשאל אותי, אינני יודע. אפשר להבין זאת. אבל אני מודה שהדיבורים מביאים לעתים נזק.

אמרתי שיש חשש של מבוכה בציבור ובעולם, ופועל כאן החוק הפיסקלי האלמנטרי, האומר שכל פעולה גוררת תגובה. כך אנו מגיעים לפעמים למעין אסקלציה מיותרת לגמרי בוויכוח פנימי שאין לו ברגע זה משמעות מדינית. אני מתחיל לחשוב שגם רבי-מדינה, שבידם הכוח ההחליט, — ויש מדינות ששם ההחלטה היא ביד אדם אחד, — גם הם מתחילים לחשוב: טוב, אז הוא אמר זאת. שר זה הוא האחראי לכך. בעניין מסויים אחראי ראש הממשלה או שר החוץ, ולעניין אחר אחראי שר אחר. עדיין לא קרה שנשיא ארצות-הברית יפנה במכתביו או בפניותיו למישהו אחר מלבד לראש הממשלה. הוא רואה אותו אחראי לכך. הוא יכול להעריך אותו כך או אחרת, להעריך אותו כמו שאתה, חברי-הכנסת אבנרי, עשית זאת הפעם. אבל הוא יודע שיש אדם אחד שצריך להיות אחראי.

כך מגיעים לעתים לאסקלציה מיותרת לגמרי בוויכוח פנימי, שאין לו משמעות מדינית ברגע זה, בשעה שאנו זקוקים למלוא הליכוד במאבק המדיני והבטחוני כלפי חוץ ולמלוא ריכוז הכוח של העם ושל המדינה לעשייה הקונסטרוקטיבית, הבונה כוח ממשי. ולא עוד אלא שנוצר לעתים רעש מופלג ומטעה על מידת חילוקי-הדעות. יש דבר ששיעורו פחות מכזית מתחיל לעבור מפה לאוזן, מדיבור לדיבור, והוא מתחיל לקבל ממדים של דלעת. לא אתרום איפוא את חלקי לויכוחים מסוג זה שהם נשמע כאן. בקצת דברים אתגבר על יצירי, ועל קצת דברים לא אגיב משום שאלה עניינים שבטקטיקה מדינית ואין להשיב עליהם בהן מוחלט ובלאו מוחלט. אינני בוש לומר שיש דברים כאלה. יש עניינים שאין להשיב עליהם כך. לפני שנה הייתי צריך לענות על שאלה לאחד מרבי-עולם. אמרתי לו: לא אומר לך בעניין זה לא הן ולא לאו. וכלל וכלל לא היה זה משונה כל-כך בעיניי, הוא קיבל זאת. ומה גם שלפעמים אלה ואלה דברי אלוהים חיים. יש אנשים הרואים כל דבר כשחור או כלבן. ומה עושה הקדוש ברוך הוא? — בהרבה דברים אין זה כך; זה לא רק שחור או רק לבן.

אעיר עוד כמה הערות. אלה שהיו האחרונים בוויכוח היום יקופחו. סוף סוף צריך גם קצת זמן לא רק כדי לשמוע ולהקשיב, אלא גם כדי להתכונן לתשובה.

על השליחות של יאיראן: אמר: לא הגיעה השעה, אצלנו לפחות, להספיד אותה. ואת עשו כמה חברים. תמהני על האצים להתיימש. נשאר זאת לאויבנו. הם מספידים את השליחות הזאת. כי אין להם עניין שישגי משא-ומתן ושלוש. לנו יש עניין באלה. וגם אין לנו עניין במקמח-וממכר בין-לאומי חדש וממושך על חיפוש אלטרנטיבות לשליחות זו או דומה לה. ובמידה שאני יודע, דגמה לי שרבי המדינות, המעצמות הגדולות, לא כל-כך ממהרים, לא כל-כך מעוניינים לסיים או לקצץ את השליחות הזאת.

השאלה היא: כיצד לנהוג בשעה שאין מי שרועה לעשות עמנו שלום? והתירושים שונים ומשונים. כבר היה מישהו שאמר: יחדי אני הולך. יפה. נתחיל באיזה דבר, באיזה קצה. עבר שבוע, עברו שבועיים, ולא נהוג בענייני מסחר, כאשר מדברים על המחיר, מיד להסתער על הקונה. אחר כך אמר: תמצאו עוד שניים שלושה. לבדו — כבר התקדר משהו אצלנו.

כיצד לכלכל את מעשינו כדי להגיע לשלום ולבטחון — ואני בטוח שבוה כולנו רוצים — זה הדבר שאנחנו חייבים לתת עליו את הדעת. דיונים היפותטיים אינם מוסיפים לנו כעת דבר מבחינה לאומית, עם כל חשיבותו העצמית של הדיון הזה. ואני אומר שלא היה איכפת לי לשבת ולעסוק בתיאוריות ובהיפותיזות. אבל פה בבית הזה, לאחר שראש הממשלה או שר אחר מציגים את העניינים, פה לדבר על דברים היפותטיים שאין להם בסיס יסודי בשעה זו אני שולל כל תוקף מדיני מדין-בוסר פומבי ממין כזה — ואני מסב את תשומת-לבכם לדברים הללו, אני לפחות חשבתי על כל מלה ומלה. גם אם זו כנסת, וגם אם צריך לדעת הכל, לכלל „סטריפטיוז“ לא צריך להגיע. יש דברי בוסר הנאמרים ונשמעים, ואינם צריכים להישמע. ומבחינה זו אני מצטרף לחפיתלם של חברי-הכנסת לוין ושל חברת-הכנסת מאיר, שיהיה לנו הכוח להחריש. אולי יבוא עוד זמן שבו יהיה אפשר לדבר, לספר ולשאל וגם לומר: היו זמנים כאלה, וכך היה אפשר לעשות.

ייתכן שלא קל הדבר להתאפק ולא לדבר. סוף כל סוף יש מפלגות, קיימת ממשלת הליכוד, והכל יודעים ששם אין הדברים גזורים מששת ימי בראשית; אין איך מפלגה אחת שבה הכל גזר מחתיכת בד אחת מששת ימי בראשית. יש בכל מפלגה אנשים מארצות מוצא שונות, יש דורות, ועל אחת כמה וכמה בממשלה גדולה ורחבה. ולאחר שקמה ממשלה רחבה כזו נשארות, נעבעך, שאריות באופוזיציה. ומה עליהן לעשות?

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

יש דיבורים שמשמיעים שרים בהתחרות על השלטון. הם היו הראשונים שפתחו בכך.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

מיד אניע אליהם. אולי אבקש את מישהו לבדוק את הדבר, אינני בטוח כל-כך שהם דווקא היו הראשונים. אבל אין לכך חשיבות. להיפך, אני מלמד עליהם זכות. אני מחסידיו של רבי לוי יצחק מברדיצ'ב... ייתכן שלא קל הדבר, ואני יודע זאת מבשרי, שכן ראש הממשלה אינו יכול ליטול לעצמו אפילו אותה מידת חופש ששרים נוטלים לעצמם בהביעם דעה אישית. מביע פעם שר את דעתו האישית, הרי הממשלה מורכבת מ-22 חברים, וסוף סוף מתעורר החשק גם בלבו של שר אחר להביע את דעתו וגם על כך יש לי סיפור נאה. אבל לא אספר אותו כאן.

לראש הממשלה לא יכולות להיות דעות אישיות בפומבי בעניין כזה, ואפילו כדי להשביע את רצונם של ידידי הטובים העתונאים בכותרות וב„סקופים“. כמעט כל יום, או לפחות אחת לשבוע, ידל הייתי לספק להם „סקופ“ כזה. אבל לעתים צריך אדם לשים מחסום לפיו. לטעמי, גם החירות שנוטלים לעצמם חברים שונים בממשלה — וכולם ידידי — חורגת לעתים מתחום המועיל. יש כאן חשש של מבוכה בציבור — והדבר נאמר כאן, אני

דבריו — תבורך קריאתו לשלום. נקווה שתמצא אזניים קשובות. ייתכן שימצא אילו צינורות יותר מאשר יימצאו לכל אחד מאתנו.

לחבר-הכנסת ג'בר מועדי — אני שותף להערכה על ידידות הדדיות, וביחוד הישראליים. אבל דומני שהצעתו המעשית בתקופה זו שייכת לסוג הצעות הבוסר. אין להודרו. ימים יגידו.

לחבר-הכנסת פרס יכול הייתי לומר הרבה דברים. יש בינינו החושבים שרבי המדינות רק מחכים לעצות מאתנו. אני למדתי שלעיתים אנחנו מחטיאים את המטרה, דומני שאתה יודע זאת. אני יכול להעיד על שני מקרים — אף כי לא לי קרה הדבר — שאנחנו מחטיאים את המטרה בבואנו ללמד אותם בינה. אבל אני מסכים שההתערבות מבחוץ בשנים האחרונות — והכוונה היא לעשר, שתים-עשרה, חמש-עשרה השנים האחרונות — היא אם כל חטאת באזור, החל בעסקת הנשק שקיבלה מצרים ממזרח אירופה לפני שתים-עשרה שנה. מה שח" שוב לנו בתקופה זו, הרי זה לדאוג מיד שלא יניחו לנו ידידנו להיחלש מול העזרה הזורמת אל מעבר לגבול. ואם תהיה לי הזדמנות לדבר על רבי מדינות אלה, אנצל כל רגע כדי לדבר על העניינים הללו, על ישראל, על כוחה ועל הסכנות הנשקפות לה. מובן שמדובר גם על ברית-המועצות, ולדעתי צריך לדבר כאן בוהירות רבה.

לחבר-הכנסת לנדאו. נכון שהמערכה היא על קיומנו, אבל המערכה על השלום היא חלק מזה. מתאוננים שאנו מרבים לדבר על שלום, שלום ושלום, ואף הגיבויות בקרי-את-ביניים. בבוקר נאמר שלום, בצהריים מלחמה ובערב שוב שלום. אבל המערכה על השלום היא חלק מן המלחמה על קיומנו.

לקריאתנו לשלום, חבר-הכנסת לנדאו, יש בכל זאת ערך מיוחד, והוא משולש: (א) לגבי עצמנו. אל נשכח את חזונו היסטורי, ואל נניח לדורות הצעירים לשכוח אותו, אף כי אני יודע אם אפשר בדרך כלל להטיל על הדורות הצעירים דבר כזה, ויש לי יסוד לדעת מה חושבים הצעירים, אלה שבצבא ואלה שמחוץ לצבא. (ב) לגבי העולם. אל נשכח מי הוא המסכן את השלום. (ג) לגבי אותם גורמים ערביים שיתעוררו בוודאי ביום מן הימים לראות נכוחה, ואני נמנה עם המקוויים שאמנם כך יהיה. מי יודע מתי ינבט הזרע, אבל יש לזרוע.

ולסיכום, גברתי היושבת-ראש, יצאתי מן הדיון הזה — אף-על-פי שהיו בו כביכול חילוקי-דעות, ובעצם לא כל-כך חילוקי-דעות אלא הבעת חששות, חשדות ומר-מים — בהרגשה שהכנסת, ברובה המכריע, מאוחדת סביב עקרונות מדיניותה של הממשלה כפי שהתוונו אותם: חתימה להסדר שלום ממשי ולחווה חתום שהכל תלוי בו, וכן כוונות מתמדת, התעצמות מירבית ועמידה על בטחוננו, על זכויותינו ועל שאיפותינו, כל הדברים שעמדתי עליהם אמש, כל הדברים שאנו חוזרים עליהם מדי פעם בפעם, כל הדברים שעם, הנמצא במצור ולמרות נצחונותיו, פוגה מדי פעם ואומר: בואו לדבר על שלום. אני מקווה שאחדות זו תאמץ את ידי העושים במלאכה ואף תבוא על ביטויה בהחלטת הכנסת.

לפיכך קשה לי לקבל את מסקנות ניתוחו של חבר-הכנסת סרלין בעניין זה. ועוד אעיר כמה הערות לדבריו. יש קצת אי-ידויק בקביעה שכל מושב של כנסת נפתח בהודעה מדינית. זכורני, ובטוחני שזכורני אינו מטעה אותי, שהיו מושבי כנסת שלא נפתחו בהודעות מדיניות. סיבות הדחייה הפעם, שהיו שתיים, ידועות לו וידועות לכולנו. האחת — ההגיון שבהמתנה לסיום שיחה זו או זו באו"ם. צריך להביא בחשבון וצריך לשקול במאזניים: כשאתה הולך להופיע לפני הכנסת, אתה יודע ששם בוחשים בעניין, ואתה רוצה לדעת מה ילד יום. וסיבה אחרת — שלקיתי בגופי. מי ידע, אולי חשדתי בכשרים. הדבר התחיל בריקוד בשמחת תורה. מכל מקום, לא היה זה נימוק דיפלומטי. עכ"ל איוו מהן מערער חבר-הכנסת סרלין? ואם צדק, אכן צדק שהזמן אינו עומד דום — זה קרה רק פעם אחת בימי יהושע בן-נון — ועלינו להדביק את קצב המאורעות. היה לנו לפתוח כמעט כל ישיבה בהודעה מדינית. כי תוך כמה שעות יכולות לחול התפוכות רבות. קצת התרעמתי בלבי על טענה זו, אבל גם למדתי זכות. הלא צריך לצאת ידי חובת ביקורת וטענות.

העיר לי חבר-הכנסת סרלין שלא הזכרתי את נאומו של שר החוץ באו"ם. אם המדובר מבחינה עניינית — יש החלטת ממשלה בעניין זה, וכבר נתפרסם שנדחה ערעור על הנאום. אם מצד ההערכה — הלא בירכתיו בשעתו במברק, והדבר נתפרסם. גם אתמול הבעתי הערכתי לפ-עלו של שר החוץ בעצרת, אף שלא ציטטתי נאום זה כשם שלא ציטטתי הודעות אחרות מאלף עד תו, אם שלי ואם של חברי, והיו בוודאי במשך הזמן נאומים יפים וחשובים. הערה לחבר-הכנסת חוץ. כשהוא מסתייג מדברי שרים המקדימים את המציאות המדינית — הדין עמו. אבל דומה שהוא טשטש את התחום בין עניין זה לבין עניין אחר לגמרי (את עניין שכס הסברתי לו בעל-פה, ואין ללמוד מכאן). העובדה היא, שכעת אין מי שנכון לעשות אתנו שלום. מכאן שאנו חייבים לעשות לפרקים הסדרי חיים, מהם קבע ומהם עראי, בתוך השטח שאנו מצויים בו כיום. בזה אני רוצה לומר שבויכוח שפרץ, פורץ או יפרוץ פעם בין שני שרים, שוב אפשר לומר: שניהם צודקים, אלה דברי אלוהים חיים. יש גם בתקופה זו דברים שאולי אפשר לעשותם כדברים של קבע, אף-על-פי שעדיין אין שלום ולא נקבעו גבולות על דעת שני הצדדים. ויש סידורים ארעיים שאנחנו חושבים שזה אנושי, זה מחייב אותנו, זה טוב, אבל עדיין אין זה בגדר קבע.

לחבר-הכנסת כהנא אני רוצה לומר שאיני יודע מה הפגם כאשר הבהרת עניין באה בתשובה לשאלתה ולא כהצהרה. למשל, בשבוע שעבר או לפני שבועיים עניתי על שאלתה של חבר-הכנסת אבגרי. כדרכו הטובה עליו, שאל אותי שאלה נוספת, מאוד חריפה, ואני עניתי בכל גילוי-הלב. מה ההבדל? אלה ואלה דברי ראש ממשלה חיים, בין שהם נאמרים בתשובה על שאלתה ובין שהם נאמרים בהודעה. יכול להיות, אולי יש איוה הבדל.

במידה שהבינותי את דבריו של חבר-הכנסת סיפ-אלדין אלועבי — הוא דיבר ערבית, אבל הושמע גם תרגום

3. סיכום הדיון

לשיקום הפליטים הערביים המצויים בתחום השלטון הישראלי.

היו"ר ר. הקטין:

הצעת סיכום של סיעת הרשימה הקומוניסטית החד-שה על הודעת הממשלה יביא חברי הכנסת וילנר.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
בשם סיעת הרשימה הקומוניסטית החדשה הנני מביא את הצעת הסיכום הבאה:

הכנסת קוראת לממשלה להכריז על קבלת החלטת מועצת הבטחון מה-22 בנובמבר 1967 במלואה ולפעול לביצועה.

היו"ר ר. הקטין:

הצעת סיכום מטעם סיעת העולם הזה—כוח חדש יביא חברי הכנסת אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. הצעת סיכום —

1. הכנסת מביעה את מחאתה החריפה על כך שממשלת ישראל אינה מגלה לציבור את האמת על המגעים בקשר להשכנת שלום.

2. הכנסת קוראת לממשלה להכריז בצורה חד-משמעית על נכונותה לוותר על סיפוח שטחים, מלבד איחוד ירושלים...

(קריאות: למה?)

אני מוכן להסביר לכם, אם יינתן לי.

הכנסת קוראת לממשלה להכריז בצורה חד-משמעית על נכונותה לוותר על סיפוח שטחים, מלבד איחוד ירושלים, תמורת שלום רשמי והסדרי בטחון ממשליים.

3. הכנסת קובעת שנוצרו התנאים למגעים בעלי-משמעות להשגת שלום כזה.

היו"ר ר. הקטין:

שמענו כל הצעות הסיכומים. ניגש להצבעה. למען לא תהיינה תקלות, אבקש שני חברי כנסת למנות את הקולות — חברי הכנסת שוסטק וחברי הכנסת ביטון. אע"מדי כל אחת מן ההצעות להצבעה בעד ונגד.

הצבעה

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי

חברי הכנסת מ. ורטמן 47 —

נגד 4 —

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי

חברי הכנסת א. שוסטק 2 —

נגד 1 —

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי

חברי הכנסת מ. וילנר 3 —

נגד 1 —

היו"ר ר. הקטין:

חברי הכנסת, נשמע עכשיו הצעות סיכום. רשות הדיבור לחברי הכנסת ורטמן, המביא הצעת סיכום בשם הסיעות: מפלגת העבודה הישראלית; גוש חירות — ליברלים; המפלגה הדתית-לאומית; מפלגת הפועלים המאוחדת; המפלגה הליברלית העצמאית; אגודת ישראל; פועלי אגודת ישראל; הסיעה הדרוזית הישראלית; שיתוף ואחוזה; קדימה ופיתוח; סיעת האחוזה הערבית-היהודית.

משה ורטמן (מפלגת העבודה הישראלית):

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה. בשם הסיעות: מפלגת העבודה הישראלית; גוש חירות — ליברלים; המפלגה הדתית-לאומית; מפלגת הפועלים המאוחדת; המפלגה הליברלית העצמאית; אגודת ישראל; פועלי אגודת ישראל; הסיעה הדרוזית הישראלית; שיתוף ואחוזה; קדימה ופיתוח; האחוזה הערבית-יהודית, — הנני להביא את הצעת הסיכום הבאה: הכנסת שמעה את סקירתו של ראש הממשלה ורושמת לפניה את הודעת הממשלה מיום כ' בחשוון תשכ"ט — 11 בנובמבר 1968.

היו"ר ר. הקטין:

רשות הדיבור לחברי הכנסת שוסטק, להצעת סיכום מטעם סיעת המרכז החופשי.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. בשם סיעת המרכז החופשי הנני להגיש את הצעת הסיכום הבאה:

1. הכנסת קובעת כי מדיניות הפיוס של הממשלה כלפי האוייב, והוויתורים ההדרגתיים לתביעותיו, מרחיקים את סיכויי השלום, מגבירים את יצרי התוקפנות של האוייב, ומקרבים את הסכנה של סיבוב רביעי במלחמה.

2. הכנסת קובעת כי הצהרותיהם של שרים, דוברי ממשלה, הטוענות כי השטחים המשוחררים של ארץ-ישראל מהווים עול ונטל שיש להשתחרר מהם — גורמות נזק חמור למעמדה של ישראל בזירה הבין-לאומית, תורמות תרומה ממשית ליצירת מרי בקרב האוכלוסיה בשטחים אלה, ועלולות לזרוע תבוסות בציבור.

3. הכנסת מביעה את מורת-רוחה מן ההצהרות הבלתי-שקולות של דוברי הממשלה גוכח האיום הסובייטי, ומן המחבלים המסוכנים של הממשלה בתחום המערכה המדינית וההסתדרותית בעולם החופשי גוכח סכנה ממ-שית זו.

4. הכנסת מטילה על הממשלה לפעול לביצור הבטחון ולקידום השלום על-ידי: (א) האדרתו של צה"ל תוך מיצוי כל האפשרויות והמשאבים; (ב) הפסקת שרשרת הוויתורים המדיניים; (ג) ארגון התנחלות אזורי חית מורחבת בכל השטחים המשוחררים; (ד) הנהגת דפורמה משקית מרחיקה לכת לשם דיתוק עליית המונים מארצות הברית; (ה) החלת חוק ישראל בשטחים המשוחררים; (ו) שילוב אוכלוסיית השטחים המשוחררים בחיי המדינה, תוך הנהגת חוק אזרחות חדש; (ז) נקיטת יזמה

– הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (סיכום הדיון) (הקטין) ; ברכה למשלחת הכנסת היוצאת לצרפת (הקטין) –

ורטמן בשם הסיעות: מפלגת העבודה הישראלית, גוש חירות–ליברלים, המפלגה הדתית-לאומית, מפלגת הפועלים המאוחדת, המפלגה הליברלית העצמאית, אגודת ישראל, פועלי אגודת ישראל, הסיעה הדרוזית הישראלית, שיתוף ואחוזה, קידמה ופיתוח, סיעת האחוזה הערבית-היהודית.

בעד הצעת הסיכום שהובאה על-ידי חבר-הכנסת א. אבנרי

1 –

– רוב

נגד

היו"ר ר. הקטין:

נתקבלה ההצעה שהובאה על-ידי חבר-הכנסת מ.

ד. ברכה למשלחת הכנסת היוצאת לצרפת

ברשותכם, אשלח ברכתנו הקולקטיבית למשלחת זו. נאחל לה הצלחה. צאתכם לשלום ובואכם לשלום. הישיבה הבאה מחר בשעה 12.30. ישיבה זו נעולה.

היו"ר ר. הקטין:

שמענו ברכה אישית של חבר-הכנסת ברקת למשלחת הכנסת, היוצאת מחר בבוקר לצרפת, בראשותו של יושב-ראש הכנסת.

הישיבה ננעלה בשעה 21.25.